

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
TEZHİP PROGRAMI

DOLMABAĞÇE SARAYI İLE BEYLERBEYİ SARAYI
KALEMİŞİ SÜSLEMELERİNİN DÖNEM, RENK, DESEN ve FORM ÖZELLİKLERİ
AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
20126149 Demet BULDU

Danışman:
Doç. Dr. Münevver ÜÇER

İSTANBUL-2018

Demet BULDU tarafından hazırlanan **Dolmabahçe Sarayı İle Beylerbeyi Sarayı Kalemışı Süslemelerinin Dönem, Renk, Desen ve Form Özellikleri Açısından Karşılaştırmalı İncelenmesi** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisan Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 24 / 01 / 2019

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

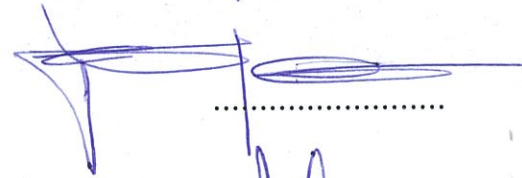
Jüri Üyesi : Doç. Münevver ÜÇER (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Kaya ÜÇER (II.Danışman)

Jüri Üyesi : Prof. Faruk TAŞKALE

Jüri Üyesi : Doç. Mesude Hülya DOĞRU (Sakarya Üniv.)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Nasuhi ÇELEBİ (FSMVÜ.)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	V
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
KISALTMALAR	ix
RESİM LİSTESİ	x
ÇİZİM LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ	1
2. KALEMİŞİ SANATI	3
2.1. Kalemîşi Sanatı Tarihçesi.....	3
2.2. Kalemîşi Uygulama Teknikleri.....	7
2.2.1. Sıva Üzeri Uygulamalar.....	8
2.2.2. Ahşap Yüzey Üzeri Uygulamalar.....	10
2.2.3. Bez Üzeri (Tuval) Uygulamalar.....	10
2.2.4. Metal Yüzey Üzeri Uygulamalar.....	11
2.2.5. Deri Üzeri Uygulamalar.....	11
2.2.6. Taş ve Mermer Üzeri Uygulamalar.....	11
3. BATILILAŞMA DÖNEMİ MİMARİSİNE GENEL BAKIŞ	11
3.1. 19.Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Sanat Ortamı.....	13
3.2. Batılılaşma Dönemi Mimari Süslemede Uygulanan Üsluplar.....	14
3.2.1. Barok.....	14
3.2.2. Rokoko.....	17
3.2.3. Ampir.....	18
3.2.4. Neo-klasik.....	19
4. DOLMABAĞÇE SARAYI	21
4.1. Dolmabahçe Sarayı'nın Mekanları ve Kalemîşi Süslemelerinin Dönem Özellikleri	28
4.2. Selamlık Bölümü (Mabeyn-i Humayun).....	28
4.2.1. 1 Numaralı Medhal (Giriş) Salonu.....	28

4.2.2. 19 Selamlık Binek (Giriş-Çıkış) Salonu.....	34
4.2.3. 26 Numaralı Süfera (Elçiler) Salonu.....	40
4.2.4. 28 Numaralı Misafir / Bekleme Odası.....	42
4.2.5. 30 Numaralı Giriş Odası.....	47
4.2.6. 31 Numaralı Elçi Kabul Odası.....	49
4.2.7. 46 Numaralı Oda.....	52
4.3. 300 Numaralı Muayede (Bayramlaşma-Tören) Salonu.....	55
4.4. Harem Bölümü (Harem-i Humayun).....	63
4.4.1. 62 Numaralı Harem Hünkâr Dairesi.....	63
4.4.2. 65 Numaralı Hazine Odası Medhali.....	69
4.4.3. 67 Numaralı Mavi Salon.....	70
4.4.4. 69 Numaralı Atatürk'ün Çalışma Odası.....	76
4.4.5. 112 Numaralı Valide Sultan Sofası.....	79
4.4.6. 115 Numaralı Has Oda (Valide Sultan Dairesi.....	81
4.4.7. 116 Numaralı Sofa.....	83
4.4.8. 212 Numaralı Giriş Salon.....	85
4.5. Camlı Köşk.....	88
4.6. Dolmabahçe Sarayı'nda Kullanılan Motifler.....	91
4.6.1. Akant Yaprağı.....	91
4.6.2. C ve S Kıvrımları.....	92
4.6.3. İstiridye	95
4.6.4. Rozet (Gülbezek).....	97
4.6.5. Volüt.....	99
4.6.6. Girland (Askıçelenk).....	101
4.6.7. Tül- Perde.....	103
4.6.8. Çiçek Motifleri.....	105
4.6.9. Meyve Motifleri.....	110
4.6.10. Vazo.....	113
4.6.11. Sütun.....	116
4.6.12. Kurdele.....	118
4.6.13. Asma Yaprağı.....	119
4.6.14. Defne Yaprağı.....	120

4.6.15. Rumi.....	122
4.6.16. Gemi.....	125
4.6.17. Müzik Aletleri.....	127
4.6.18 Fleur-De-Lis.....	129
5.BEYLERBEYİ SARAYI.....	130
5.1. Beylerbeyi Sarayı Mekanları ve Kalemîşi Süslemelerinin Dönem Özellikleri.....	133
5.2. Beylerbeyi Sarayı Mabeyn-i Humayun.....	133
5.2.1. 1 Numaralı Mabeyn Giriş Sofası.....	133
5.2.2. 17 Numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası.....	136
5.3. Beylerbeyi Sarayı Hünkâr Dairesi.....	141
5.3.1. Havuzlu Salon.....	141
5.3.2. 22 Numaralı Mavi Salon.....	147
5.3.3. 23 Numaralı Yemek Odası.....	151
5.3.4. 24 Numaralı Padişah Yatak Odası.....	154
5.3.5. 25 Numaralı Hünkâr Dinlenme Odası.....	157
5.3.6. 26 Numaralı Hünkâr Has Odası (Doğramalı Oda).....	161
5.4. Sarı Köşk.....	165
5.5. Beylerbeyi Sarayı'nda Kullanılan Motifler.....	170
5.5.1. Akant Yaprağı.....	170
5.5.2. C ve S Kıvrımları.....	171
5.5.3. İstiridye	173
5.5.4. Rozet (Gülbezek).....	174
5.5.5. Rumi.....	175
5.5.6. Saadet Düğümü.....	178
5.5.7. Çiçek Motifleri.....	179
5.5.8. Meyve Motifleri.....	182
5.5.9. Vazo.....	183
5.5.10. Gemi.....	184
5.5.11. Kozalak.....	187
5.5.12. Sekiz Köşeli Yıldız.....	188
5.5.13. Müzik Aletleri.....	190

6.DOLMABAĞÇE VE BEYLERBEYİ SARAYLARININ SÜSLEME ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	193
SONUÇ.....	203
EK-1: SÖZLÜK	207
KAYNAKLAR.....	211
ÖZGEÇMİŞ.....	217

ÖNSÖZ

Tanzimat Dönemi'nin başyapıtı olan Dolmabahçe Sarayı ve aynı dönemde yazlık saray olarak inşa edilen Beylerbeyi Sarayı, Osmanlı mimarisi ve sanat anlayışını önemli ölçüde yansıtan yapılarıdır. İki saray da mimari tasarımları ve zengin süslemeleri ile bu yüzyıldaki, mimari alanda olan değişim ve gelişimi yansıtan nadide eserlerdir. T.C. Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına bağlı bu saraylar, 19. yüzyılın mimari yapısında belge niteliği taşımaları açısından oldukça önemlidir.

Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına bağlı Kalemkar Atölyesi'nde görev yaptığım süre içinde, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları gibi, tarihi ve sanatsal açıdan önemli olan bu mekanları, kalemşisi süslemeleri bakımından incelemeye değer görüp, çalışmamıza başladık. Bu çalışma, her ne kadar bu sarayların kalemşisi süslemelerini konu alıyorsa da aynı zamanda dönemin, kültürel yapısı ve sanat anlayışına da ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Araştırmalarım süreci boyunca, fikirleri, eleştirileri ve tecrübeleri ile beni yönlendiren danışman hocalarım, Doç. Dr. Münevver ÜÇER ve Doç. Dr. Kaya ÜÇER'e teşekkürü bir borç bilirim. Anasanat Dalı Başkanımız ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Faruk TAŞKALE'ye tecrübelerini paylaştığı için ayrıca teşekkür ederim.

Tez konumu belirleme sırasında, yönlendirmeleri için Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Arşiv Birimi Sorumlusu Sn. Cengiz GÖNCÜ'ye çok teşekkür ederim. Sarayda bulunduğu süre içerisinde, bilgi birikimini ve tecrübesini benimle paylaştığı için, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Kalemkar Atölyesi Sorumlusu Sn. Onur BAYBURA'ya içtenlikle teşekkür ederim.

Yüksek lisans çalışmalarımı yaptığım dönemde, mensubu olduğum kurum olan TC. Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Milli Saraylar'ın yöneticilerine, başta Milli Saraylar İdaresi Başkanı Dr. Yasin YILDIZ'a destekleri ve her türlü kolaylığı sağladıkları için şükranlarımı sunarım. Fotoğraf arşivini kullanmam konusunda gösterdikleri yardımlardan dolayı, Fotoğraf Atelyesi'nden Sn. Suat ALKAN ve kütüphane çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

Aralık, 2018

Demet BULDU

ÖZET

19. yüzyılda askeri ve siyasi alanda gerçekleşen Batılılaşma hareketi, sanatsal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle mimari alanda cephelerde ve iç mekanlarda Batılı üslupların kullanımı yaygınlaşmıştır. Batılılaşma dönemi ile birlikte, bu dönemde inşa edilen saray yapıları, geleneksel saray mimarisi ve süslemeleri bakımından Batılı tarzda yeni bir anlayışın öncüleri olmuşlardır. Bu dönemde yapılan Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları en önemli mimari yapılarıdır.

Bu tezde Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları, iç mekân süslemelerinde bulunan, motif ve üslup özellikleri bakımından incelenmiş, benzerlik ve farklılıklar değerlendirilerek aydınlatılmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Dolmabahçe, Beylerbeyi, Barok, Eklektik, Saray

SUMMARY

The Westernization movement which took place in the political and military fields in the 19th century brought with it artistic and cultural changes. Particularly, in architecture, the use of Western styles in façades and interior spaces has become prevalent. Along with the westernization period, the palace structures built during this era became the pioneers of a new Western style in terms of traditional palace architecture and decoration. Dolmabahçe and Beylerbeyi palaces built during this Westernization period are the most significant architectural structures.

In this thesis, while interior decoration of Dolmabahçe and Beylerbeyi palaces is examined with regard to motifs and stylistic features, similarities and differences between these decorations are tried to be clarified.

KEYWORDS: Dolmabahçe, Beylerbeyi, Baroque, Eclectic, Palace

KISALTMALAR

a.g.k. Adı geçen kitap

a.g.m. Adı geçen makale

a.g.t. Adı geçen tez

bkz. Bakınız

C. Cilt

ev. Çeviren

İÜ. İstanbul Üniversitesi

İTÜ. İstanbul Teknik Üniversitesi

MS. Milli Saraylar

MSÜ. Mimar Sinan Üniversitesi

T.C. Türkiye Cumhurbaşkanlığı

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1. Beyşehir Eşrefoğlu Camii ahşap üstü kalemişleri, Fotoğraf: Demet Buldu.....	5
Resim 3.2. Versailles Sarayı, Germain Bazin, Baroque and Rococo.....	16
Resim 3.3. Fransa Madeleine Kilisesi https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:C3%89glise_de_la_Madeleine.jpg	20
Resim 3.4. Dolmabahçe Sarayı deniz cephesi, Milli Saraylar Dia Arşivi.....	21
Resim 4.5. Dolmabahçe Sarayı Hazine Kapı, MS. Dia Arşivi.....	24
Resim 4.6. Dolmabahçe Sarayı Saltanat Kapı, MS. Dia Arşivi.....	25
Resim 4.7. Medhal Salon genel görünüm, MS. Dia Arşivi	29
Resim 4.8. Medhal Salon tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	29
Resim 4.9. Medhal Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	30
Resim 4.10. Medhal Salon tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	31
Resim 4.11. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	31
Resim 4.12. Medhal Salon Tavan Süslemesi Detayı, MS. Dia Arşivi.....	32
Resim 4.13. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	33
Resim 4.14. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	33
Resim 4.15. Medhal Salon sütun başlığı, MS. Dia Arşivi.....	34
Resim 4.16. Selamlık Binek Salon genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	35
Resim 4.17. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	35
Resim 4.18. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	37
Resim 4.19. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	37
Resim 4.20. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	38
Resim 4.21. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	38
Resim 4.22. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detay, Fotoğraf: Demet Buldu.....	39
Resim 4.23. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	39
Resim 4.24. Süfera Salonu genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	40
Resim 4.25. Süfera Salonu deniz tarafı eyvanı tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	41
Resim 4.26. Süfera Salonu tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	42
Resim 4.27. 28 numaralı oda, tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	43
Resim 4.28. 28 numaralı oda, tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	44

Resim 4.29. 28 numaralı oda, tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	44
Resim 4.30. 28 numaralı oda duvar, genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	45
Resim 4.31. 28 numaralı oda duvar süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	46
Resim 4.32. 30 numaralı oda, tavan süslemesi, MS: Dia Arşivi.....	47
Resim 4.33. 30 numaralı oda, tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	48
Resim 4.34. 30 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	48
Resim 4.35. 31 numaralı oda tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	49
Resim 4.36. 31 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	50
Resim 4.37. 31 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	51
Resim 4.38. 31 numaralı oda duvarları ve tavan eteği, MS. Dia Arşivi.....	51
Resim 4.39. 31 numaralı oda duvar süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	52
Resim 4.40. 46 numaralı oda tavan genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	52
Resim 4.41. 46 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	53
Resim 4.42. 46 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	54
Resim 4.43. 46 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	54
Resim 4.44. Muayede Salonu kubbe genel görünümü, MS. Dia Arşivi.....	55
Resim 4.45. Muayede Salonu kubbe süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	56
Resim 4.46. Muayede Salonu pandantif, MS. Dia Arşivi.....	58
Resim 4.47. Muayede Salonu galeri katı, MS. Dia Arşivi.....	59
Resim 48. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemeleri MS. Dia Arşivi.....	60
Resim 4.49. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	60
Resim 4.50. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	61
Resim 4.51. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	61
Resim 4.52. Muayede Salonu süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	62
Resim 4.53. Muayede Salonu süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	62
Resim 4.54. 62 numaralı oda genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	64
Resim 4.55. 62 numaralı oda tavanı, MS. Dia Arşivi.....	66
Resim 4.56. 62 numaralı oda tavan eteği detayı, MS. Dia Arşivi.....	67
Resim 4.57. 62 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	68
Resim 4.58. 62 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	68
Resim 4.59. 65 numaralı oda tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	69
Resim 4.60. 65 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	70

Resim 4.61. Mavi Salon genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	71
Resim 4.62. Mavi Salon tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	72
Resim 4.63. Mavi Salon tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	73
Resim 4.64. Mavi Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	73
Resim 4.65. Mavi Salon tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	74
Resim 4.66. Mavi Salon tavan eteği ve duvar süslemeleri, Fotoğraf: Demet Buldu..	75
Resim 4.67. Mavi Salon duvar süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	76
Resim 4.68. 69 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	77
Resim 4.69. 69 numaralı oda duvar resimleri, MS. Dia Arşivi.....	78
Resim 4.70. 69 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	79
Resim 4.71. 112 numaralı oda tavanı, MS. Dia Arşivi.....	79
Resim 4.72. 112 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	80
Resim 4.73. 115 numaralı oda tavan süslemesi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	81
Resim 4.74. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	82
Resim 4.75. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	82
Resim 4.76. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	83
Resim 4.77. 116 numaralı sofa tavan süslemesi, MS: Dia Arşivi.....	83
Resim 4.78. 116 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	84
Resim 4.79. 116 numaralı oda tavan süslemesi detayı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	85
Resim 4.80. 212 numaralı salon tavanı genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	86
Resim 4.81. 212 numaralı salon tavan eteklerindeki duvar resmi, MS. Dia Arşivi...	87
Resim 4.82. 212 numaralı salon tavan eteklerindeki duvar resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	87
Resim 4.83. 212 numaralı salon tavan eteği süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	87
Resim 4.84. Camlı Köşk Merasim Salonu tavanı, MS. Dia Arşivi.....	88
Resim 4.85. Camlı Köşk tavan eteğindeki hayvan figürleri, MS: Dia Arşivi.....	89
Resim 4.86. Camlı Köşk kartal figürlü tavan süsleme detayı, MS: Dia Arşivi.....	90
Resim 4.87. Medhal Salon'daki sütun başlığında volüt örneği, MS: Dia Arşivi.....	99
Resim 4.88. 62 numaralı oda tavan süslemesinde yer alan girland motifi, MS. Dia Arşivi.....	101
Resim 4.89. 28 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan girland motifi, MS. Dia Arşivi.....	102

Resim 4.90. Harem Binek Salonu tavan süslemesinde bulunan girland motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	102
Resim 4.91. 116 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan tül resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	104
Resim 4.92. Mavi Salon süslemesinde bulunan tül ve perde resimleri, MS. Dia Arşivi.....	104
Resim 4.93. 10 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gül resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	107
Resim 4.94. 69 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan karanfil resimleri, MS. Dia Arşivi.....	107
Resim 4.95. Medhal Salon duvar süslemesinde yer alan çiçek demeti, MS. Dia Arşivi.....	108
Resim 4.96. Mavi Salon duvar süslemesinde bulunan çiçek demeti, Fotoğraf: Demet Buldu.....	108
Resim 4.97. 116 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan çiçek demetleri, Fotoğraf: Demet Buldu.....	109
Resim 4.98. 28 numaralı oda tavanında süslemesinde bulunan çiçek demeti, MS. Dia Arşivi.....	109
Resim 4.99. Medhal Salon tavan süslemesinde bulunan meyve resimleri, MS. Dia Arşivi.....	112
Resim 4.100. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesinde bulunan meyve motifleri, Fotoğraf: Demet Buldu.....	112
Resim 4.101. Harem Binek Salonu tavan süslemesinde bulunan karpuz resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	113
Resim 4.102. Pembe Salon tavan süslemesinde bulunan vazo motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	114
Resim 4.103. Muayede Salonu pendentif süslemesinde bulunan vazo motifi, MS. Dia Arşivi.....	115
Resim 4.104. 115 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan vazo motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	115
Resim 4.105. Mavi Salon duvar süslemesinde bulunan sütun resimleri, Fotoğraf: Demet Buldu.....	117

Resim 4.106. Muayede Salonu galeri katında bulunan sütun resimleri, MS. Dia Arşivi.....	117
Resim 4.107. Harem Binek Salonu'nda bulunan kurdele motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	118
Resim 4.108. 62 numaralı oda tavan süslemesinde kurdele motifi, MS. Dia Arşivi.....	118
Resim 4.109. Mavi Salon tavan süslemesinde asma yaprağı motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	119
Resim 4.110. 28 numaralı oda tavan eteği süslemesinde bulunan asma yaprağı, MS. Dia Arşivi.....	120
Resim 4.111. 91 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan defne yaprağı, Fotoğraf: Demet Buldu.....	121
Resim 4.112. 10 numaralı oda süslemelerinde bulunan defne yaprağı motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	121
Resim 4.113. 63 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	124
Resim 4.114. 63 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan rumi motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	124
Resim 4.115. 165 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	125
Resim 4.116. 3 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gemi resmi, MS. Dia Arşivi.....	126
Resim 4.117. 93 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gemi resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	126
Resim 4.118. 62 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resmi, MS. Dia Arşivi.....	128
Resim 4.119. Harem 91 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resmi, Fotoğraf: Demet Buldu.....	128.
Resim 5.120. Beylerbeyi Sarayı, MS. Dia Arşivi.....	130
Resim 5.121. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi...	134
Resim 5.122. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan eteği süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	135

Resim 5.123. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	136
Resim 5.124. 17 numaralı Mabeyn üst kat sofası genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	137
Resim 5.125. 17 numaralı Mabeyn üst kat sofası tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi	138
Resim 5.126. 17 numaralı Mabeyn üst kat sofası tavan eteği süslemesi, MS. Dia Arşivi	138
Resim 5.127. 17 numaralı Mabeyn üst kat sofası eyvanı tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	139
Resim 5.128. 17 numaralı Mabeyn üst kat sofası eyvan duvar süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	140
Resim 5.129. Havuzlu salon genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	141
Resim 5.130. Havuzlu Salon tavan süslemesinde bulunan gemi resimleri, MS. Dia Arşivi.....	143
Resim 5.131.Havuzlu Salon tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	144
Resim 5.132. Havuzlu Salon tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	144
Resim 5.133. Havuzlu Salon sütun başlıkları, MS. Dia Arşivi.....	145
Resim 5.134. Elhamra Sarayı Aslanlı Avlu'da moresk sütun başlığı, Turgut Saner, 19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm.....	145
Resim 5.135. Wilhelma Sarayı Kubbeli Salon, Turgut Saner, 19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm.....	146
Resim 5.136. Mavi Salon genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	147
Resim 5.137. Mavi Salon doğu eyvanı tavan ve duvar süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	149
Resim 5.138. Mavi salon tavan ve tavan eteği süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	149
Resim 5.139. Mavi Salon sütun başlığı, MS. Dia Arşivi.....	150
Resim 5.140. Elhamra Sarayı moresk sütun başlığı, Turgut Saner, 13. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm.....	150
Resim 5.141. 23 numaralı oda genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	151
Resim 5.142. 23 numaralı oda tavan süslemesinde yazı detayı, MS. Dia Arşivi....	153
Resim 5.143. 23 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	153

Resim 5.144. 24 numaralı oda tavan ve duvar süslemeleri, MS. Dia Arşivi.....	154
Resim 5.145. 24 numaralı oda tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	155
Resim 5.146. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	156
Resim 5.147. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	156
Resim 5.148. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	156
Resim 5.149. 25 numaralı oda genel görünüm, MS. Dia Arşivi.....	157
Resim 5.150. 25 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	158
Resim 5.151. 25 numaralı oda tavan süslemesi detay, MS. Dia Arşivi	159
Resim 5.152. 25 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	159
Resim 5.153. 25 numaralı oda duvarları süslemeleri, MS. Dia Arşivi	160
Resim 5.154. 26 numaralı oda tavan süslemesi genel görünüm, MS. Dia Arşivi....	161
Resim 5.155. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	162
Resim 5.156. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	162
Resim 5.157. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	163
Resim 5.158. 26 numaralı oda duvarlarında bulunan ahşap kaplamalar, MS. Dia Arşivi	164
Resim 5.159. Sarı Köşk alt kat salonu tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi	165
Resim 5.160. Sarı Köşk alt kat salonu tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	166
Resim 5.161. Sarı Köşk üst kat salon tavan süslemesi, MS. Dia Arşivi.....	167
Resim 5.162. Sarı Köşk üst kat salon tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi	168
Resim 5.163. Sarı Köşk üst kat tavan süslemesi detayı, MS. Dia Arşivi.....	168
Resim 5.164. Sarı Köşk üst kat salon duvar süslemesi, MS. Dia Arşivi	169
Resim 5.165. 21 numaralı oda tavan süslemesinde çiçek demeti, MS. Dia Arşivi. 180	
Resim 5.166. 20 numaralı oda tavan süslemesinde çiçek demeti, MS. Dia Arşivi. 180	
Resim 5.167. 17 numaralı Mabeyn Salonu tavan süslemesinde çiçek demeti, MS. Dia Arşivi.....	181
Resim 5.168. Sarı Köşk tavan süslemesinde çiçek demeti, MS. Dia Arşivi	181
Resim 5.169. 23 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan meyve motifleri, MS. Dia Arşivi	182
Resim 5.170. 23 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan meyve motifleri, MS. Dia Arşivi	183

Resim 5.171. 23 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan vazo motifi, MS. Dia Arşivi	183
Resim 5.172. 25 numaralı oda tavan süslemesinde Korvet resmi, MS. Dia Arşivi..	185
Resim 5.173. 26 numaralı oda tavan süslemesinde Brik resmi, MS. Dia Arşivi	185
Resim 5.174. 20 numaralı oda tavan süslemesinde Brik resmi, MS. Dia Arşivi....	186
Resim 5.175. 1 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan gemi resmi, MS. Dia Arşivi	186
Resim 5.176. Mavi Salon süslemelerinde kozalak motifi, MS. Dia Arşivi.....	187
Resim 5.177. 26 numaralı oda tavan süslemesinde kozalak motifi, MS. Dia Arşivi	187
Resim 5.178. 7 numaralı salon tavan süslemesinde kozalak motifi, MS. Dia Arşivi	188
Resim 5.179. 1 numaralı sofa tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız, MS. Dia Arşivi.....	189
Resim 5.180. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız, MS. Dia Arşivi	189
Resim 5.181. 14 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız, MS. Dia Arşivi	190
Resim 5.182. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri, MS. Dia Arşivi	191
Resim 5.183. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri, MS. Dia Arşivi.....	191
Resim 5.184. 7 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri, MS. Dia Arşivi	192
Resim 6.185. Dolmabahçe Sarayı Selamlık Bölümü giriş kapısı üçgen alınlık, MS. Dia Arşivi.....	200
Resim 6.186. Dolmabahçe Sarayı sütun başlığı, MS. Dia Arşivi.....	201
Resim 6.187. Beylerbeyi Sarayı sütun başlığı, MS. Dia Arşivi.....	201
Resim 6.188. Dolmabahçe Sarayı Halife Merdiven Sahanlığı duvar resimleri, Fotoğraf: Demet Buldu.....	202
Resim 6.189. Beylerbeyi Sarayı 7 numaralı Havuzlu Salon duvar resimleri, MS. Dia Arşivi.....	202

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 4.1. Pembe Salon tavan eteğinde bulunan akant yaprağı.....	91
Çizim 4.2. 212 numaralı salon, tavan eteğinde bulunan akant yaprağı.....	92
Çizim 4.3. Binek Salon tavan süslemelerinde yer alan -C- kıvrımları.....	93
Çizim 4.4. Medhal Salon süslemelerinde yer alan -C- kıvrımı.....	93
Çizim 4.5. 69 numaralı oda, duvar süslemesinde yer alan -C- kıvrımı.....	93
Çizim 4.6. Binek Salon tavan Süslemesinde yer alan -S- kıvrımları.....	94
Çizim 4.7. Medhal Salon süslemelerinde bulunan -C- ve -S- kıvrımları.....	94
Çizim 4.8. Muayede Salonu, kemer Süslemesinde bulunan istiridye motifi.....	95
Çizim 4.9. Harem Binek Salon, tavanda yer alan istiridye motifi.....	96
Çizim 4.10. Yazı Dairesi tavan süslemesinde istiridye motifi.....	96
Çizim 4.11. 212 numaralı salon, tavan süslemesinde bulunan rozet motifi.....	97
Çizim 4.12. Pembe Salonda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi.....	98
Çizim 4.13. 31 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi.....	98
Çizim 4.14. Muayede Salonu kemer süslemesinde bulunan volüt örneği.....	100
Çizim 4.15. Kristal Merdivenler tavan süslemesinde yer alan volüt örneği.....	100
Çizim 4.16. 69 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan Fleur-de-lis motifi.....	129
Çizim 5.17. 23 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan akant yaprağı.....	170
Çizim 5.18. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan akant yaprağı.....	170
Çizim 5.19. 24 numaralı oda süslemesinde bulunan -C- kıvrımı.....	171
Çizim 5.20. 8 numaralı oda süslemesinde bulunan -C- kıvrımı.....	171
Çizim 5.21. 24 numaralı oda süslemesinde bulunan yaprak sırtlı -C- kıvrımı.....	171
Çizim 5.22. 23 numaralı oda süslemesinde bulunan yaprak sırtlı -S- kıvrımı.....	172
Çizim 5.23. 8 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan -S'- kıvrımı.....	172
Çizim 5.24. Sarı Köşk tavan süslemesinde istiridye motifi.....	173
Çizim 5.25. 14 numaralı oda tavan süslemesinde istiridye motifi.....	173
Çizim 5.26. 17 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi.....	174
Çizim 5.27. 9 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi.....	174
Çizim 5.28. 25 numaralı oda tavanında süslemesinde bulunan rozet motifi	174
Çizim 5.29. 20 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi.....	175
Çizim 5.30. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan rumi motifi.....	175

Çizim 5.31. 25 numaralı oda süslemesinde bulunan rumi motifi.....	176
Çizim 5.32. 14 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi.....	176
Çizim 5.33. 25 numaralı oda süslemesinde bulunan tepelik motifi.....	177
Çizim 5.34. 26 numaralı oda süslemesinde bulunan tepelik motifi.....	177
Çizim 5.35. 1 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan saadet düğümü motifi..	178
Çizim 5.36. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan saadet düğümü motifi.....	178

Çizimler: Demet Buldu

1.GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile yoğun ilişkiler yaşadığı bir dönem olan 19. yüzyıl, birçok değişim ve yeniliği de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde inşa edilen saraylarımız, mimariye de yansıyan Batılılaşma etkisi ile yapılmıştır. Bu değişimin en görkemli eseri Dolmabahçe Sarayı'dır. 1865 yılında yazlık saray olarak inşa edilen Beylerbeyi Sarayı, dönemin özelliklerini yansıtan diğer önemli mimari yapıdır.

19. yüzyılda yapılan saray yapılarının, mimari yapısındaki değişimler kadar, iç mekân süslemelerinde de önemli değişimler görülmüştür. Klasik Türk süsleme motiflerinin yerini, barok, rokoko ve onları takip eden, başka bir Batı üslubu olan ampir almıştır. Sonrasında bu üslupların bir arada kullanıldığı, eklektik bir anlayış egemen olmuştur. Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları bu anlayışın egemen olduğu bir dönemde inşa edilmişlerdir.

Dolmabahçe Sarayı dış ve iç süslemeleri açısından tamamen Batı karakterli bir saraydır. Beylerbeyi Sarayı ise, mimari açıdan Batı tarzı bir süslemeye sahip olsa da iç mekân kalemişi süslemelerinde, barok ve ampir üslubu etkilerinin yanında, çoğunlukla Türk ve İslam kaynaklı bezemelere sahiptir. Mağrib etkili bezemelerin yoğunlukta olduğu Beylerbeyi Sarayı, daha geleneksel bir süsleme tarzına sahiptir.

Bu tezde, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı arasında, iç mekân kalemişi süslemelerindeki benzerlik ve farklılıklar ele alınmıştır. 2. ve 3. bölümde kalemişi sanatı ve Batılılaşma dönemi mimarisi hakkında bilgi verilmiştir. 4. bölümde Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn-i Humayun ve Harem-i Humayun'un bazı mekanları ile Muayede Salonu ve Camlı Köşk'te bulunan kalemişi süslemelerine, fotoğraflar eşliğinde değinilmiştir. Akabinde Dolmabahçe Sarayı'nın süslemelerinde kullanılan motifler tek tek ele alınıp, çizimlerle desteklenerek incelenmiştir. 5. bölümde ise, Beylerbeyi Sarayı Mabeyn-i Humayun ve Hünkâr Dairesi'ndeki bazı odalar ve Sarı Köşk kalemişleri ile birlikte, bu mekanlardaki motifler incelenerek değerlendirilmiştir.

Son bölümde, çalışmanın asıl konusu olan, Dolmabahçe ve Beylerbeyi saraylarının süsleme özelliklerinin genel bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Aynı dönemin farklı süsleme üslubuna sahip bu yapılar karşılaştırılarak, dönemin Türk mimari süslemesindeki değişim ve gelişimin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.KALEMİŞİ SANATI

Kalemişİ, eskiz kâğıdı üzerine, kurşun kalem ile çizilen kurallı desenlerin, aynı kâğıt üzerinde iğnelenerek¹ delinmesi ve uygulanacağı yüzeye, kömür tozundan yapılan tamponla, silkelenip (sepilenip) aktarılması sonrasında, çeşitli renkler ve muhtelif fırçalar ile boyanıp, yine ince fırçalar ile kontürlenmesiyle (tahrirlenmesi) elde edilen süsleme tarzıdır. Mimari yapılarda iç ve dış mekanlarda bezeme unsuru olarak kullanılmaktadır.

2.1.Kalemişİ Sanatı Tarihçesi

Resim ve bezeme sanatlarında olduğu gibi, Türk Kalemişİ Sanatı'nın da kökeni Orta Asya'ya kadar uzanır. Orta Asya steplerinde göçebe bir hayat yaşayan Türkler, oturdukları çadırın içini ve kullandıkları eşyaları bezeme ihtiyacı duymuş, sanatı buldukları ve yaşadıkları ortama taşımışlardır. En eski belgelere göre, Orta Asya'da Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi pek çok Türk milletine ait türbe, cami, han ve kervansaray gibi mimari eserleri süsleyen bezemeler, Türk zevkini yansıtır.²

8. yüzyıldan itibaren Selenge Irmağı kıyısında ölkelerini kuran Uygurlar, duvar resimleri ve süslemeleri konusunda önemli eserler bırakmışlardır. Dünyaca ünlü bu duvar resimleri, alçı sıva ve tahta üzerine değişik tasarımlar ile yapılmıştır. Uygurlar eserlerinde kırmızı, koyu mavi ve sarı gibi canlı renkleri tercih etmişlerdir.³

Eski Uygur şehirlerindeki harabelerde bulunan duvar resimlerinde rahipler, vakıf yapanlar ve müzisyenler tasvir edilmiştir.⁴ Uygurlar natüralist bir anlayış içinde yaptıkları resimlerde, Türk sanatında önemli bir özellik olan üsluplaştırmannın temelini atmışlardır. Ayrıca bu duvar resimlerinde bulunan yuvarlak yüzlü, çekik gözlü figürler, Orta Asya resimlerinde, portre sanatının da başlangıcı sayılmıştır.⁵

¹ Celal Esad ARSEVEN, **Sanat Ansiklopedisi**, 771

² İnci A. BİROL, **Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri**, 31-32

³ A.g.k., 34-35

⁴ Oktay ASLANAPA, **Türk Sanatı**,15

⁵ Bkz.(2) BİROL, 34-35

8. ve 9. yüzyıllara ait Hoça'da bulunan, koşan yağız at freski,⁶ Uygurlar'ın portre sanatında olduğu gibi, realist resim anlayışında da başarılı olduklarının göstergesidir. Uygurların yaptıkları duvar resimleri için, kalemişi tezyinatının başlangıcı olan ilk güzel örneklerdir; denebilir.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra, ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar'la beraber büyük bir sanat geliştirme hareketinin temelleri atılmıştır.⁷ Bugünkü Tirmiz şehrinde Karahanlılar'dan kalan saray külliyesinin duvarlarında, altıgen paftaların içinde, bitki motifleri ve kanatlı aslan gibi büyük hayvan figürleri tasvir edilmiştir.⁸

977 yılında Sebük Tekin tarafından kurulan bir Türk devleti olan Gazneliler, 1040 yılında Selçuklulara yenilerek toprak kaybetmiş ve 1191 yılına kadar onlara bağlı olarak devam etmişlerdir. Gazneliler'in sanatı hem Büyük Selçuklu sanatını hem de Hindistan Türk sanatını etkilemesi bakımından önemlidir.⁹

Gazneliler'in Tus valisi olan Aslan Cazip'in Sengbest'te yaptırdığı türbeden Tarihi Yemini adlı eserde bahsedilmiştir. Tuğladan yapılan türbenin duvarları ve kubbesi, tuğlaların zikzak şeklinde dizilmesiyle beraber renkli kalemişleriyle süslenmiştir. Gazneliler'e ait diğer önemli bir eser Leşker-i Bazar Büyük Sarayı, 11. yüzyılın başından kalan en eski saraydır. Bu sarayda, taht salonundaki süslemeler dikkat çekmektedir. Duvarların alt kısmında sıralanmış 44 askerden oluşan, çok renkli tempera duvar resimleri (fresk) vardır. Aslında 70 askerden oluşan figürlerin, başları silinmiş sadece vücutları kalmıştır. Askerlerin kıyafetleri ise, Uygur fresklerindeki gibi, Orta Asya Türklerinin karakteristik kıyafet tarzıdır.¹⁰

⁶ Bkz. (4), ASLANAPA, 17

⁷ A.g.k.,25

⁸ A.g.k., 42

⁹ A.g.k., 43

¹⁰ A.g.k., 48-50

Orta Asya'dan Anadolu topraklarına uzanan süreçte, İslam'ın kabulü ile gelişen klasik sanatlar ve kalemî sanatı; Büyük Selçuklu, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Erken Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Dönem, Eklektik Dönem ve Cumhuriyet sonrasında günümüze kadar gelen dönem içinde değişim ve gelişimini devam ettirmiştir.

İran'da İngiliz araştırmacılar Stronach ve Young tarafından keşfedilen, kitabeleri ve çok zengin tuğla süslemeleri olan iki kümbet, Türk süsleme sanatı açısından önemli olup, bu süslemeler Osmanlı sanatının son devirlerine kadar uygulanmıştır. Alparslan zamanında mimar Zincanlı Muhammed b. Mekki tarafından yapılan birinci kümbetin, duvarlarında Selçuklular'ın en eski, renkli kalemîleri görülmektedir. Kubbedeki süslemeler dökülmüştür. Duvarlar ise, zincirlere asılı kandil motifleri, daireler içinde tavus kuşları, mavi, açık yeşil, pembe, kahverengi ve siyah renkte yıldızlar ile tezyin edilmiştir.¹¹

Anadolu'da ki ahşap camilerin en büyüğü Beyşehir'de bulunan Süleyman Bey'in Eşrefoğlu Camii'dir.¹² Caminin mozaik çini süslemeleri ile taş ve ahşap üstü kalemî süslemelerinde, rumi, hatayi ve geometrik motifler kullanılmıştır. (Resim 2.1.)

Resim 2.1. Beyşehir Eşrefoğlu Camii ahşap üstü kalemîleri

¹¹ Bkz. (4) ASLANAPA ,70

¹² A.g.k., 133

Beylikler dönemi kalemişi tezyinatına bakıldığı zaman, Emir Mahmud Bey'in Kastamonu yakınındaki Kasaba köyünde yaptırdığı ahşap örtülü caminin tavan süslemeleri ve renkli kalemişlerinin ayrı bir güzellikte olduğu görülmektedir.¹³

Osmanlılardan kalan en eski kalemişi bezeme örneği, İznik'te Kırkkızlar Türbesi'nin pencere etrafındaki bordürlerde bulunan hatayi motifleri ile yapılmış bezemelerdir.¹⁴ Sıva üzerine siyah, sarı ve yeşil renklerle yapılmış süslemelerde, iki pencerede rumiler, diğer pencerede sütun üstündeki vazodan çıkan hatayi ve diğer çiçekler bulunmaktadır. Erken Osmanlı devri klasik Türk süsleme sanatı motiflerinin yanında korent başlıklı sütunlar dikkat çekmektedir. Bu devirde kalemişlerinde, rumi motifleri ile yapılmış süsleme, olgun bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁵

15. yüzyılda kalemişi tezyinatında en zengin desenler Bursa Yeşil Cami ve Edirne Muradiye camilerinde bulunmaktadır. Edirne Muradiye Camisi'nde ilginç olan bir özellik, caminin örtü sistemi ve duvarın üst bölümlerinde, farklı dönemlere ait üst üste olan kalemişi bezeme izlerinin olmasıdır. Ortaya çıkan desenlerde hatayi, rumi gibi motifler kullanılarak yapılan bezemelerin yanı sıra, cennet bahçesi görünümünü düşündürecek doğal bitkilerden oluşan tasvirler de yer almaktadır.¹⁶

Kalemişi, sıva dökülmesi, aşırı nem gibi sorunların yanında, tamirler sırasında da zarar gördüğünden dolayı günümüze çok az örnek gelmiştir.¹⁷

18. yüzyılda Osmanlı'nın Batı'ya açılmasıyla pek çok alanda olduğu gibi sanat alanında da büyük değişimler yaşanmıştır. Avrupa'dan gelen barok, rokoko, ampir üsluplardan oluşan eklektik tarz, mimari ve kalemişi sanatında yer almıştır.

Barok kıvrımdallar, istiridye kabuğu motifleri, -S- ve -C -kıvrımları, akant yaprağı, perde motifleri, çiçek buketleri, manzara tasvirleri ve natürmort

¹³ Bkz. (4) ASLANAPA, 207

¹⁴ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 934

¹⁵ Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir, 573

¹⁶ Bkz. (14) Eczacıbaşı, 934

¹⁷ A.g.k., 24

kompozisyonlarla kalemişi bezemeler, bu dönemde duvar resmine dönüşmüştür.¹⁸ 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra barok ve rokoko motiflerin yanısıra, motiflerin arasında barok çerçeveler ve kartuşlar arasında manzara ve natürmort resimleri de yapılmaya başlanmıştır.¹⁸ Çiçek ve meyve kompozisyonlarından oluşan Topkapı Sarayı Yemiş Odası, bu devrin en güzel örneklerinden biridir.

Barok ve rokoko üsluplarında yapılan ışık-gölge denemeleri, bezemelere perspektif kazandırarak üç boyutlu görünüm sağlamıştır. Bu durum, barok ve rokokoyu klasik kalemişi bezemelerden ayıran en önemli özelliktir. 19. yüzyılda inşa edilen Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları, mimarisi ve kalemişi bezemeleriyle, bu dönemin en önemli yapılarını oluştururlar.

19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da etkili olan Oryantalizm akımı yarım yüzyıl sonra da Osmanlı mimarisine yansımıştır.¹⁹ Oryantalist yapıların iç mekanlarında kullanılan kırmızı, mavi ve sarı renkler, kalemişi bezemeleri zenginleştirmiştir. Bu tür kalemişi bezemelerin uygulandığı, Çırağan Sarayı ve Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı Beylerbeyi Sarayı, bu dönemin önemli eserleridir. Bu dönemde Abdülaziz'in emriyle sarayda çalışan Ayvazovski'nin, duvar ve tavan resimlerinde en çok işlediği konu, deniz savaşları ve gemi resimleridir.²⁰

2.2.Kalemişi Uygulama Teknikleri

Genellikle sıva üzerine uygulanan kalemişi tekniğinin ahşap, bez üzeri (tuval), metal yüzey, deri, taş ve mermer üzerine de uygulamaları vardır.

Mimari yapılarda duvar ve tavan yüzeylerinin motiflerle bezenmesi, uygulama farklılıklarından dolayı çeşitli adlarla nitelendirilmişlerdir.²¹

¹⁸ Günsel RENDA, **19. Yy'da Kalemişi Nakış-Duvar Resmi**, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 1531

¹⁹ Turgut SANER, **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm**,2

²⁰ Bkz. (18), RENDA, 1534

²¹ Bkz. (14), 933

2.2.1. Sıva Üzeri Uygulamalar

Sıva üzeri uygulama teknikleri, düz sıva üzeri uygulamalar, kabartma yüzeyli sıva üzeri uygulamaları, sıva çökertme (alçı) ve taklit kalemişi uygulamaları olarak ayrılır.²²

a. Düz Sıva Üzeri Uygulamalar

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi, günümüzde de mimari yapılarda en yaygın kullanılan teknik, düz sıva üzeri uygulamalardır. Düz sıva üzeri uygulamalar, kontürlü (tahrirli) uygulamalar, kontürsüz (negatif) uygulamalar, baskı şablonlama (stencil) uygulamaları, fresk ve duvar resmidir.²³

a.1. Kontürlü (Tahrirli) Uygulamalar: Bu kalemişi tekniğinde, uygulanacak alana göre hazırlanan desen, eskiz kağıdına çizilip, çizgilerin üzeri iğne yardımıyla delinir. Daha sonra desen kömür tozu ile yüzeye geçirilir. Akabinde renklendirilen desene tahrir çekilerek uygulama tamamlanır.

a.2. Kontürsüz (Negatif) Uygulamalar: Kontürsüz uygulamalarda ise, zemin hazırlandıktan sonra desen aynı şekilde yüzeye geçirilir ve renklendirilir. Kontür olmayacağı için zemin ve desende kontrast renkler seçilir.

a.3. Baskı Şablonlama (Stencil) Uygulamaları: Baskı uygulamaları kalemişinin en pratik çalışma metodudur. Geçmişte bezir veya vernik emdirilmiş kartonlardan kesilen desenler kullanılırken, günümüzde asetattan kesilmiş desenler yüzeye sünger tampon ile boyanarak geçirilmektedir.²⁴

a.4. Duvar Resmi: Kalemişi sanatında sıkça karşılaşılan tekniklerden biri olan duvar resimleri, daha önce bahsedildiği gibi ilk örneklerini Uygur resimlerinde

²² Kaya ÜÇER, **Kalemişi Sanatı**, Kömürde Açan Çiçekler, 21

²³ A.g.m., 21

²⁴ A.g.m., 21

vermiştir. İlerleyen dönemlerde 18. yüzyılın ortalarından sonra Batılılaşma döneminde, barok ve rokoko kalemişleri arasına manzara, gemi resimleri, çiçek ve meyve resimlerinin olduğu duvar resimleri girmiştir. Yine 19. yüzyılda mimari yapılarda, özellikle Dolmabahçe Sarayı'nda, en güzel örnekleri görülen, göz aldatıcı mimari sahneler oldukça dikkat çekmektedir.

a.5. Fresk Tekniği: Sıva üzeri kalemişlerinden fresko tekniği, sıva yaşken desenin zemine geçirilip renklendirilmesiyle yapılan bir nevi suluboya resmidir. Fresk usulünde resim yapılacak alanın yaşken bitirilmesi lazımdır. Aynı zamanda renkler kuruyunca soluk bir hal alacağından boyaları ona göre bir koyulukta hazırlamak önem arz etmektedir.²⁵

b. Kabartma Yüzeyle Sıva Üzeri Uygulamalar

Kabartma yüzeyle sıva üzeri uygulamalar, sıva üzeri kabartma (malakâri), sıva üzeri mukavva kesme ve malakâri tarzında kalıp-döküm- kartonpiyer tekniği olarak üçe ayrılır.²⁶

b.1. Sıva Üzeri Kabartma (Malakari): Malakâri, mala ve çeşitli metal aletler ile uygulama yüzeyini oymak ve kesmek suretiyle yapılan bir süsleme tekniğidir. Uygulama yapılacak yüzeye, kaba sıva üzerine ince sıva uygulandıktan sonra malakâri yapılacak kalınlıkta nefaset sıvası atılır. Desen, yüzeye kömür tozuyla geçirildikten sonra, sıva kurumadan desenin boşlukları kesilerek düşürülür. İnce ince işlenen desene son şekli verilir.

b.2. Malakari Tarzında Kalıp-Döküm-Kartonpiyer Tekniği: Malakâri gibi kabartma desenlerde kullanılan diğer bir teknik de kartonpiyer tekniğidir. Birbirini tekrar eden desenler 18. yüzyıl ve sonrası ülkemizde yoğun olarak kullanılmıştır.²⁷

²⁵ Bkz. (14), 619

²⁶ Bkz. (22) ÜÇER, 21

²⁷ A.g.m., 21

c.Taklit Kalemîşi Uygulamaları

c.1. Çini Taklidi Kalemîşi Uygulamaları

c.2. Mozaik Taklidi Kalemîşi Uygulamaları

c.3.Mermer-Somaki Kalemîşi Uygulamaları: 18. yüzyıldan sonra eklektik üsluptaki mimari süslemelerde, mermer taklidi sıklıkla kullanılan bir süsleme unsuru olmuştur.

2.2.2.Ahşap Yüzey Üzeri Uygulamalar

Bu kalemîşi uygulamaları ahşap yüzey üzeri, Edirnekâri ve ahşap oyma üzeri renklendirmeleri olarak üçe ayrılmaktadır.²⁸ Ahşap üstü kalemîşleri, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de mimari yapılarda kullanılan bir teknik olmuştur.

a.Edirnekari: ‘Edirne işi’ olarak da bilinen Edirnekâri, Edirne’de ahşap ve deri üzerine boyayla yapılan bezemelerdir. Edirne konutlarının tavanlarında, kapılar, çekmeceler, sanduka ve kalemdan gibi eşyaların bezemesinde uygulanan, Edirnekâri tekniğinde kullanılan boyalar çok sağlam olduğu gibi işçilikleri de oldukça ince ve ayrıntılıdır.²⁹

2.2.3. Bez Üzeri (Tuval) Uygulamalar

Ahşap yüzeye ham bez kaplanarak yapılan uygulama, ahşap yüzeylerde kullanılan en yaygın metottur. Ahşap yaşayan bir malzeme olduğu için, mevsimine göre ya da nem ve ısı farklılıklarına göre uzayıp kısalır. Bu nedenle, ahşap ek yerleri çatlama yapar. Bunun için, bez ahşap yüzeye gerilerek düz bir yüzey elde edilir. Sonrasında bezin üzerine kalemîşi çalışmaları yapılır.³⁰

²⁸ Bkz. (22), ÜÇER, 21

²⁹ Bkz. (15), 502

³⁰ Bkz. (22), ÜÇER, 22

2.2.4.Metal Yüzey Üzeri Uygulamalar

Kalemişi sanatında, nadir de olsa, metal yüzeylere de kalemişi çalışmaları uygulanmıştır.

2.2.5.Deri Üzeri Uygulamalar

Deri üstü kalemişlerinde, belli işlemlerden geçirilen deri, tıpkı bez gibi ahşap tavan üzerine gerilerek monte edilmiş ve muhtelif boylarla üzerine kalemişi çalışmaları yapılmıştır.

2.2.6.Taş ve Mermer Üzeri Uygulamalar

Taş ve mermer üzeri uygulamaları, tıpkı sıva üzeri kalemişlerinde olduğu gibidir. Kalemişleri bu yüzeylerde de zemine sürülen ‘sülyen adı verilen astar boyası’ üzerine yapılır. Kalemişinden önce ‘sülyen’ kullanılması, demir ve kurşun oksit boylar ile altın varağın oksidasyonunu önlemek içindir.³¹

3.19. BATILILAŞMA DÖNEMİ MİMARİSİNE GENEL BAKIŞ

Batılılaşma, 18.yüzyılın başlarından itibaren, Avrupa’nın sanat ve kültüründen etkilenen Osmanlı’nın askeri, mimari ve teknolojik alanda, Batı’daki gibi şekillenmesi sürecidir. Osmanlı’nın Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Antlaşmalarıyla, Avrupa’daki askeri üstünlüğü sona ermiş ve Avrupa için askeri bir rakip olmaktan çıkmıştır. Ayrıca ekonomik ve teknolojik açıdan da Batı’nın gerisinde kalan Osmanlı, Batı’ya yönelmeye başlamıştır.³²

³¹ Bkz. (22), ÜÇER,23

³²Mehmet Ali KILIÇBAY, **Osmanlı Batılılaşması**, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi,148

Bir çiçek çağının yaşandığı dönem olan Lale Devri'nde, Yirmisekiz Mehmet Çelebi Efendi'nin elçi olarak gittiği (1720-1721) Fransa ziyareti, Osmanlı mimarisinin Batı'ya açılmasında öncü bir girişim olmuştur. Lale Devri'nde sarayın ve idarecilerin, Fransız saray ve yapılarına duydukları sempati, Osmanlı mimarisinde büyük bir değişimin kapısını açmıştır. Sanatta ve mimaride Batı'ya yönelme, Fransız kökenli rokoko ve barok üsluplarıyla başlayan bir dönemi oluşturmuştur. 18. yüzyıldaki barok ve rokoko bezemelerden sonra 19. yüzyılda da ampir ve neo-klasik üsluplar, mimaride eklektik bir anlayışla ustaca uygulanmıştır.³³

Lale Devri'nin en önemli yapılarını çeşme ve sebiller oluşturmuştur. Topkapı Sarayı yakınında bulunan III.Ahmed Çeşme'si, bu dönemin en güzel eserlerindedir.³⁴ Kültürel, politik ve sanatsal açıdan Osmanlı'nın dönüm noktası olan Lale Devri'nde yapılan bu çeşme, geometrik hatların yumuşatıldığı ve saçak altı frizlerinde bulunan barok üslubun önemli motiflerinden olan akant yaprakları ile, Batı etkisine geçişi simgeleyen bir eserdir.³⁵

Lale devrinden sonra I. Mahmud zamanında da çeşme mimarilerinden sonra dini mimaride de Batı etkisi devam etmiştir. Bu dönemde inşa edilen Nuruosmaniye Külliyesi, barok üslubun uygulandığı, önemli bir mimari yapıdır.³⁶

18. yüzyılın sonlarına doğru, III. Selim zamanında, Melling ilk yabancı mimar olarak, Türk saray yapılarına yenilikler getirmiştir. III. Selim ile başlayan saray yapılarındaki Batı karakteri, II. Mahmud zamanında gözle görülür bir hale gelmiştir.³⁷ Dini mimari yapılarımızdan olan, Krikor Amira Balyan tarafından inşa edilen Nusretiye Camisi (1823-1826), barok, rokoko ve ampir üsluplarının uygulandığı önemli eserlerimizdendir.³⁸

³³ Doğan KUBAN, **Osmanlı Mimarisi**, 506

³⁴ A.g.k.,511

³⁵ Mesut Dündar, **Beylerbeyi Sarayı**, Doktora Tezi, 61

³⁶ A.g.t., 66

³⁷ Mustafa CEZAR, **XIX. Yüzyılda Neden Batı Tarzı Saray**, MS. 1993, 11

³⁸ Bkz. (35), DÜNDAR, 78

19. yüzyılın ilk yarısında II.Mahmud'un ölümüyle oğlu Sultan Abdülmecid tahta geçmiş ve 8 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.³⁹ Tanzimat ile birlikte, Osmanlı toplumunda Batılılaşma adına önemli değişimler olmuştur.

Osmanlı padişahları, Avrupa'daki saray yapıları ve onların sosyal yaşamlarından haberdar oldukça, Batı tarzına göre saray yaptırma arzuları ön plana çıkmıştır. Geleneksel Türk mimarisini ve süslemesini yansıtan yapılar yerine, Batı zevkine uygun bir anlayışla, yeni yapılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde, Batı'dan gelen üst düzey yöneticilerin de ziyaretlerinde bu yapılar onlara da tahsis edilmiştir. Böylece, Osmanlı padişahlarının hükümdarlıklarının görkemini göstermek için, ihtişamlı saraylara sahip olma istekleri karşısında uygun yapılar yapılmıştır.⁴⁰ Mimaride eklektik yapıların en çok uygulandığı bu dönemde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı, Batı karakterli en görkemli saraydır.

Bu dönemde yapılan köşk ve saraylar da mimari ve süsleme açısından bu değişimden etkilenmişlerdir. Mimari ve sanatsal açıdan dönemin temsilcileri olmuşlardır.

3.1. 19.Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Sanat Ortamı

Türk sanatı için Batıdan etkilenme 18. yüzyılda başlamış, 19. yüzyılda da daha belirgin hale gelmiştir. Bu devirde yapılan köşk ve saraylar da bu değişim sürecinde inşa edildikleri için, dönemin etkilerine göre yapılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun Batı ile yoğun ilişkiler içinde olduğu bir dönem olan 19. yüzyılda, Osmanlı sultanlarının yaşam tarzlarındaki değişikliğin, mimari alandaki en büyük göstergesi İstanbul'da inşa edilen saraylardır.

Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında görülen eklektik⁴¹ kültür, yüzyılın ortalarında Osmanlı ülkesinde de mimarların zevk ve görüşlerine egemen olmuştur.⁴² 19.

³⁹ Bkz. (32), KILIÇBAY,150

⁴⁰ Bkz. (37), CEZAR, 18-19

⁴¹. Doğan HASOL, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü** ,159 Eklektisist: Yun. Seçmeci, dermeci

yüzyılın başları barok tarzı eserlerle başlamış, buna ampir eklenmiş, daha sonra eklektik üsluba geçiş olmuştur. 18. Yüzyılın sonunda Türk mimarisine giren ampir üslupta en çok kullanılan kılıç, miğfer gibi askeri motifler, bu dönemdeki yapıların duvar resimlerine konu olmuştur. Eklektik uygulamaların en çok kullanıldığı, Batı hayranlığının en çok olduğu dönem Abdülmecid (1839-1861) dönemidir. Abdülaziz döneminde ise (1861-1876) eklektik uygulamalar ile geleneksel Türk motiflerine de yer verilmeye başlanmıştır.⁴³ 19. yüzyılın ilk çeyreğinde ise duvar ve tavan süslemelerine manzara resimleri girmiştir.⁴⁴

18. ve 19. yüzyıllarda yapılan saray ve köşklere profan mimari, dinsel mimarinin önüne geçmeye başlamıştır. 19.yüzyıldaki saray yapılarının iç süslemelerinde, çini ve kalemişi süslemeler yerine, zamanın zevklerine uygun olarak duvar ve tavanlara perspektifli resimler yapılarak, bu mimari anlayışın beğeni kazanması sağlanmıştır.⁴⁵

Osmanlılarda 19.yüzyıl başlarında saray ve benzeri yapılarda ahşap inşaat yerini kagir inşaaata bırakmıştır. Kagir saraylarda, taştan başka tuğla ve ahşap malzeme de kullanılmıştır.⁴⁶

3.2. Batılılaşma Dönemi Mimarisinde Uygulanan Üsluplar

3.2.1.Barok

'Furetiere'in 1690 tarihinde yayımladığı sözlükte geçen bu terim 'kuyumculukta tam yuvarlak olmayan inciler için kullanılır' denilmiştir. Sonrasında üzerinde çok tartışılan barok kelimesinin, düzgün olmayan, yassı ve yumru incileri belirtmek için kullanılan Portekizce 'Barroco' kelimesinden geldiği kesin olarak kabul edilmiştir.⁴⁷

⁴² Mustafa CEZAR, *Süslemeler Yönünden Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları*, MS. 1992, 21

⁴³ Mustafa CEZAR, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi I*, 158

⁴⁴ A.g.k., 170

⁴⁵ Mustafa CEZAR, *Milli Saraylar Sempozyumu, Bildiriler*, 60

⁴⁶ A.g.m. 57

⁴⁷ Suut Kemal YETKİN, *Barok Sanat*, 9

17.yüzyılın başlangıcında papalık Roma'sında ortaya çıkan barok sanat, Avrupa'nın diğer ülkelerine ve Latin Amerika'ya yayılmıştır.⁴⁸ Daha sonraları Fransa'da da gelişmiş fakat birbirlerinden farklı üslup özellikleri göstermişlerdir. İtalyan baroğunda görülen canlılık ve hareketlilik, Fransız baroğunda daha sade bir şekilde kullanılmıştır.

Barok dönemde göze çarpan önemli bir özellik şehir ve bahçe planlamacılığında ki başarılı örneklerdir. Fıskiyeli havuzlar ve heykeller de bu çağın önemli üsluplarından olmuştur. Bu örnekler, Pariste'ki Versailles Sarayı bahçesinde görülmektedir. Rönesans'ın dengeli ve aşırıktan uzak bir üslup olmasına karşılık, barok olabildiğince hareketli ve bütün sanat biçimlerini kaynaştıran bir üslup olmuştur. Rönesans devrindeki sakinlik barok devrinde coşkun ve gösterişli bir şekildedir.⁴⁹

İstanbul'da ki yabancı mimarların çalışmaları, Batıya yönelme, Fransızlara tanınan kapitülasyonlarla Osmanlı'da günlük hayata giren Fransız mallarına olan rağbet, ilk başta mimari alanda, dekorasyonda ve süslemelerde değişiklikler olmasına sebep olmuştur.

Yurt dışından alınan biçimlerle klasik motifler bir arada kullanılarak Lale devrine yeni bir stil kazandırmıştır. Mimaride ve özellikle tezhip sanatında, ışık-gölge kontrastları ilk defa ortaya çıkmış, bezemelere perspektif boyutu kazandırılmıştır. 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde, Batı etkileri olan barok ve rokokonun, Türk mimarisiyle birlikte uygulanmasıyla 'Türk Barok'u adı verilen yeni bir akım ortaya çıkmıştır.⁵⁰ Türk baroğunun ilk etkileri 18.yüzyılda III. Ahmed Çeşmesi ile başlamış, daha sonra saray, köşk ve kasırlarda uygulanmıştır.⁵¹ Şekil,

⁴⁸ Flavio CONTI, **Barok Sanatını Tanıyalım**, 3

⁴⁹ A.g.k., 4-5

⁵⁰ Betül BAKIR, **Mimaride Rönesans ve Barok**, 50

⁵¹ A.g.k., 65

desen ve plan yönünden Avrupa baroğundan farklı olmayan Türk baroğunda, Şukufe adı verilen çiçek buketleri, meyve tabakları ve manzara resimleri eklenmiştir.⁵²

Barok üslupta yapılan yapılarda görülen en önemli özellik, sonsuzluk hissi veren tavan resimleridir. Gerçekte olmayan sütunlar ve kemerler resmedilerek, mekâna üç boyut hissi verilmiştir. Yapıların tavan ve duvarlarında görülen bu perspektifli resimler barok üslubun en çok kullanılan süsleme tarzıdır. Sultan Abdülmecid zamanında inşa edilen Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu tavanı, bu üç boyutlu resimlerle zenginleştirilmiştir.

Resim 3.2. Versailles Sarayı⁵³

Paris'te bulunan Versailles Sarayı, Avrupa'da barok mimarinin en popüler yapısıdır.

⁵² Kaya ÜÇER, **Klasik, Barok, Rokoko, Ampir Kalemîşi Üslupları**, Yüksek Lisans Tezi,

⁵³ Germain BAZİN, **Baroque and Rococo**, 122

3.2.2. Rokoko

Rokoko 18. Yüzyılın ilk yarısında Paris'te başlamış, daha sonra bütün Avrupa'da yaygınlaşmış bir üsluptur. Etimolojik kökeni tam olarak bilinmese de Fransızca'da 'çakıl taşı' anlamına gelen rocaille (rokay) ve barocco (barok) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur.⁵⁴

Barok ve rokoko üslubunu karşılaştıracak olursak, rokoko üslup olarak daha sevimli, daha duygusal, daha kibar bir tarzda yapılmışken barok üslup daha otoriter ve ululuk heveslisi bir tarzda yapılmıştır. Rokoko üsluba geçildikten sonra mimarlıkta da klasik düzen kurallarının sık sık terkedilmiş, iç mekân kavramının yerleşmiş ve süslemede en ince ayrıntılara kadar gidilmiştir.⁵⁵

Rokoko dönemde barokta çok fazla kullanılan büyük tavan resimleri terkedilmiştir. Yan duvarlar ise resimlerin yerine de çerçeveli duvar panoları ile oluşturulmuştur.⁵⁶

Rokoko aynı zamanda bir dekorasyon stili olduğu için, iç cephelerde dış cepheden daha fazla etkili olmuştur.⁵⁷ İç mekandaki rokoko bezemelerde pastel renklerle sağlanan zariflik, asimetri ve -S- ya da -C- harfini andıran kıvrımlar vardır. Rokoko üslubun en büyük özelliğinden olan ayna, iç mekanlarda çok fazla kullanılmıştır.⁵⁸

Baroktan sonra doğan, fakat baroktan daha kıvrımlı ve ince bir işçiliğe sahip olan bu stil, istiridye kabuğu biçimlerin ve kayaya benzer şekillerin olduğu bezemelerdir. Tavanda ve duvarda bulunan yüzeylerin her yanını süslemelerle doldurup ayrıca yaprak ve çiçek motifleriyle de süslemek bu üslubun özellikleri arasındadır.

⁵⁴ Bkz. (14), 1567

⁵⁵ Flavio CONTI, **Rokoko Sanatını Tanıyalım**, 3

⁵⁶ A.g.k. 15

⁵⁷ Bkz. (50), BAKIR, 38

⁵⁸ Bkz. (14),1567

Osmanlıya bu üslubun girişi 19. yüzyıl başıdır. Avrupa'nın taklit edildiği bu devirde, Osmanlıda baroktan sonra rokoko üslubunu tezyinata ve mimaride kullanmışlardır.

Türk rokokosunda sütunlar ve ikili kemerlerden oluşan şekiller ana çizgileri oluşturmaktadır. -S- ve -C- kıvrımlı motiflerin arasına gül, sümbül, nergis ve diğer çiçekler, çiçek buketleri şeklinde yerleştirilerek Türk zevkine daha uygun bir hale getirilmiştir.⁵⁹

18. yüzyılda başlayıp 19. Yüzyıl sonuna kadar süren dönemde, 'Türk Rokokosu' adı verilen akım, Osmanlı tezhip sanatında da etkili olmuştur. İri ve geniş kıvrımlı yapraklar, çiçek buketleri, bereket boynuzları, girlandlar, kurdele ve fiyonklar, ışın ve zigzaglar, -S- ve -C- kıvrımları rokoko üslubun en önemli motifleridir.⁶⁰

3.2.3.Ampir

19. yüzyılda barok ve rokoko, tekrarcılığın getirdiği bıkkınlık ve rokokoya politik kökenli karşı çıkma gibi nedenlerle tükenmeye başlamıştır. Bu dönemde I. Napolyon zamanında başlayarak, Kral Louis Philippe zamanına kadar yaklaşık 30 yıl devam eden mimaride ve dekorasyonda etkili bir üslup olan ampir üslup gelişmiştir. Fransa'da doğan ampir, buradan Avrupa ve Türkiye'ye yayılmıştır.

Roma miğferi, kılıç, sfenksler, kartallar, kanatlı zaferler vb. gibi eski çağ simgeleri ampir üslupta en fazla rastlanan öğeler olmuştur.⁶¹ Mısır sanatında rastlanan sfenks, genayak, ve palma⁶² gibi şekiller, Napoleo'nun Mısır seferinden sonra ampir üslupta kullanılmıştır.⁶³

⁵⁹ Bkz. (52) ÜÇER,

⁶⁰ Faruk Taşkale, **20. Yüzyıl Tezhip Sanatı**, Hat ve Tezhip Sanatı, 417

⁶¹ Bkz. (50), BAKIR, 39

⁶² Bkz. (41), HASOL, 354 Palma: Lat. Zafer ya da kahramanlık simgesi olarak kullanılmış, bitki dalı biçiminde bezeme örgesi.

⁶³ Bkz. (1), ARSEVEN

II.Mahmud döneminde Osmanlıya giren ampir üslup, Türk zevkine uygun bir hale getirilerek pek çok eserde kullanılmıştır. Türkiye’de 1808 yılından 1874 yılına kadar etkisini gösteren bu üslup⁶⁴, Türk zevki ve geleneklerine göre şekillenerek Avrupa ampirinden farklılıklar göstermiştir.

Sarı, yeşil ve kırmızı renklerin kullanıldığı üsluba, kılıç, miğfer, sfenks, defne, taç gibi antik dönem ve askeri motifler hâkim olmuştur. Türkiye’de insan ve hayvan figürlerinin resmedilmesi İslam dinine göre aykırı görüldüğünden, Türk ampir üslubunda Avrupa’daki gibi insan suretleri ve hayvan figürleri kullanılmamıştır.⁶⁵ Türkler, ampir üslubun en önemli özelliği olan insan ve hayvan resimlerinin yerine çiçek ve yaprak gibi bezemeler yapmış, böylece Türkiye’de ki ampir üslubu Avrupa ampir üslubundan bambaşka bir şekle dönüşmüştür.⁶⁶

İstanbul’da Ampir üslupta yapılmış binalara, II.Mahmud Türbesi, Cevri Kalfa Mektebi ve Topkapı Sarayı Alay Köşkü örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Dolmabahçe ve Ortaköy Camilerinde barok ve rokoko üsluplarıyla karışık olarak ampir üslup görülmektedir.⁶⁷ Bunların haricinde o dönemde inşa edilen ahşap evlerin tavanları, kapıları, mezar taşları ve yazmalarda da ampir üslubunun etkileriyle yapılmıştır.⁶⁸

3.2.4. Neo-klasik

Avrupa sanatında barok dönemdeki saf kabul edilen sanat anlayışına dönmek, barok anlayışa tepki olarak yeni akımları meydana çıkarmıştır. Bu akımların yanı sıra doğaya dönen başka bir anlayışla beraber büyük dönem üsluplarının yerine kısa süreli sanat akımları geçmiştir. Bunların ilki neo-klasizm olmuştur. 19. yüzyılın ilk

⁶⁴ Bkz. (1), ARSEVEN, 60

⁶⁵ Bkz. (50) BAKIR, 93

⁶⁶ Bkz. (1), ARSEVEN, 62

⁶⁷ Bkz. (52) ÜÇER,

⁶⁸ Bkz., (1), ARSEVEN,62

25 yılına kadar devam eden bu akım, barok ve rokoko sanatın gösterişli süslemelerine karşı sadeliği ön planda tutarak ortaya çıkmıştır.⁶⁹

Osmanlı'da ise III. Selim zamanında başlayıp II. Mahmud döneminde yaygınlaşan neo-klasik akım, Topkapı Sarayı Alay Köşkü'nde ve Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Dolmabahçe Sarayı'nda uygulanmıştır. Neo-klasik üslup ampir ve barok süslemeye göre daha sade tasarımları olan bir üslup olmuştur.⁷⁰

Fransa'da 1816'da Pierre Vignon tarafından başlanıp 1841'de Jean Jacques Huve tarafından tamamlanan Madeleine Kilisesi neo-klasik mimarinin en önemli örneğidir.⁷¹ Madeleine Kilisesi'nde kullanılan antik başlıklı sütunlar ve üçgen alınlıklar, birden fazla mimari üslubu barındıran Dolmabahçe Sarayı'nın dış cephesinde de görülmektedir. (Resim 3.3- Resim 3.4.)

Resim 3.3. Fransa Madeleine Kilisesi

⁶⁹ Dr. Engin BEKSAÇ, *Avrupa Sanatı'na Giriş*, 78

⁷⁰ Bkz. (50), BAKIR, 93

⁷¹ Bkz. (69), BEKSAÇ, 78

Resim 3.4. Dolmabahçe Sarayı deniz cephe

4.DOLMABAĞÇE SARAYI

19. yüzyılın en görkemli ve en önemli yapı etkinliği Dolmabahçe Sarayı'dır. Fındıklı ve Beşiktaş semtlerinin arasında bir koyun çevresi olan alan 17. yüzyılın başında I. Ahmed ve II. Osman zamanında deniz kıyısından doldurulmuş ve Dolmabahçe olarak anılmaya başlanmıştır. IV. Mehmed zamanında ise buraya yaptırılan Çinili Köşk'ten sonra, I. Mahmud tarafından yazlık olarak kullandığı bir kasır eklenen, birbirinden bağımsız yapılardan oluşan Beşiktaş Sarayı, 1775'te kısmen yanmış, III. Selim ve II. Mahmud zamanında tekrar onarılmış ve düzenlenmiştir.⁷²

T.C Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar bünyesinde bulunan saray, köşk ve kasırlardan biri olan Dolmabahçe Sarayı, Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. İnşasına 13 Haziran 1843 tarihinde başlanmış, 7 Haziran 1856 tarihinde kullanıma açılmıştır.⁷³

⁷² Bkz. (33), KUBAN, 619

⁷³ TBMM Milli Saraylar, **Dolmabahçe Sarayı 2012**, 9

Saray denize cephesi olan ana yapısıyla beraber, Veliahd Dairesi, Mefruşat Dairesi, Hareket Köşkleri, Camlı Köşk ve küçük müstemilat yapılarından ibarettir.

Önemli tarihi olaylara tanıklık eden Dolmabahçe Sarayı'nda, Tanzimat'ı ilan eden Sultan Abdülmecid 6 yıl yaşamış, onun ölümünden sonra tahta çıkan kardeşi Sultan Abdülaziz ise burada 15 yıl saltanat sürmüştür.⁷⁴

Tanzimat döneminin en büyük yapısı olan Dolmabahçe Sarayı, 110 bin metrekarelik, 15 dönüme oturan alanıyla, monoblok bir bina olarak tasarlanmıştır. Saray'da 285 oda, 44 salon, 68 tuvalet ve 6 hamam bulunmaktadır.⁷⁵

Denizden doldurulan saray, meşe kazıklar çakılarak üzerine yatay döşenmiş horasan harcın üzerine inşa edilmiştir. Sarayın dış duvarları taştan, iç duvarlar ise tuğladan yapılmıştır. Ahşap olan kat döşemeleri çift kirişleme sistemiyle yapılarak titreşimler önlenmek istenmiştir. Çatı örtüsü ise kurşundur.⁷⁶

Eski ahşap Beşiktaş Sarayı'nın yerine yaptırılan Dolmabahçe Sarayı'nın dışı, Marmara Adası'ndan çıkan beyaz mermerle, iç kısımda ise su mermeri ve somaki kullanılarak inşa edilmiştir.⁷⁷

Yapımında hem iç mekân da hem dış mekânda Batı kökenli mimari üsluplardan yararlanılmıştır. Sultan Abdülmecid'in tamamen Batı hayranlığı ile yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı her ne kadar Batı karakterli olsa da Osmanlı Türk karakterinin yansıdığı yönleri de gözden kaçmamaktadır. Bu Türk karakteri yalnız kalemişi süslemelerinde değil, dış cephe mimarisi ve iç mekân düzeninde de görülmektedir.

Dolmabahçe Sarayı deniz tarafından Batılı bir görünüşe sahip olsa da kara tarafı tıpkı Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi yüksek duvarlarla çevrilmiş ve harem hayatına

⁷⁴ Pars TUĞLACI, **Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü**,119

⁷⁵ Bkz. (73), TBMM MİLLİ SARAYLAR, 9

⁷⁶ Bkz. (74), TUĞLACI,124- 125

⁷⁷ A.g.k., 116

uygun bir şekilde yapılmıştır. Kapılar bir kale kapısı gibi değil, gösterişli saltanat kapıları gibi yapılmıştır.⁷⁸

Muayede Salonu'nun her iki tarafında simetrik olarak yer alan Mabeyn ve Harem daireleri, Batının simetrik saray geleneğini yansıtsa da iç mekânda Osmanlı geleneğinin sürdürüldüğü görülebilir.⁷⁹

Mabeyn Dairesi, Sultan'ın devlet işlerini yönettiği, sefirlerin kabul salonunun bulunduğu mekandır. Muayede Salonu, sarayda bayramlaşma törenlerinin yapıldığı Bayramlaşma Salonu'dur. Harem Dairesi ise padişah, padişahın eşleri, şehzadeler, sultanlar ve valide sultanın yaşadığı özel mekandır.

Anıtsal kâgir bir yapı olan saray, dış cephede sık pencereler, sütunlu ve alınlıklı balkonlar yapılarak Batı anlayışını vurgulasa da iç mekandaki iç sofalı, köşe odalı planı Osmanlı'nın geleneksel düzenine işaret etmektedir.⁸⁰

Batı hayranlığının çok yoğun olduğu bir dönemde yapılan Dolmabahçe Sarayı, Batı formlarının ve geleneksel Türk evi plan tipinin başarılı bir sentezidir.

Garabed Amira Balyan'ın 30 yıllık meslek yaşamının olgunluk evresinde inşa ettiği Dolmabahçe Sarayı, yerleşme ve düzenlenmesi bakımından özgün bir tasarımıdır.⁸¹

Dolmabahçe Sarayı'nın genelinde neo-klasik, barok, rokoko ve ampir üsluplarından faydalanılmıştır. Fakat Muayede Salonu kubbe süslemeleri ile Hazine ve Saltanat kapılarının süslemeleri Batı üsluplarından herhangi birine bağlı kalınmadan, eklektisizmin verdiği serbestlik içinde yapılmıştır.⁸² (Resim 4.5- Resim 4.6.)

⁷⁸ Nurhan ATASOY, **Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler**,78

⁷⁹ Deniz ESEMENLİ, **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe**, 37

⁸⁰ A.g.k., 38

⁸¹ Bkz.(74) TUĞLACI, 88

⁸² Bkz. (42) CEZAR, 17

Dolmabahçe Sarayı'nda kullanılan plan, tipolojik bir şemaya doğru çözümlendiğinde, eyvanlı orta sofa denebilecek merkez holler çevresinde gelişen bir plan biçimidir.⁸³

Resmi Daire (Selamlık Bölümü), Muayede Salonu ve Harem Bölümünün denize paralel olarak dizilişi, sarayın özgün tasarım özelliklerinden biridir. Bu düzenleme Avrupa saraylarında değil, İstanbul sahil saray geleneğinde olan bir kompozisyonudur.⁸⁴

Muayede Salonu olarak bilinen Bayramlaşma Salonu, resmi işlerin yürütüldüğü Mabeyn-i Humayun ve Harem bölümünün tam ortasında yer almaktadır.

Resim 4.5. Dolmabahçe Sarayı Hazine Kapı

⁸³ Bkz. (74) TUĞLACI, 73

⁸⁴ Afife BATUR, *Batılılaşan İstanbul'un Ermeni Mimarları*, 48

Resim 4.6. Dolmabahçe Sarayı Saltanat Kapı

1839 Tanzimat Fermanı ile devlet kadrolarında gayrimüslimlerin istihdamına başlanması, Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemlerinde yerli Hristiyan ve yabancı mimarların ön planda olduğu bir dönem olmuştur.⁸⁵

Tanzimat Devri'nin en önemli yapısı olan Dolmabahçe Sarayı'nın yapım aşamasında görev alan mimarlar tartışma konusu olmuştur. Bazı kaynaklara göre Ebniye-i Hassa Müdürü Abdülhalim Efendi'nin adı geçmektedir. BOA, Cevdet Saray, No:6070, 7 Safer 1258/ 21 Mart 1842 tarihli belgeye göre, Beşiktaş Sarayı'nın inşa ve tamir masraflarına karşılık, Abdülhalim Efendi'ye Maçka'da bir arsa verildiği bildirilmektedir.⁸⁶

Birçok kaynağa göre ise Balyanlar'ın ismi geçmektedir. Sarayın inşa süreci boyunca bütün muhasebe icmallerinde, Ohannes (Serveryan) Kalfa, Karabet

⁸⁵ Bkz. (43) CEZAR, 158-159

⁸⁶ Selman CAN, **Balyanlar ve Dolmabahçe Sarayı Mimarı Sorunu**, MS. 6, 27

(Balyan) Kalfa ve sonrasında Nikoğos Kalfa'nın adının geçtiği tesbit edilmiştir. BOA, DRB.d., 54, M 1263/ Ocak 1847 tarihli belgede, Ohannes ve Karabet kalfaların görevleri karşılığında aldıkları maaşlar bulunmaktadır.⁸⁷

Dolmabahçe Sarayı'nın yapımı sırasında İstanbul'u ziyaret eden yabancı kesim, sarayla ilgili yazıları yayınladıkları, Journal de Constantinople gazetesinde, sarayın mimarından Karabet Balyan olarak bahsetmişlerdir.⁸⁸

Balyanlar Osmanlı mimarlığının son döneminde baba, oğul ve kardeşler olarak kamu ve saray yapımlarında görev almış Ermeni kökenli bir ailedir. Balyanlar'ın, yaşadıkları dönemin isteklerini kavramadaki sezgileri, yetenekleri ve deneyimleri onları ön plana çıkaran bir etken olmuştur.⁸⁹

Ayrıca Balyanlar'ın Avrupa'da da eğitim almaları, Batı mimarisini de inceleme imkânı yarattığı için Batılı tarzda eserler üretmelerinde avantaj sağlamıştır. Abdülmecid ve Abdülaziz'in de gösterişli saraylar istemeleri Balyanlar'ın yolunu açmıştır.

19. yüzyıl sonunda yabancı mimarlar dönemi ile Balyanlar karşılaştırıldığında onların yaptığı pek çok yapıda, yerleşme ve çevre düzeni, plan şeması ve dekorasyona kadar bir özgünlük görülmektedir. Dolmabahçe Sarayı da bu yapılardan biridir. Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı olan Garabet Amira Balyan, II.Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz'in hükümdarlıklarında mimarlık yapmıştır. En verimli dönemi ise Abdülmecid zamanında olmuştur.⁹⁰ II. Mahmud tarafından hassa mimarlığına atanan Garabet Amira Balyan'ın en ünlü yapıtı Dolmabahçe Sarayı'dır.⁹¹

⁸⁷ Cengiz Göncü, **Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilat**, Doktora Tezi, 24 Bu arşiv belgesinden ilk olarak Cengiz GÖNCÜ'ye ait Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekan ve Teşkilat adlı doktora tezinde bahsedilmiştir.

⁸⁸ A.gt., 24-25

⁸⁹ BKz. (84) BATUR,34

⁹⁰ A.g.k., 44

⁹¹ Bkz. (74), TUĞLACI, 87

Sarayın yapımında Karabet'in oğlu Nigogos'ta bulunmaktadır. Sarayın nerelerinin Nigogos'a ait olduğu kesin olarak bilinmese de gösterişli kapılar ile Muayede Salonu gibi ağır süslemelerin olduğu yerlerin ona ait olduğu söylenir.⁹²

Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettiren Sultan Abdülmecid, Sultan II. Mahmud ile Bezmialem Sultan'ın oğludur. 3 Nisan 1823'te doğmuş ve 1 Temmuz 1839'da babasının ölümüyle on yedi yaşında iken tahta oturmuştur. Sultan Abdülmecid 25 Haziran 1861 yılında Harem kadınları arasında yaygın olan verem hastalığından vefat etmiştir.⁹³

Abdülmecid'i yakından tanıyan ve onun özel hekimi olan Doktor Spitzer'in anılarından Abdülmecid'in kişiliğini anlatan anekdotlar göze çarpmaktadır. Doktor Spitzer'e göre "Abdülmecid babasından sıkı bir terbiye görmüş, mükemmel bir Müslümana gerekli şeyleri öğrenmiştir. İyi okumuş, zarif konuşur ve güzel yazar. Kimsenin gözetlemediğinden emin olduğunda mükemmel at biner. Halkın karşısına çıktığında doğal güleçliğini, heybetini, metanetini hangi nedenle sakladığına akıl ermez. Bu gibi durumlarda bakışları cansız, donuktur. Ev-aile işlerinde gayet idareli ve hayırseverdir."⁹⁴

Sultan Abdülmecid, 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşid Paşa tarafından kaleme alınan 'Gülhane Hattı Hümayunu'nu imzalamış ve Tanzimat-ı Hayriye adı verilen devletin yeni nizamını ilan etmiştir. Bu sebeple onun devri Tanzimat Devri olarak anılmıştır. Abdülmecid'in saltanatı sırasındaki önemli gelişmelerden olan, 1842 yılında Londra'da yapılan Avrupa konferansında, Boğazlar üzerinde Osmanlı Devleti'nin mutlak hakimiyeti tasdik edilmiş, yabancı savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçemeyeceği esası kabul edilmiştir.⁹⁵

⁹² Bkz. (43) CEZAR, 170

⁹³ Reşad Ekrem KOÇU, **Osmanlı Padişahları**, 521

⁹⁴ TBMM Milli Saraylar, **Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)**, 39

⁹⁵ Bkz. (93) KOÇU, 522

4.1. Dolmabahçe Sarayı'nın Mekanları ve Kalemî Süslemelerinin Dönem zellikleri

4.2. Selamlık Bölümü (Mabeyn-i Humayun)

Selamlık bölümü, Padişahın devlet ilerini yrttg, elçileri kabul ettiği 'Resmi Daire'dir. Ayrıca görkemi ile sarayın en önemli bölümüdür.⁹⁶ Bodrum zerine iki kattan oluşan Selamlık Bölümü'ne geniş mermer merdivenlerden giriş yapılmaktadır. Zemin ve birinci katta, ardı ardına yerleştirilmiş altı büyük salon ve bu salonlara açılan ke odalarından oluşur.

Mabeyn-i Hümayun Dairesi (Selamlık Bölümü) girişteki ilk mekân olan Medhal Salon, st katta Süfera Salonu olarak kullanılan sofalarla balar. Zemin katında vükela ve sadrazam odalarını, üst katında sefir kabul odalarını içeren bu sofalar, devlet teşkilatına yönelik mekanlarıdır.⁹⁷

4.2.1. 1 Numaralı Medhal (Giriş) Salonu

Dolmabahçe Sarayı'nın Selamlık Bölümü'nde bulunan, ziyaretin başlangıç noktası olan mekân 'Medhal Salon'dur. Dikdörtgen biçimindeki Medhal Salon'un deniz ve kara tarafına bakan odaları bulunmaktadır.

Protokol Giriş Salonu olarak kullanılan bu mekânın deniz tarafındaki odaları, yabancı devlet elçilerinin huzura kabulünden önce ağırlandıkları odalar, kara tarafındaki odalar ise Sadrazam ve diğer bakanlar tarafından kullanılan odalardır.⁹⁸

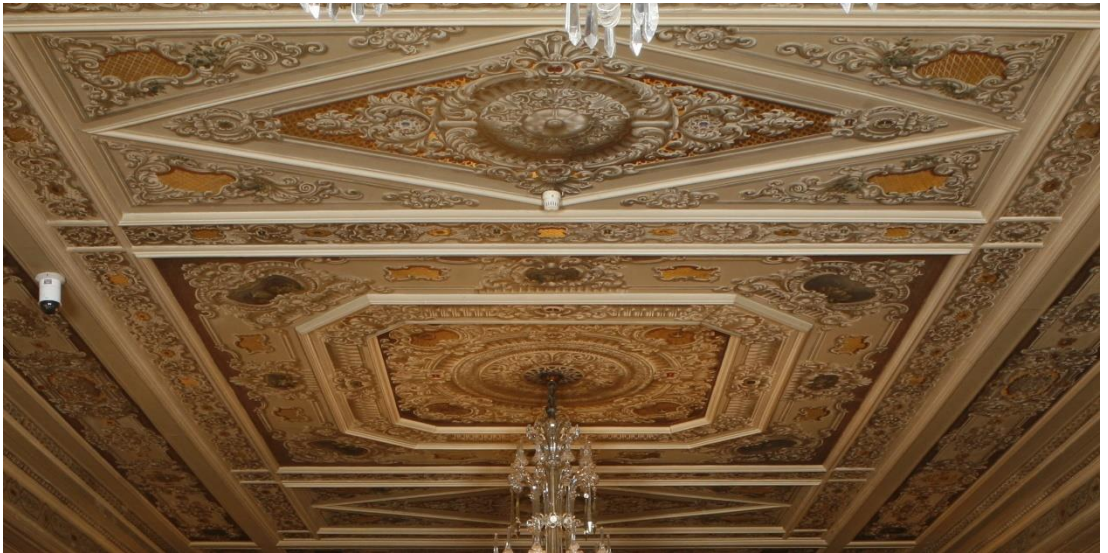
⁹⁶ Bkz. (73), TBMM

⁹⁷ Bkz. (79), ESEMENLİ, 38

⁹⁸ Bkz. (73), TBMM 2012

Resim 4.7. Medhal Salon genel görünüm

Resim 4.8. Medhal Salon tavan süslemesi

Medhal Salon'un tavan dekorasyonu geometrik bir paftalama ile düzenlenmiştir. Avizenin yerleştiği, kesik köşeli kare kasetin göbek kısmında, geçmelerden oluşan daire bir tasarım vardır. Bunun etrafındaki büyük daireler ise bitkisel motiflerle süslenmiştir. Dairenin dört köşesinde yer alan, -C- kıvrımların ve akant yaprakların oluşturduğu kartuşlara, zemini altın varaklı desenler uygulanmış, desenin ortasına ise renkli taş taklitleri yerleştirilmiştir. Kasetin dışındaki çerçevenin köşelerinde yer alan istiridye motifi ve orta kısımdaki akant yapraklarından oluşan tasarımların arasında oluklu bezeme dolaşmaktadır. Bu kompozisyonu çevreleyen ve bir kare oluşturan zeminde ise, kartuşların içlerine resmedilen çiçek demetleri ve meyveler oldukça başarılıdır. Her bir kartuşun içinde yer alan çiçekler ve meyveler hem farklı çeşitlerde ve aynı zamanda farklı kompozisyonlar halindedir.

Karenin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş baklava dilimli geometrik kasetlerin içleri de akant yapraklarından oluşan yoğun barok bir desen ile bezenmiştir. (Resim 4.9)

Resim 4.9. Medhal Salon tavan süslemesi detayı

Resim 4.10. Medhal Salon tavan süslemesi detayı

Resim 4.11. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi

Salonun kara ve deniz taraflarında sütunlarla ayrılan bölmeler oluşturulmuştur. Bu bölümlerin tavan kalemışı süslemeleri, paftalama olarak orta bölümle aynı olsa da süslemenin kompozisyonu açısından biraz farklıdır. (Resim 11) Tavanın bütününde beyaz ve tonları ile uygulanan kalemışı süslemelerin yanında, bu kısımda baklava dilimli kasetlerin etrafında yer alan pastel tonlarında, renk geçişleriyle yapılmış kalemışı süslemeleri de görülmektedir. (Resim 4.11)

Medhal Salon'un kalemışleri arasında sıkça görülen altın varak uygulamaları, kalemışı şeklinde yapıldığı gibi, kartuşların içlerinde zemin dolgusu olarak da kullanılmıştır. Böylece süslemenin ihtişamı artmıştır. Altın zeminlerin üzerine yapılan baklava dilimi desenler ve baskı uygulamaları da ayrıca hareket kazandırmıştır.

Resim 4.12. Medhal Salon tavan süslemesi detayı

Resim 4.13. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi detayı

Resim 4.14. Medhal Salon eyvanı tavan süslemesi detayı

Resim 4.15. Medhal Salon sütun başlığı

Medhal Salon’da yer alan sütunlar İyon⁹⁹ sütun başlıklarına¹⁰⁰ sahiptir ve altın varak ile bezenmiştir.

4.2.2. 19 Numaralı Selamlık Binek (Giriş-Çıkış) Salonu

Saraylarda padişah ve devlet erkanının giriş-çıkışlarda kullandığı kapılara ‘Binek Kapısı’,¹⁰¹ Selamlık ve Harem bölümünde hem kara hem de deniz tarafına kapıları açılan salonlara da ‘Binek Salonu’ adı verilmiştir. Deniz tarafına açılan kapılardan rıhtıma inilip kayıklara, kara tarafına açılan kapılardan arabalara binilirdi. Selamlık bölümünde yer alan Binek Salonu, Kristal Merdivenler’e açılmaktadır.¹⁰²

⁹⁹ Bkz. (41), HASOL, 229, İyon düzeni: Eski Yunan mimarlığında, sütunların biçimi ve sütun başlıklarının süs örgeleriyle özellik kazanan mimarlık düzeni. Dor düzeninden farklı olarak silmeli yuvarlak altlıklara oturan İyon sütunlarının gövdesinde, düşey doğrultulu 24 derin yiv bulunur. Sütunlar Dor düzenindekilerden daha yüksek ve incedir.

¹⁰⁰ A.g.k., 433, Sütun başlığı: Sütunların taşıdığı, alt yüzeyi sütunun çapından daha geniş olan bir kirişin yükünü sütuna aktarmak için bu kirişle sütunların başı arasına yerleştirilen, üstü geniş, altı daha dar olan çoğu süslü taş parça; başlık.

¹⁰¹ Bkz. (73), TBMM, 32

¹⁰² TBMM, **Dolmabahçe Sarayı 2005**, 50

Resim 4.16. Selamlık Binek Salon genel görünüm

Resim 4.17. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesi

Binek Salonu'nun tavanını incelendiğinde, göbek kısmında iç içe geçmiş iki sekizgen kasetin etrafı dikdörtgen ve kare bölmelere ayrılarak düzenlendiği görülmektedir. Barok üslubun klasik motifleri, beyaz ve tonları kullanılarak, üç boyut etkisiyle salonun tavanını süslemiştir. Kalemışı süslemelerin arasında yer alan -C- kıvrımları ve akant yapraklarından oluşan kartuşların her birinin içleri farklı çeşitlerde meyve ve çiçek resimleriyle bezenmiştir. Bu salonda, Medhal Salon'da yer alan çiçek resimlerine oranla meyveler daha fazla kullanılmıştır. (Resim 4.17.)

Kartuşların içlerine yapılan resimlerde, sarayın diğer salonlarından farklı olarak, içinde inci ve kırmızı mercanların bulunduğu istiridye resmi görülmektedir. Sarayın diğer mekanlarında kalemışinde motif olarak kullanılan istiridye, bu salonda kartuşların arasında, içinde mercanlarla birlikte, resimsel olarak çalışılmıştır. (Resim 4.20.) Başka oval bir kartuşun içine resmedilen kolyeye benzeyen mücevher resmi dikkat çekmektedir. (Resim 4.21.)

Kartuşların içlerine resmedilen çiçek, meyve, mücevher resimlerinin zeminlerinin koyu renk olması bu resimleri hem kalemışlerinden ayırmış hem de beyaz ve tonlarında yapılan barok desenler arasında daha çok dikkat çekmesine sebep olmuştur.

Resim 4.18. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesi detayı

Resim 4.19. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesi detayı

Resim 4.20. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detay

Resim 4.21. Selamlık Binek Salon tavan süslemesi detay

Dolmabahçe Sarayı'nın kalemişlerinin arasında kalan yüzeylerde, iç içe geçmiş dairesel formlardan oluşan süslemeler görülmektedir. Usta ağzı olarak kullanımında post, bağa, sedef kabuğu içi olarak adlandırılan bu motif , serbest el ile yapılan, zemin dolgusu olarak kullanılan bir motiftir. Altın varak ile uygulandığı örnekler mevcuttur. (Resim 4.22.)

Resim 4.22. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesi detayı

Resim 4.23. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesi detayı

4.2.3. 26 Numaralı Süfera (Elçiler) Salonu

Süfera Salonu sarayın resmi kabul ve toplantılarında kullanılan önemli bir bölümü olmuştur. Bu salon, Büyükelçiler ve temsilciler burada ağırlandıkları için ‘Elçiler Salonu’ anlamını taşıyan Süfera Salonu adını almıştır.¹⁰³ Sarayın Mabeyn-i Humayun bölümünün girişi olan Medhal Salon’un üstünde yer alan Süfera Salonu, revaklarla zenginleştirilmiş haç biçimli bir salondur.¹⁰⁴

Süfera Salonu, Dolmabahçe Sarayı’nın en görkemli mekanlarından biridir. Salonun sağ tarafında bekleme salonları, sol tarafında ise elçilerin kabul edildiği Kırmızı Oda yer almaktadır.

Padişahla görüşmek için huzura kabul edilen devlet elçilerini ağırlayan bu görkemli salon, aynı zamanda tarihte önemli kararların alındığı, Harf inkılabının uygulandığı mekandır.¹⁰⁵

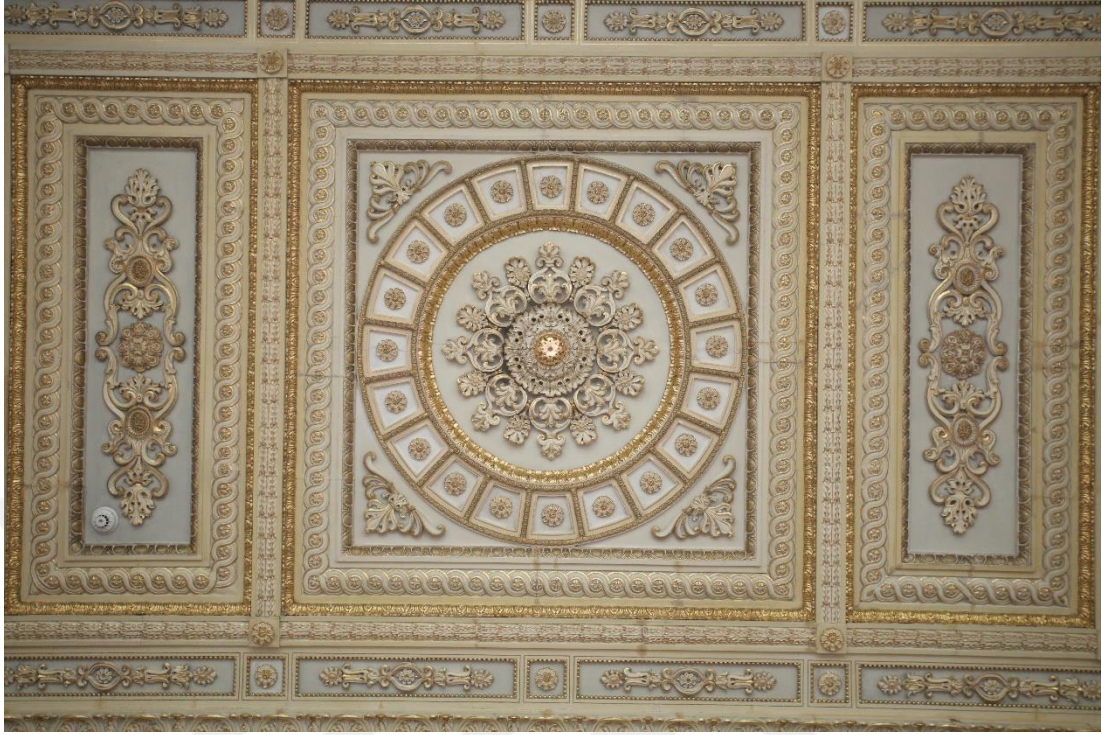

Resim 4.24. Süfera Salonu genel görünüm

¹⁰³ Bkz. (78) TBMM,

¹⁰⁴ Bkz. (36), KUBAN, 620

¹⁰⁵ Bkz. (79), TUĞLACI, 154

Resim 4.25. Süfera Salonu deniz tarafı eyvanı tavan süslemesi

Süfera Salonu'nda sarayın diğer mekanlarında uygulanan kalemişleri yerine, sadece altın varaklı bir süsleme görülmektedir. Bu salonda yoğun olarak kullanılan altın süslemenin amacı, Osmanlı sarayının ihtişamını göstermek içindir.

Tavan geometrik kasetlere bölünmüş, kasetlerin içleri kartonpiyer¹⁰⁶ olarak yapılan barok motiflerden oluşan tasarımlarla ve rozetlerle bezenmiştir. Kasetlerin etrafı yumurta dizisi¹⁰⁷, incikordon (inci dizisi)¹⁰⁸ ve akant yapraklarından oluşan çerçeveler bulunmaktadır. (Resim 4.26.)

¹⁰⁶ Bkz. (41), 244, Kartonpiyer: Fr. (carton-pierre) Yapıları kabartmalarla bezemek için, çoğunlukla duvar ve tavan arakesitleri ile tavan göbeklerinde kullanılan sertleştirilmiş mukavva veya kırıktı alçı.

¹⁰⁷ A.g.k., 498 Yumurta-ok dizisi: Antik Yunan ve Roma mimarlıklarında, yumurta ve ok biçimindeki örgelerin alması dizilmesiyle yapılmış bezeme bandı.

¹⁰⁸ A.g.k.,223 İncikordon: İnci dizisini andran kabartma süs, boncuklu kordon.

Resim 4.26. Süfera Salonu tavan süslemesi detayı

4.2.4. 28 Numaralı İntizar Odası

Bu oda, Büyükelçilerin ve huzura kabul edilecek diğer konukların kabulden önce ve sonra bir süre bekletildikleri mekandır.¹⁰⁹ Elçilerin bekleme odasının girişi olan 27 numaralı odadan bu mekâna girilir.

Sürre Alayı yola çıkmadan önce Sürre Emini tarafından sarayın önünde dolaşırken, sultan ve saray halkı da bu odanın penceresinden onları yolcu ederlerdi. Bu sebeple bu odanın az bilinen diğer ismi de Sürre Odası'dır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Bkz. (102), 72

¹¹⁰ A.g.k., 72

Resim 4.27. 28 numaralı oda, tavan süslemesi

Dikdörtgen olan tavanın, orta merkezinde kare, karenin iki yanında simetrik olarak, yarım daire şeklinde kasetler vardır. Bunların etrafında altın varak inci dizisi çerçeveleri olan, küçük kare kasetler bulunmaktadır. Bu kompozisyonu çevreleyen, geniş bordürün dört köşesinde yer alan, daire madalyonların içlerine çiçek demetleri resmedilmiştir. Tavanda bulunan kalemişi çalışmalarını, açık renk zemin üzerine, beyaz ve tonları ile akant yaprakları ve -C- kıvrımlarından oluşan kompozisyonlarla bezenmiştir. Bezemelerin etrafında kalan boşluklara, baklava dilimi şeklinde altın varak ile baskı motifleri uygulanmıştır. (Resim 4.27.)

Süfera Salonu'nda olduğu gibi, bütün kasetlerin etrafında, akant yaprakları, inci dizisi ve yumurta dizisi desenlerinden oluşan kartonpiyer çerçeveler dolaşmaktadır. Bu çerçevelerin hepsine altın varak uygulanmıştır. Yalnız bu odanın Süfera Salonu'ndan farkı yoğun altın varak çalışmalarının arasında kalemişleri ve çiçek resimlerinin de olmasıdır. (Resim 4.28- Resim 4.29.)

Resim 4.28. 28 numaralı oda, tavan süslemesi detayı

Resim 4.29. 28 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 4.30. 28 numaralı oda duvar, genel görünüm

Maun kaplama ile yapılmış duvarın alt kısmı¹¹¹ ile tavan arasındaki duvar yüzeyi hiç boşluk kalmayacak şekilde baklava dilimi desenleri ve yapraklardan oluşan motiflerle tezyin edilmiştir. Altın varak sütun desenleriyle bölünmüş yüzeylerin orta kısımlarında yer alan dandanlı madalyonlar içine çiçek demetleri resmedilmiştir. Duvarın alt ve üst kısımlarına yapılan altın varak kalemişleri süslemeye zenginlik katmaktadır. (Resim 4.30.)

¹¹¹ Bkz., (74), TUĞLACI, 153

Resim 4.31. 28 numaralı oda duvar süslemesi detayı

Odanın duvarlarının üst kısmında yer alan, tül görünümlü drapeli perdeler, trompeoil tekniğiyle göz alıcı bir şekilde süslenmiştir. Beyaz tül perdenin üstünden sarkan ve Türk mimarisine Batılılaşma sonrasında giren 19.yüzyılın eklektik üsluplarından biri olan çiçek ve yaprak motiflerinden oluşan bir girland¹¹² motifi dolaşmaktadır. (Resim 4.31)

Batı kaynaklı bir motif olan tül ve perde motifleri, Dolmabahçe Sarayı'nın bazı odalarında da duvar resimlerine konu olmuştur. 28 numaralı odanın duvarlarında ışık ve gölge etkileri ile gerçekçi bir şekilde ustalıkla resmedilen tül ve perde desenleri bu odanın en dikkat çeken süsleme ögesi olmuştur.

¹¹² Bkz. (41), HASOL, 185, 56, Girland: Fr. (quirlande) Askıçelenk.

Askıçelenk: Yaprakları, çiçekleri iç içe veya kurdelelerle bağlanmış ve iki ucundan asılmış olarak gösteren eski bir süsleme örgesi, aylama askı, kırlant, girland. Roma çağında yaygın olarak kullanılmıştır. Türkiye'ye 18. yy. 'da yoğunlaşan Batı etkisiyle girmiştir.

4.2.5. 30 Numaralı Giriş Odası

Büyükelçiler ve yabancı konukların padişah tarafından kabul edildikleri geçişli iki odadan oluşmaktadır. 30 Numaralı Oda olan giriş odası, konukların huzura çıkmadan önce son bekleme yaptıkları odadır.¹¹³

Resim 4.32. 30 numaralı oda, tavan süslemesi

30 numaralı giriş odasının tavanında, merkezde oval bir çerçeve içinde bulutların arkasından görünen bir güneş resmi yer alır. Bu resmin etrafında, açık mavi rengin hâkim olduğu, zarif bir kalemişi bezeme görülmektedir. (Resim 32) Dikdörtgen biçiminde olan tavanda, göz aldatımı (trompe-l'oeil)¹¹⁴ tekniği uygulanarak tavanın etrafını balkon korkuluğu şeklinde bir kuşak çevrelemiştir. Ana rengin beyaz olduğu süslemede istiridye motifleri ve akant yaprakları kullanılmıştır. Tavani çevreleyen bu korkuluğun dört köşesinde yer alan kartuşların içlerinde meyve motifleri yer alır.

¹¹³ Bkz. (102), TBMM,

¹¹⁴ Bkz. (41), HASOL, 193 Göz Aldatımı: Güzel sanatlarda, nesnelere gözü aldatacak denli gerçeğe uygun betimleme yöntemi. Kimi sağır duvarlar üzerine yapılan ve uzaktan bakıldığında balkonları, pencereleri olan bir cephe gibi algılatan perspektifli duvar resimleri.

İki uzun ve kısa kenarın tam orta noktasına istiridye motifi içinde çiçek demetleri resmedilmiştir. Korkuluğun üst kısmında yer alan vazoların arasında ise bir girland motifi dolaşmaktadır. (Resim 4.33.)

Resim 4.33. 30 numaralı oda, tavan süslemesi detayı

Resim 4.34. 30 numaralı oda, tavan süslemesi detayı

4.2.6. 31 Numaralı Elçi Kabul Odası

31 Numaralı oda Kırmızı Oda veya Elçi Kabul Odası olan iç kısımdaki odadır. Yabancı devlet elçilerinin kabul edildiği bu odada birçok önemli diplomatik görüşmeler yapıldığı için protokol açısından en önemli mekandır.

Odanın halısında, mobilya takımlarında ve perdelerinde kullanılan Hereke kumaşında, kırmızı rengin ağırlık kazanmasından dolayı Kırmızı Oda olarak da anılmıştır.¹¹⁵

Resim 4.35. 31 numaralı oda tavan süslemesi

Sarayın diğer odalarında olduğu gibi, bu odanın tavanı da kasetlere ayrılarak dizayn edilmiştir. Açık renk zemin üzerine beyaz ve tonları ile yapılan kalemişi süslemeleri 28 numaralı odanın süslemesiyle benzer özellikler taşımaktadır. Motiflerin arasında kalan boşluklara altın varak ile zemin dolgusu yapılmış,

¹¹⁵ Bkz. (102), TBMM, 76

kasetlerin etrafında ki bordürlere altın ile kalemişi bezemeler uygulanmıştır. Kalemişlerinin arasında yer alan kartuşlara çiçek demetleri ve meyveler resmedilmiştir. (Resim 4.35.) Bütün geometrik kasetleri çevreleyen çıtaların ve kartonpiyerlerin hepsinde, yoğun olarak altın varak kullanılmıştır.

Tavan ve duvar arasında akant yaprağı motiflerinden oluşan geniş bir silme takımı yerleştirilmiştir.¹¹⁶ Yoğun altın varaklı bu silmenin hemen altındaki bölüm, dikdörtgen kasetler ve konsollarla bölmelere ayrılmıştır. Altın varak çerçeveli kasetlerin içlerinde, barok motiflerin çevrelediği kartuşlara meyve ve çiçek demetleri resmedilmiştir.

Resim 4.36. 31 numaralı oda tavan süslemesi detayı

¹¹⁶ Bkz. (74), TUĞLACI, 142

Resim 4.37. 31 numaralı oda tavan süslemesi

Tavandan duvara geçişte yer alan silme takımının hemen altında bulunan kasetlerden sonra bütün duvarı kaplayan zarif ve gösterişli bir süsleme başlamaktadır. Odanın duvarları hiç boş alan bırakılmadan kumaş dokusuna benzeyen kalemişleri ile bezenmiştir. İstiridye motiflerinin ön planda olduğu beyaz tonlarında yapılan barok süslemelerin aralarında altın varakla yapılmış desenler uyum içindedir. (Resim 4.38.) 28 ve 31 numaralı odaların duvarlarında bulunan, sarayın diğer mekanlarında olmayan zarif ve gösterişli bu süslemeler, ayrı bir öneme sahiptir.

Resim 4.38. 31 numaralı oda duvarları ve tavan eteği

Resim 4.39. 31 numaralı oda duvar süslemesi detay

4.2.7. 46 Numaralı Oda

Hünkâr hamamının giriş mekânı olan 46 numaralı oda, Mabeyn-i Hümayun bölümünün üst katında yer almaktadır.

Resim 4.40. 46 numaralı oda tavan genel görünüm

Bu mekânın tavan etekleri trompe-l'oeil özellikli tasvirleriyle dikkat çekmektedir. Kubbenin eteğinde en alt kısımda, akant yaprakları, -S- ve -C- kıvrımları ve istiridye motiflerinden oluşan, yoğun barok süslemeli bir korkuluk dolaşmaktadır. Barok motiflerin üstüne ise vazoda çiçek buketleri yerleştirilmiştir. Korkuluğun hemen arka tarafındaki kuşakta, kısa kenarlarda, çift sütunların arasında yer alan büyük kemer boşluğundan gökyüzü izlenmektedir. Diğer uzun kenarlarda ise, odanın doğu yönünde bulunan kısma güneşin doğuşu, batı yönünde bulunan kısma da güneşin batışı başarılı bir şekilde resmedilmiştir. (Resim 4.40) Batı duvar resminin önemli özelliklerinden olan perde desenleri de pencerelerin iki yanlarına toplanmış olarak görülmektedir.

Resim 4.41. 46 numaralı oda tavan süslemesi detay

Tavanın orta kısmında bulunan dikdörtgen alanın orta kısmına, tavan eteğindeki gibi beyaz ve tonları ile oval şekilde bir süsleme yapılmıştır. -S- ve -C- kıvrımları ve akant yapraklarından oluşan, ışık ve gölge etkisiyle kabartma hissi uyandıran bezemenin dış kısmına ise renkli çiçek demetleri resmedilmiştir. Bu süslemenin etrafı geniş, kademeli bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. (Resim 4.41.)

Tonoz biçimindeki örtü sistemine sahip olan Hünkâr Hamamı'nın dinlenme odasında bulunan bu tavanın motifleri ve mimari öğeleri Muayede Salonu kubbesinin motiflerine en benzer motiflerdir.

Resim 4.42. 46 numaralı oda tavan süslemesi detay

Resim 4.43. 46 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.3. 300 Numaralı Muayede (Bayramlaşma) Salonu

Selamlık ve Harem bölümlerinin orta kısmında bulunan Muayede Salonu, bayramlaşma törenlerinin yapıldığı sarayın en görkemli salonudur.

Muayede Salonu'nun kitlesi, iki katlı olan Harem ve Selamlık binalarının iki katı yüksekliğindedir.¹¹⁷ Osmanlı mimarisinin esas unsurlarından olan kubbe, Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nda ihtişamlı bir şekilde ele alınmıştır.¹¹⁸

Harem ve Mabeyn-i Humayun bölümlerinin ortasında görkemli bir şekilde yükselen Muayede Salonu, haçvari örtü şeması ile Doğu Hristiyan ve Akdeniz kültürünü, büyük kubbesi ile de Osmanlı modelini çağrıştıran kendine özgü bir eserdir.¹¹⁹ Geniş ölçülere sahip olan bu salon yaklaşık 36 m yüksekliğinde olan kubbeye sahiptir ve 56 adet sütunla çevrelenmiştir.¹²⁰ Salonun dört köşesinde birer oda bulunmaktadır. Deniz tarafındaki odaların üstleri tavanlı olup kara tarafındaki odalar ise kubbelidir.

Resim 4.44. Muayede Salonu kubbe genel görünüm

¹¹⁷ Afife BATUR, **Beşiktaş Sarayları**, Dün Bugün Beşiktaş, 62

¹¹⁸ Bkz. (78), Bildiriler ,78

¹¹⁹ Bkz. (74) TUĞLACI, 90

¹²⁰ Bkz. (102), TBMM,

Batılı bir tarzda süslemeye sahip olan Muayede Salonu'nun iç mekânında Akdeniz merkezi plan ile Topkapı Sarayı Hünkâr sofası geleneğini sürdüren bir plan şeması vardır.¹²¹

Resim 4.45. Muayede Salonu kubbe süslemesi detay

Salonun kubbe yüzeyindeki perspektif derinliği muhteşemdir. Kubbe eteğinde, istiridye kabukları, -S- ve -C- kıvrımları ile yoğun barok bezeme ve bunlara dolanan çiçek demetlerinden oluşan bir korkuluk bulunmaktadır.. Kubbe eteğinden yukarıya doğru bakıldıkça görkemli bir mimari sahne görülür. Korkuluğun hemen üstünde bulunan mimari motiflerde, sırayla birinde ön tarafında iki yana toplanmış perdeler, arka tarafında ise 2 adet sütun olan tonoz kemerler vardır. Kemer boşluğunda ise

¹²¹ Bkz. (79), ESEMENLİ, 39

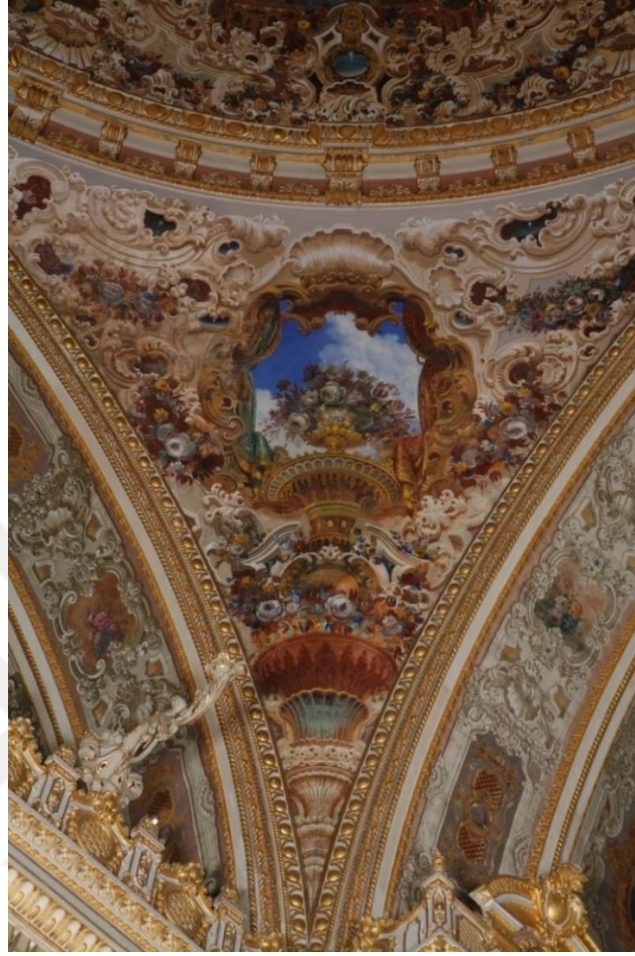
beyaz bulutlu mavi gökyüzü izlenmektedir. Diğer kemer açıklığından, kemerin ortasından sarkıtılan bir avize resmedilmiştir. Kemer tonozların arasına yerleştirilen nişlerin üzerine ise vazo içerisinde çiçek buketleri yapılmıştır. (Resim 4.45.)

Yukarı doğru çıkıldığında balkon korkuluğu şeklinde yapılmış ikinci bir kuşak görülmektedir. Bu korkulukların arkasında kalan iki adet yanyana kemerli pencereler; bu pencerelerin üstünde yer alan büyük bir de kemer vardır. Büyük kemerin hemen üst kısmında ise drapeli perdeler sarkıtılmıştır.

Kubbeye doğru bir kat daha yukarı bakıldığında, yine yan yana 2 adet küçük pencerenin olduğu ve pencerelerin yanlarına sütunların perspektifli bir şekilde resmedildiği gözlenmektedir. Kubbenin merkezine baktığımız zaman, yukarıya doğru geçişli bir şekilde mavi rengin kullanıldığı bir süsleme vardır.

Kubbenin genelinde -C- kıvrımları, istiridye kabukları ve madalyonlar başlıca süsleme motifleridir. Çiçek demetleri, perdeler, şamdan ve vazolar ustalıkla resmedilmiş, mimari perspektif de süslemenin ana figürü olmuştur.¹²²

¹²² Bkz. (117) BATUR, 66

Resim 4.46. Muayede Salonu pendantif

Kubbenin yanlarında dört adet geniş kemer bulunmaktadır. Bu kemerlerde yoğun olarak işlenen barok motiflerin aralarına çiçek buketleri yerleştirilmiştir. Aynı zamanda altın varakla oluşturulmuş çerçevelerin içlerine de şamdan ve çiçek motiflerinden oluşan kompozisyonlar yapılmıştır.

Bu geniş kemerleri ve kubbeyi birbirlerine bağlayan üçgen pendantifler vardır. Bu üçgen kısımların yüzeyi istiridye motifleri, -S- ve -C- kıvrımlı kompozisyonlar ile süslenmiştir. Üçgenin alt kısmında yukarı doğru üst üste vazolar ve bunların içlerine de çiçek buketleri resmedilmiştir. Orta kısımda yer alan en büyük vazo ve içindeki çiçek demeti ise iki yandan sarkan perdelerin arasında, mavi gökyüzüne açılan bir pencerenin önünde bulunmaktadır. (Resim 4.46.)

Resim 4.47. Muayede Salonu galeri katı

Muayede Salonu kubbesinden sonra trompe-l'oeil tekniğinin en dikkat çeken örneklerinden biri de bu salonda galeri katında, birçok sütundan oluşan mimari resimlerdir. Pencere aralarında yer alan duvarlara, bir tonozu taşıyormuş gibi görünen sütun dizeleri ve bir avize, ustalıkla bir perspektif ile resmedilerek, içeriye doğru devam ediyormuş hissi verilmiştir. Geniş kemerlerin arkasında izlenen bu mimari sahne, mekânı daha geniş göstermiştir. Kubbede görülen barok mimari süslemesinin önemli detaylarından olan perde motifleri, galeri katının duvarlarını da süslemiştir. (Resim 4.47.)

Muayede Salonu kubbe, pandantif ve kemerlerde yer alan kartuşların içlerine resmedilen çiçek demetlerinin çoğunluğunu güller oluşturmuştur. (Resim 4.48.) Kalemî tezyinatının genelinde kullanılan büyük istiridye motifleri ve rozetler süslemenin dikkat çeken motifleri olmuşlardır. (Resim 4.50- Resim 4.51)

Resim 4.48. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemeleri

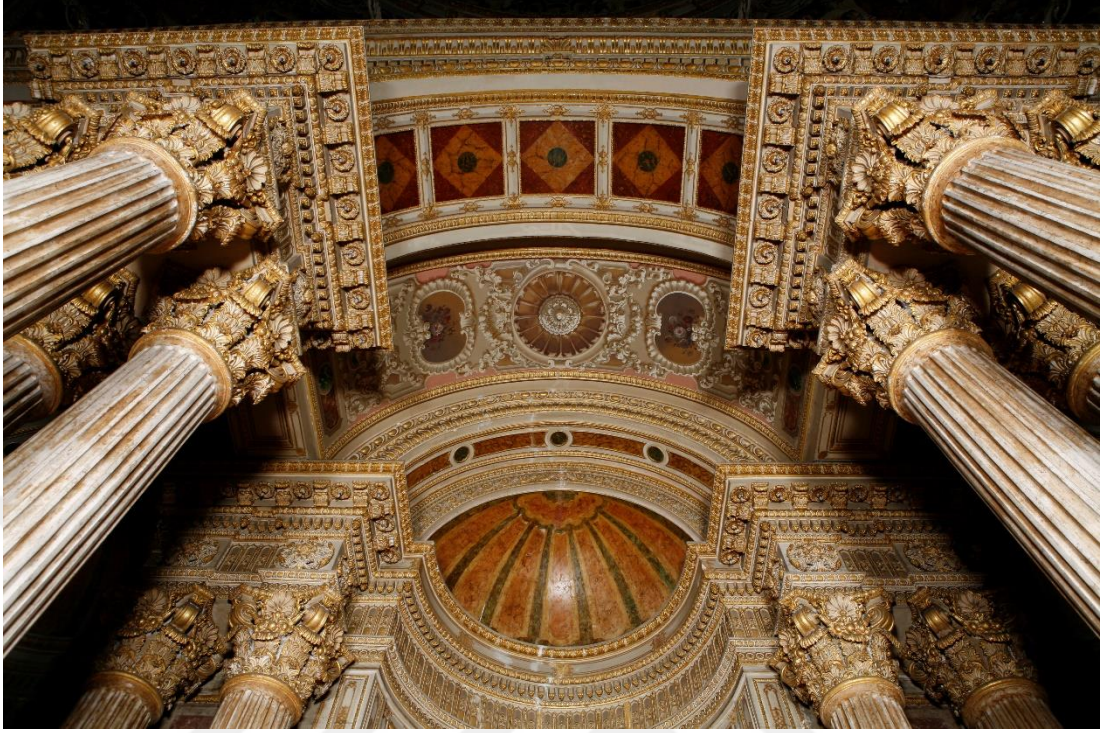
Resim 4.49. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemesi detay

Resim 4.50. Muayede Salon güney kısmı kemer süslemeleri

Resim 4.51. Muayede Salonu güney kısmı kemer süslemesi detayı

Resim 4.52. Muayede Salonu süslemesi

Resim 4.53. Muayede Salonu süslemesi detay

4.4. Harem Bölümü (Harem-i Hümayun)

Dolmabahçe Sarayı Harem bölümü, padişah, valide sultan, padişah eşleri ile şehzade ve sultanlar için düzenlenmiştir. Hünkâr ve Valide Sultan dairelerinin haricinde 8'i Kadınefendi / İkbâl Dairesi olmak üzere toplam 10 daire bulunmaktadır.¹²³

Padişahların ve sultanların kullandıkları uzun bir koridorla başlayan Harem bölümü, Mavi Salon'a kadar uzanan diğer bir koridorla devam etmektedir. Valide Sultan'ın yatak odaları, Atatürk'ün çalışma ve yatak odası, Hünkâr Dairesi bölümünde bulunan Pembe Salon ve Mavi Salon, Uzak Doğu'dan gelen eşyaların bulunduğu Japon Salonu, Harem Hamamı ve Sultan Abdülaziz'in yatak odası gibi oda ve salonların yer aldığı harem 21 ayrı bölümü bulunmaktadır.

4.4.1. 62 Numaralı Harem Hünkâr Odası

Hünkâr Odası, padişahların eş ve çocuklarını, hanedan üyelerini ve harem yetkililerini kabul ettikleri mekandır. Harem Hünkâr Odası'nın duvarları Sultan Abdülmecid tarafından İpek Hereke kumaşıyla kaplatılmıştır. Duvardaki kumaşın renginden dolayı Bu odaya Al Oda, tavan biçimi sebebiyle de Kubbeli Oda denilmiştir.

¹²³ Bkz. (73), TBMM

Resim 4.54. 62 numaralı oda genel görünüm

Muayede Salonu dışında, saraydaki tek kubbeli oda olması ve duvarlarında kumaş kullanılan tek mekan olması sebebiyle sarayın diğer mekanlarından ayrılmaktadır. Selamlıkta bulunan 31 numaralı Elçi Kabul Odası'ndaki gibi kırmızı rengin hakim olduğu bu oda haremın en görkemli mekanıdır.¹²⁴ 1851 yılında, Sultan Abdülmecid'in isteğiyle, dekoratif sanatlarda dönemin hatırı sayılı isimlerinden olan Fransız Charles Sechan tarafından dekore edilmiştir. (Resim 4.54.)

Sechan, arkadaşı Jules Dieterle' ye yazdığı bir mektubunda, hayal ettiği dekorasyondan şöyle bahsetmiştir:

'İşte dekor konusunda aldığım karar... Küçük bir odayı XIV. Louis'nin tumturaklı stiliyle gayet ihtişamla, Yüce Kral'ın Versailles' daki odasının bir küçüğü gibi ele almak, konsollu kenar işlemeli bir masa, tıpkı Apollon Galerisi, Versailles ve Tuileries de olduğu gibi, bir kemer ve güzel bir bölüm ve tonoz tasarımı, sen de

¹²⁴ Bkz. (102), TBMM,112

uygun görürsen, ortaya bir kubbe, istediğin şekilde olabilir. Daha sonra kapıların ve şöminelerin yanında dairesel alınlıklara sahip iki sevimli kapı tıpkı, lepautre ya da David Marot'da olduğu gibi... Sonra pencerelerin üstüne, belki yine söve pervazlar. Aşağıda, boyu divan minderinin hizasına denk gelecek boyda ahşap lambri kaplamalar... Bu ahşap işçiliği boyama ya da altın yaldızlı olabilir ve bir sunak kutusuna benzeyebilir... Louvre'da II. Henri'nin restore edilmemiş iki salonu var, bunlar sana benim edindiğim fikri verebilir, her yer altın, zemin, bruniler (bakır, mat renkli süsler), kareli,damalı şekiller, fon işlemleri, resimler... Sonra fon üstüne kahverengialtın renklerinde desen çizimleri, şimdi bordür yapıldığı gibi ve Salon Carre'de kullanıldığı gibi.. Sonra panolarda altın fonlu resimler ve tavanda altın desenler, hepsi beraber ele alınınca altın üstüne altın zenginliği''¹²⁵

Odanın tasarımına bakıldığı zaman, Sechan'ın Dieterle'ye yazdığı mektubunda yapmak istediği tasarımı uyguladığı görülmektedir.

¹²⁵ Claire Vignes- DUMAS, Charles Sechan İstanbul'da, Çev. Osman Nihat Bişgin MS.2012, 242

Resim 4.55. 62 numaralı oda tavanı

Tavanın merkezinde yer alan ahşap, oval kubbeye yapılan göz aldaticı resim oldukça başarılıdır. Kahverengi tonlarında, ışık ve gölge etkisiyle resmedilen korkuluğun arasından mavi gökyüzü dikkat çekmektedir. Korkuluğun üstündeki vazolarda yer alan çiçek demetlerinden uzayan yapraklı dallar, mavi zemin üzerinde dolaşmaktadır. Korkuluğun alt kısmında ise bir girland motifi bulunmaktadır. (Resim 4.55.)

Oval kubbeyi geniş, kahverengi tonlarında ve altın varaklı kartonpiyerler çevrelemiştir. En sonda yer alan kabartma şeklinde olan kartonpiyer, kubbenin dört köşesinde ki daire madalyonlara bağlanmıştır. Bu madalyonların zeminlerine altın varak yapılmış, içlerine müzik aletleri, küre, başak ve çiçekler resmedilmiştir. Madalyonların arasında kalan boşluklar ise, altın varak zemin üzerine renkli kıvrım dallar ve çiçek demetleri ve rokoko üslupta süsleme ile tezyin edilmiştir.

Resim 4.56. 62 numaralı oda tavan eteği detayı

Odanın tavan eteklerinin dört köşesinde kabartma şeklinde armalar bulunmaktadır. Bu armalarda belirgin olarak görülen gemi başları bir istiridye motifinin üstüne yerleştirilmiştir. Ampir üslupta en fazla karşılaşılan miğfer, kılıç gibi askeri motifler ile nar, üzüm ve defne yaprağı motifleri de gemi başının etrafında yer almaktadır. İki renk altın ile kaplanan armalar, altının zenginliğinden dolayı dikkat çekmektedir. (Resim 4.56.)

Bu gösterişli armaların arasındaki boşluklarda, kahverengi tonlarında resmedilen bir kemer vardır. Kemer boşluğuna kubbedeki gibi, mavi zemin üzerine, bir vazodan çıkıp yayılan çiçek demetleri tüm yüzeye tasvir edilmiştir. (Resim 4.57.)

Resim 4.57. 62 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 4.58. 62 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.4.2. 65 Numaralı Hazine Odası Medhali

Bu oda tavanda bulunan aynadan dolayı Aynalı Oda olarak da anılmaktadır. Odanın kalemişi süslemeleri, sıva yüzeyler ve bunların arasına yerleştirilen aynaların üzerine yapılmıştır. Bu özelliğe sarayın başka bir mekanında rastlanmaz. Dikdörtgen olan tavanın orta merkezi kare, karenin çevresi ise dikdörtgen bölmelere ayrılarak dizayn edilmiştir. Ayna ve sıva yüzeylerin birlikte kullanıldığı kasetlere barok üsluptaki motiflerden oluşan bezemeler ve çiçek demetleri resmedilmiştir. Bütün geometrik kasetler altınvarak kartonpiyerler ile çevrilmiştir. Tavan eteğinde bulunan kare ve dikdörtgen kasetlerde de aynı süsleme mevcuttur.

Resim 4.59. 65 numaralı oda tavan süslemesi

Resim 4.60. 65 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.4.3. 67 Numaralı Mavi Salon

Dolmabahçe Sarayı Harem Humayun'un üst katında yer alan salon perde ve koltuk kumaşları sebebiyle 'Mavi Salon' olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda Harem Dairesi'nde Ramazan ve Kurban Bayramı kutlamalarının yapıldığı mekandır.¹²⁶

Hünkâr Sofası adıyla da anılan Mavi Salon'un süsleme ve dekorasyon işi dönemin ünlü dekoratörlerinden Charles Sechan'a verilmiştir. Sechan, Dolmabahçe Sarayı'nda ilk önce Al Oda'nın dekorasyonunu başarılı bir şekilde yaparak ustalığını kanıtlamıştır.¹²⁷ Dikdörtgen planlı olan Mavi Salon, denize ve bahçeye açılan eyvanlarla genişletilerek düzenlenmiştir

¹²⁶ Bkz. (102), TBMM,

¹²⁷ Bkz. (87), GÖNCÜ, 110

Resim 4.61. Mavi Salon genel görünüm

Tekne biçiminde olan örtü sistemi altın varaklı oyma süslemelerle zenginleştirilmiştir.¹²⁸ Ortada yer alan kare kasetin göbek kısmında, akant yapraklarından oluşan altın varak kartonpiyer bir süsleme vardır. Bunu çevreleyen açık mavi renk zemin üzerine resmedilmiş çiçek demetlerinden sonra, köşelerde altın varaklı kartuşların olduğu kartonpiyer süslemeler bulunmaktadır. Kare kasetin iki yanlarındaki dikdörtgen kasetler, ortada yer alan altın varak kartuşların içine çiçek demetleri, etraflarına da kartonpiyer süslemeler yapılarak tamamlanmıştır.

Mavi Salon'un tavan eteklerinde altın varaklı, yoğun süslemeli kasetler yer almaktadır. Tavanın dört tarafını çevreleyen bu kasetlerin içleri doğa tasvirlerinin ağırlıkta olduğu yağlıboya resimlerle süslenmiştir. Bu resimlerden bazılarında ise bir tül perdenin arkasında duran vazo, saat gibi objeler bulunmaktadır. Resimlerdeki renklerin canlılığı ve objelerdeki detaylar dikkat çekmektedir. (Resim 4.62.) Kasetlerin içlerine yapılan bu resimler yerde yapılarak sonradan çerçevelerin içlerine

¹²⁸ Bkz., (74), TUĞLACI, 187

monte edilmiştir.¹²⁹ Tavan eteğinin dört köşesinde bulunan, resimli kasetlerin arasında yer alan çerçevelerin hepsinde aynı kompozisyon uygulanmıştır. Bu kompozisyonlar, beyaz tonlarındaki kalemî süslemelerin arasına resmedilen çiçek buketleri ve meyvelerle tamamlanmıştır. (Resim 4.64.) Bu çerçevelerin hemen yanında bulunan dikdörtgen kasetlerde, akant yapraklarından oluşan bir tasarımla birlikte, üzümler ve asma yaprakları resmedilmiştir. Serbest tasarım olarak yapılmış asma ve üzüm bolluk ve bereketin simgelerindedir. (Resim 4.65)

Resim 4.62. Mavi Salon tavan süslemesi detayı

¹²⁹ Bkz., (74), TUĞLACI, 171

Resim 4.63. Mavi Salon tavan süslemesi detayı

Resim 4.64. Mavi Salon tavan süslemesi detayı

Resim 4.65. Mavi Salon tavan süslemesi detayı

Kapıların üst kısımlarında kalan bölmeler, tül ve perde görünümlü desenlerle tezyin edilerek süsleme zenginleştirilmiştir. Bordo renk perdenin üzerine şeffaf bir şekilde işlenen beyaz tüller, 28 numaralı odanın duvarları ile 116 numaralı odanın tavanında yer alan tül resimleri ile aynı güzelliktedir. (Resim 4.66.)

Mavi Salon'un duvarlarına üç boyutlu olarak yapılmış sütunlar ve avizeler resmedilmiştir. Mekanları daha geniş göstermek amacıyla, trompe-l'oeil tekniğiyle yapılan duvar resimlerinde, hayali sütunlar salonun duvarlarını süslemektedir. Sonsuzluk hissi veren, içeriye doğru devam ediyormuş gibi resmedilen mimari unsurlar, barok dönemin en önemli özelliklerindedir. Bu duvar resimlerinde ayrıca vazo içerisinde çiçek demeti betimlemeleri de görülmektedir. Aynı süsleme tarzı hem kara tarafında hem deniz tarafındaki bölümde uygulanmıştır. (Resim 4.67.)

Resim 4.66. Mavi Salon tavan eteği ve duvar süslemeleri

Resim 4.67. Mavi Salon duvar süslemeleri

4.4.4. 69 Numaralı Atatürk'ün Çalışma Odası

Harem Hünkâr dairesinin hemen yanında olan bu oda Yazı Odası, Nöbet Odası ve Beyaz Oda gibi isimlerle de anılmıştır.¹³⁰ Sultan Abdülmecid döneminden itibaren padişahın çalışma odası olarak, Cumhurbaşkanlığı makamı olarak kullanıldığı dönemde ise Atatürk'ün çalışma odası olarak kullanılmıştır.¹³¹

¹³⁰ Bkz,(87), GÖNCÜ,113

¹³¹ A.g.t., 114

Resim 4.68. 69 numaralı odanın tavan süslemesi

Tavanın orta kısmında sekizgen yıldız formun içinde kare bir kaset yer almaktadır. Kare kasetin göbek kısmına akant yapraklarından oluşan daire tasarım yapılmıştır. Dairenin etrafı sarmaşık şeklinde çiçek buketleri, altın varak kalemişleri ve rokoko tarzı desenler ile bezenmiştir. (Resim 4.68.)

Sekizgen ve bunun etrafındaki geometrik kasetler, rokoko süslemelerin ortasındaki daire kartuşlara resmedilen çiçek demetleri ve meyve resimleri ile süslenmiştir. Kasetlerin arasında yer alan bordürde ise zarif , rokoko üslupta bir bezeme vardır.

Resim 4.69. 69 numaralı odanın duvar resimleri

Atatürk'ün çalışma odasının sağ ve sol duvarlarının tamamı bir baskı motifiyle bezenmiştir. Zambak veya süsen çiçeğinin stilize edilmesi ile oluşan , Fransızca 'Fleur-de-lis' olarak adlandırılan bu motif, Avrupa ve Amerika'da kutsal eddedilmiştir. İstanbul coğrafyasında da motif ve arma olarak sıklıkla kullanılmıştır.¹³² (Resim 4.69.) -C- kıvrımlarından oluşan bir kartuşun içine yapılan manzara resimleri ve vazo içinde çiçek demetleri, duvarın ortasındaki kompozisyonda yer almaktadır.

¹³² M.ÜÇER- K. ÜÇER, **İstanbul'un 100 Motifi**, 73

Resim 4.70. 69 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.4.5. 112 Numaralı Valide Sultan Sofası

Valide Sultan Dairesi'nin sofası olan bu mekân, içinde bulunan Japon mobilyalarından dolayı Japon Salonu adını almıştır.

Resim 4.71. 112 numaralı oda tavanı

Harem bölümünün 112 numaralı odasının tavan süslemesinde merkezde altıgen geometrik bir kaset yer alır. Bu kasetin göbek kısmında bulunan, akant yapraklı daire tasarımının etrafını, sarmaşık çiçek demetleri çevrelemiştir. Daha sonra sekizgen yıldız formunda olan geometrik bir paftalama yapılmıştır. Paftaların içleri, açık mavi renk zemin üzerine beyaz tonlarında istiridye kabuğu, -S- ve -C- kıvrımlı yaprak motifleri ile tezyin edilmiştir.

Bu bezemeden sonra, sütunlar ve korkuluklardan oluşan mimari bir tasvir yer almaktadır. Buradaki korkuluk motifi, sarayın bazı mekanlarında olduğu gibi trompe-l'oeil tekniği ile yapılmıştır. Sütunların üstlerine vazoda çiçek buketleri resmedilmiştir. Tavanın bütününe bakıldığında zaman, pembe ve gri tonları ile renk geçişleri yapıldığı görülmektedir. (Resim 4.72.)

Resim 4.72. 112 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.4.6. 115 Numaralı Has Oda (Valide Sultan Dairesi)

Harem Bölümünün deniz tarafındaki ilk odası Hünkâr Dairesi, son odası ise 115 numaralı oda olan Valide Sultan Has Odası'dır. Her iki odanın da 9 pencere olması bu odanın Hünkâr Dairesi'ne eşit üstünlükte olduğunu göstermektedir, denebilir.¹³³

Beyaz rengin hakim olduğu tavanın göbek kısmına, -S- ve -C- kıvrımları, akant yaprakları ve sarmaşık çiçek demetlerinden oluşan, kabartma gibi duran, oval bir süsleme yapılmıştır. (Resim 4.73.) Oval tasarımın etrafı ise geometrik paftalara ayrılarak dizayn edilmiş, paftaların içleri yine aynı tarz motiflerle tezyin edilmiştir. Bu kompozisyonu çevreleyen bordürde, motiflerin arasındaki kartuşlarda ve köşelerde yer alan madalyonların içlerine çiçek demetleri resmedilmiştir.

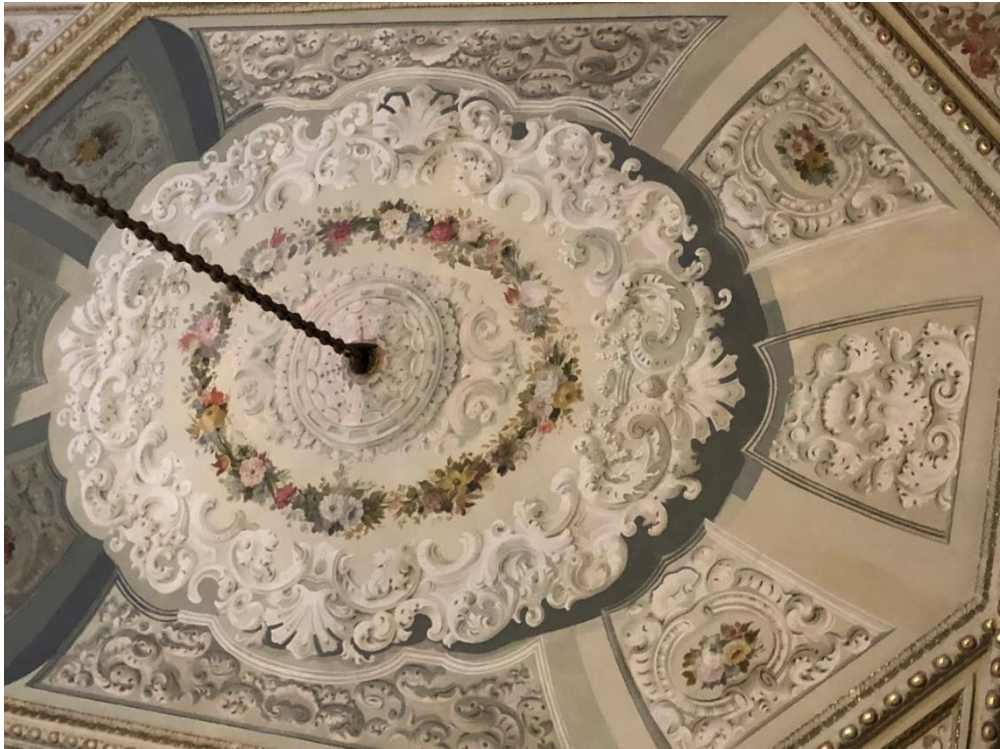

Resim 4.73. 115 numaralı oda tavan süslemesi

¹³³ Bkz. (87), GÖNCÜ, 127

Resim 4.74. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 4.75. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 4.76. 115 numaralı oda tavan süslemesi detayı

En dıştaki geniş olan bordürde, akant yapraklarının arasında yer alan kartuşlardan birinde, diğer mekanlarda sık rastlanmayan tavuskuşu tüyleri ile beraber cam ve porselen bir vazo resmedilmiştir. (Resim 4.74) Tavan eteğinde yer alan bordürde ise, kalemişi motiflerin arasındaki kartuşlarda çiçek demetleri ve meyve resimleri bulunmaktadır.

4.4.7. 116 Numaralı Sofa

116 numaralı sofa, Sultan V. Mehmed Reşad'a ait olan odadan kara tarafına ilerlendiğinde karşılaşılan ilk dairenin birinci odası olan mekandır.

Resim 4.77. 116 numaralı sofa tavan süslemesi

Odanın tavanı, ortasında dikdörtgen bir kaset ve bunu çevreleyen uzun dikdörtgen bölmelere ayrılmıştır. Orta kaset, kenarlarda ve göbek kısmında, sarı ve kahverengi tonlarında, -S- ve -C- kıvrımları ve istiridye motiflerinden oluşan barok bir desen ile tezyin edilmiştir. Kenarlarda yer alan motiflerin aralarına ve göbekteki barok süslemenin ortasındaki daire içine çiçek demetleri resmedilmiştir. Bordo zemin üzerine yapılan bu kalemişi süslemeye bağlanmış şekilde duran çok zarif tül perde deseni ile tavan süslemesi zenginleştirilmiştir. Tavandaki bu tül perde motifi bu mekanın en dikkat çeken süslemesidir. Orta kaseti çevreleyen dikdörtgen bordürler de aynı desen ve renkler ile bezenmiştir. Kasetleri çevreleyen ince bordürlerde, sarı zemin üzerine beyaz ile yapılmış, akant yapraklarından oluşan bir desen dolaşmaktadır.

Resim 4.78. 116 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 4.79. 116 numaralı oda tavan süslemesi detayı

4.4.8. 212 Numaralı Giriş Salonu

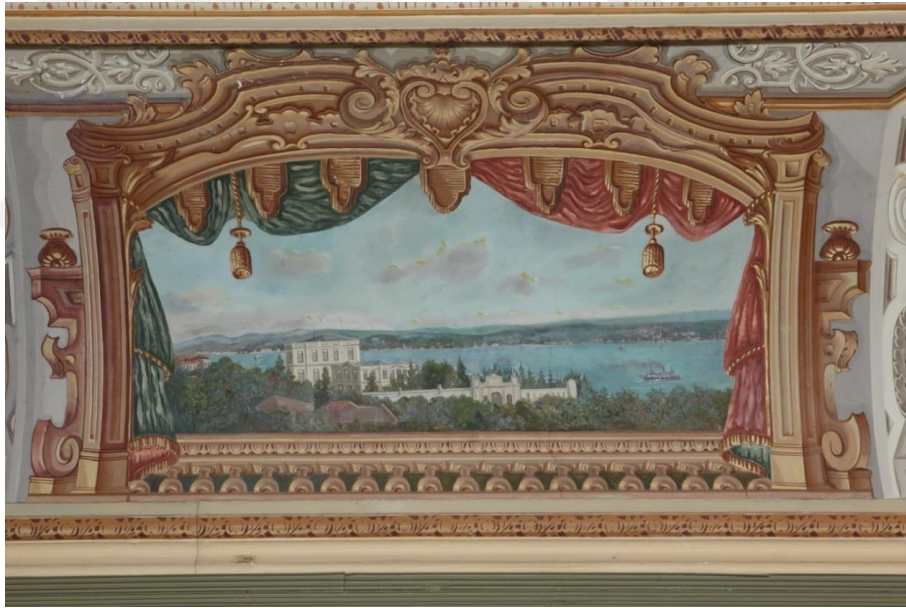
212 numaralı giriş salonu Harem'in ana girişi olan mekandır.

Salonun tavanı sarayın diğer odalarına kıyasla sade bir şekilde süslenmiştir. Orta kısımda yer alan üç adet kare kasetin ve etraflarında bulunan dikdörtgen kasetlerin de içlerinde aynı şekilde kalemişi süslemeler yapılmıştır. Desen olmayan boşluklar düz zemin olarak bırakılmıştır. Tüm tavanda kasetlerin etrafını çevreleyen bordürlerin zeminleri, -S- ve -C- kıvrımları ve akant yaprakları ile bezenmiştir.

212 numaralı salonun özelliklerinden biri, tavan eteklerinde 8 adet doğa ve mimari konulu resimlerin olmasıdır. Bu resimler, iki yana toplanmış kırmızı ve yeşil perdeleri ve kahverengi tonlarındaki barok çerçeveleri olan bir pencereden izleniyor izlenimini vermektedir. Resimler Dolmabahçe Sarayı, (Resim 4.81.) Küçüksu Kasrı, Fenerbahçe Parkı, İmrahor Köşkü, Kağıthane Deresi (Resim 4.82.) betimlemeleridir. Bu resimlerden bir tanesinde fırtınalı denizde bir gemi resmi tasvir edilmiştir.

Resim 4.80. 212 numaralı salon tavanı genel görünüm

Resim 4.81. 212 numaralı salon, tavan eteklerindeki duvar resmi

19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan duvar resimlerine bakıldığında, Osmanlı minyatür sanatında belgeleme niteliğinde yapılan resimler gibi, o dönemin yapıları resmedilmiştir. Özellikle 212 numaralı odada İstanbul'un bazı yerlerinin resmedilmiş olması da belge niteliği taşıması açısından önemlidir.¹³⁴

¹³⁴ Pelin Şahin TEKİNALP, **Duvar Resimlerinde Köşk, Kasır ve Saraylar**,150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu, (23-26 Kasım 2006) Bildiriler, s.115-116

Resim 4.82. 212 numaralı salon, tavan eteklerindeki duvar resmi

Resim 4.83. 212 numaralı salon, tavan eteği süslemesi

Salonun tavan eteğine yapılan resimlerin aralarına, akant yaprağı motifleriyle, beyazın tonlarıyla zarif bir süsleme yapılmıştır. Buradaki süslemenin üzerine ise vazo içerisinde bir çiçek buketi yerleştirilmiştir. (Resim 4.83.)

4.5. Camlı Köşk

Sarayın bahçesinde yer alan, birbirine geçişli iki salondan ve bunlara bağlı camekanlı bir kış bahçesinden oluşan Camlı Köşk, Osmanlı saray geleneğinde padişahların resmi geçitlerini izlemek için yaptırıldıkları Alay Köşkü'nün bir örneği olarak yapılmıştır.¹³⁵

Köşkün mimarı, sarayın diğer mimarlarından farklı bir isimdir. Camlı Köşk, metal ve camın birarada kullanılacak olmasından dolayı, Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren ve cam ve demir mimarisinde uzman olan İngiltere Devleti'nin İstanbul'daki mimarlarından James William Smith tarafından inşa edilmiştir.¹³⁶

William Smith Camlı Köşk'ü kariyerinin üst düzeylerde olduğu bir zamanda tasarlamıştır.¹³⁷

Resim 4.84. Camlı Köşk Merasim Salonu tavanı

¹³⁵ Bkz. (73), TBMM,

¹³⁶ Bkz. (87), GÖNCÜ, 163

¹³⁷ Afife BATUR, *Dolmabahçe Sarayı'nda Bir İngiliz Mimar William J. Smith ve Camlı Köşk*, MS. 2011

Resim4.85. Camlı Köşk tavan eteğindeki hayvan figürleri

Merasim Salonu'nun tavanı aynalı tonoz şeklindedir. Orta kısmı dikdörtgen şeklindeki tavanın göbek kısmında altın varaklı, akant yapraklarından oluşan kartonpiyer oval bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun iki yan kısmında istiridye motifi bulunan bir konsol üzerine yanlara doğru sarkan çiçek buketleri resmedilmiştir. (Resim 4.84.)

Merasim Salonu'nun tavan eteğinde dikdörtgen şekilde, altın çerçeveli altı adet kaset yer alır. Kasetlerin içlerine ise büyük boyutlarda aslan, leopar ve kaplan resimleri tasvir edilmiştir. Camlı Köşk hayvan figürlü tasvirlerin yoğun olarak kullanıldığı bir mekandır. Selamlık ve Harem binalarında yer alan duvar resimlerinde, çiçek ve meyve motiflerinden farklı olarak, Camlı Köşk'te yırtıcı hayvan figürlerinin kullanılması bu mekânın en önemli özelliğidir. (Resim 4.85.)

Resim 4.86. Camlı Köşk, kartal figürlü tavan süsleme detayı

Ampir üslupta en fazla kullanılan figürlerden biri olan kartal figürü, merasim salonunun tavan eteğinin köşelerinde yer almıştır. Tamamen altın varakla kaplanmış figür, tavanın görkemli dekorasyonunda dikkat çekmektedir. Bu kartal figürleri, 62 numaralı odanın tavan eteklerinde görülen, altın ile kaplanmış armaları hatırlatmaktadır. (Resim 4.86)

4.6. Dolmabahçe Sarayı'nda Kullanılan Motifler

4.6.1. Akant Yaprağı

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa gezisinden sonra, Osmanlı mimari süslemelerinde, barok ve rokoko üsluplar kullanılmaya başlanmıştır. Batılılaşma etkisinin mimariye yansmasıyla kalemişi tezyinatında da bir değişim yaşanmıştır. Geleneksel Osmanlı kalemişi bezemelerinde daha önce kullanılan klasik motiflerin yerini, ışık-gölge etkisiyle yapılan akant yaprakları, -S- ve -C- kıvrımları ve istiridye motifleri gibi batılı motifler almıştır. Akant yaprağı bu üslupta en çok kullanılan motiflerden biri olmuştur.

'Yunanca Akantha olarak kullanılan akantüs, yaban enginarı ve kenger yaprağı olarak da anılır. Korint sütun başlıklarında sıkça kullanılan motif, MÖ. 5. yy. sonlarına doğru mimar Kallimakhos tarafından kullanılmıştır.'¹³⁸

Akant yaprağı barok sanatta, mimari süslemede, korint sütun başlıklarında ve kalemişi süslemelerde çok sık kullanılan bezeme elemanıdır. Dolmabahçe Sarayı'nda ise akant yaprağı, süslemede en belirgin motiflerden biri olarak kullanılmıştır.

Çizim 4.1. Pembe Salon, tavan eteğinde bulunan akant yaprağı

¹³⁸ Bkz. (41) HASOL, 257

Çizim 4.2. 212 numaralı salon, tavan eteğinde bulunan akant yaprağı

4.6.2. C ve S Kıvrımları

-C- ve -S- şeklindeki kıvrımlı ve hareketli çizgiler barok üslubun karakteristik özelliklerindedir. Kompozisyonlarda, süslemeye hareket verme amacıyla yoğun biçimde kullanılmıştır.

19. yüzyılda mimari bezemede kullanılan -C- ve -S- harfini andıran bu kıvrımlar, Batı tarzı süslemenin en büyük özelliklerindedir. Osmanlı klasik bezemelerinde kullanılan motifler, bu yüzyılda, Batı kaynaklı bezeme ögesi olan bu motiflere dönüşmüştür. Bu dönemde barok ve rokokoya ait bir özellik olan ışık ve gölge etkisi ile motiflere hacim verilmiştir.

-C- kıvrımlarının sırtına yerleştirilen yapraklar, ‘yaprak sırtlı C kıvrımı’ diye adlandırılan motifi oluşturmuştur.¹³⁹

¹³⁹ Sinem Sevinçtav KANLIÇAY, **Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler**, Yüksek Lisans Tezi, 48

Çizim 4.3. Binek Salon tavan süslemelerinde yer alan -C- kıvrımları

Çizim 4.4. Medhal Salon süslemelerinde yer alan -C- kıvrımı

Çizim 4.5. 69 numaralı oda, duvar süslemesinde yer alan -C- kıvrımı

Çizim 4.6. Binek Salon tavan süslemesinde yer alan -S- kıvrımları

Çizim 4.7. Medhal Salon süslemelerinde bulunan -C- ve -S- kıvrımları

4.6.3. İstiridye

İçinde değerli bir taş olan incinin saklandığı istiridye, kabuklu bir deniz ürünüdür. Eski dönemlerde istiridyelerden yapılan takıların kadınları kötülüklerden koruduğuna ve daha üretken olmalarını sağlayan bir enerjiyle donattığına inanılırdı¹⁴⁰ İstiridye motifi, Yunan ve Roma yapıtlarında olduğu kadar, Osmanlı ve Selçuklu mimarisinde de yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁴¹

Osmanlı'da 1730 yılından sonra, deniz kabuğu motifleri dekorasyon ögesi olarak da kullanılmıştır. Akant yaprakları, istiridye motifleri ve -S- ve -C- kıvrımlarının ilk örneklerine çeşmelerde rastlanmıştır. III.Ahmed Çeşmesi buna bir örnektir.¹⁴² Barok üslubun en önemli özelliklerinden biriside, -S- ve -C- kıvrımları ve akant yaprakları ile beraber istiridye motifinin de yoğun bir şekilde kullanılması olmuştur.

Çizim 4.8. Muayede Salonu, kemer süslemesinde bulunan istiridye motifi

¹⁴⁰ Melihat TÜZÜN, **Rönesans'dan Barok'a Dini ve Tarihsel Konulu Eserlerdeki Natürmort Nesnelere**, Sanatta Yeterlilik Tezi, 12

¹⁴¹ Necmettin ERSOY, **Semboller ve Yorumları**, 455

¹⁴² Bkz. (50), BAKIR,50

Çizim 4.9. Harem Binek Salon, tavanda yer alan istiridye motifi

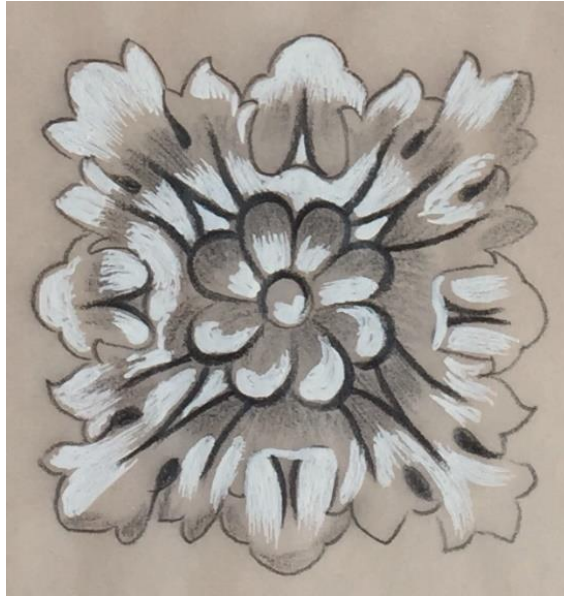
Çizim 4.10. Yazı Dairesi tavan süslemesinde yer alan istiridye motifi

4.6.4. Rozet (Gülbezek)

Çoğunlukla İslam yapıları ile Gotik yapılarda görülen, yüzeylein ortasına yerleştirilen, dairesel süsleme motifidir. Gülbezek ve gülçe adı da verilir. Osmanlı yapılarında kimi gülçeler, beş kollu yıldız biçiminde ve sekiz köşeli yıldız şeklinde de görülmektedir.¹⁴³

Bazı yayınlarda madalyon olarak da geçmektedir. Rozetlerin içine zencerek, rumi ve yıldız biçiminde desenler de yapılmıştır. Genellikle mimari yapıların taş bezemelerinde rastlanan rozetler, mezar taşları, çeşme alınlığı ve kalemişlerinde de kullanılmıştır.¹⁴⁴

Rozet motifleri hüsn-i hat yazılarındaki durak adını verilen satır ve cümle arasında nokta özelliği taşımaktadır denebilir. Mimari yapılarda kemerlerde kilit taşının üzerinde kullanılan bir süsleme elemanıdır.¹⁴⁵

Çizim 4.11. 212 numaralı salon, tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

¹⁴³ Bkz. 41), HASOL, 195

¹⁴⁴ Bkz. (2), BİROL, 203

¹⁴⁵ Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER, 219-222

Çizim 4.12. Pembe Salon tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

Çizim 4.13. 31 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

4.6.5. Volüt

Volüt, İon düzeninde, tek eksene göre simetrik sütun başlığının ayırt edici ögesi olan spiral biçimli kıvrıma verilen addır.¹⁴⁶ Volüt'ün, mimaride koçboynuzu adı verilen kıvrımlı süsleme elemanına benzeyen bir motif olduğu söylenebilir.¹⁴⁷

Spiral biçimli bu kıvrımların Dolmabahçe Sarayı kalemişleri süslemelerinde kullanıldığı görülmektedir. Medhal Salon'da, sütun başlığında bulunan spiraller, volüte en güzel örnektir. (Resim 88)

Resim 4.87. Medhal Salon'daki sütun başlığında volüt örneği

¹⁴⁶ Bkz. (14), Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1889

¹⁴⁷ Bkz. (1) ARSEVEN, 1106

Çizim 4.14. Muayede Salonu kemer süslemesinde bulunan volüt örneği

Çizim 4.15. Kristal Merdivenler, tavan süslemesinde yer alan volüt örneği

4.6.6. Girland (Askıçelenk)

Yaprakları, çiçekleri iç içe veya kurdelelerle bağlanmış ve iki ucundan asılmış olarak gösteren, eski bir süsleme biçimi olan girland, sözlükte askıçelenk olarak da geçmektedir. Roma çağında yaygın olarak kullanılan motif, Osmanlı kültürüne 18. yüzyılda girmiştir.¹⁴⁸ Osmanlı sanatında özellikle kadın mezar taşlarında, son dönemde yapılan mimari yapıların kapı üstlerinde, pencerelerin alt ve üst kısımlarında, daha çok çiçeklerle tasarlanmış girland motifleri kullanılmıştır.¹⁴⁹

Dolmabahçe Sarayı 62 numaralı odanın kubbesinde yer alan korkuluk motifinin alt kısmında, uçlarından tutturulmuş, renkli çiçek ve yapraklardan oluşan bir girland bulunmaktadır. (Resim 4.88.) Yine Dolmabahçe Sarayı'nın 28 numaralı odasının duvarlarındaki beyaz tül perdenin üstünden sarkan, muhtelif çiçek ve yaprak motiflerinden oluşan girland motifinin oldukça zarif bir görüntüsü vardır. (Resim 4.89.) Genellikle çiçeklerden oluşan girlandlar, Dolmabahçe Sarayı Harem Binek Salonu'nda bulunan, meyve motiflerinden oluşan ilginç tasarımıyla da dikkat çekmektedir. (Resim 4.90.)

Resim 4.88. 62 numaralı oda tavan süslemesinde yer alan girland motifi

¹⁴⁸ Bkz. (41), HASOI,56

¹⁴⁹Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER, 273

Resim 4.89. 28 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan girland motifi

Resim 4.90. Harem Binek Salonu, tavan süslemesinde bulunan girland motifi

4.6.7. Tül / Perde

19. yüzyılda tül ve perde motifleri, duvar resimlerine konu olan diğer önemli unsurlardan biridir. Batı resim anlayışında, genellikle gökyüzüne açılan pencerelerde iki yana toplanmış drapeli perdeler, gerçekçi bir şekilde resmedilerek süsleme zenginleştirilmiştir.

Osmanlı sanatında perde motifi ilk önce minyatürlerde görülmüştür. Levni, Avrupalı portre ressamlarının kullandığı perde motifini, Kebir Musavver Silsilename 'deki I. Selim portresinde uygulamıştır.¹⁵⁰

Tamamen Batı kaynaklı olan perde motifi, Osmanlıda genellikle cami ve mescid mihraplarında, saraylarda kubbe ve duvarlarda, barok, rokoko ve ampir üslupta bezemeler ile birlikte kullanılmıştır.¹⁵¹ 19. yüzyıl sarayları içinde tamamen batılı süsleme tarzı olan Dolmabahçe Sarayı'nın bazı odalarının da tavan ve duvarlarına, tül ve perde motifleri ustalıkla resmedilmiştir. Perde kumaşının kıvrımları ışık ve gölge ile üç boyutlu olarak, tül resimleri de aslına uygun olarak zarif bir şekilde işlenmiştir.

Barok eserlerde sarayların tavan ve duvarlarına, izleyiciye dışarıya açılıyormuş izlenimi veren pencerelerin kenarlarına resmedilen perdeler, barok devrin en önemli özelliğidir ve gerçekçi bir üslupla resmedilmiştir.

Dolmabahçe Sarayı 116 numaralı salonun tavanının ortasına, kalemişi süslemelere uçlarından tutturulmuş şekilde resmedilen beyaz tül motifi, oldukça zarif bir görüntüye sahiptir. (Resim 4.91.) Mavi Salon'un tavan eteklerinde yer alan altın varaklı çerçevelerden birinin içine, mavi bir perde ve beyaz bir tül çeşitli objelerle beraber resmedilmiştir. (Resim 4.92.)

¹⁵⁰ Tarkan OKÇUOĞLU, **18. Ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı**, Doktora Tezi, 49

¹⁵¹ Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER,232

Resim 4.91. 116 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan tül resmi

Resim 4.92. Mavi Salon süslemesinde bulunan tül ve perde resimleri

4.6.8. Çiçek Motifleri

Dolmabahçe Sarayı'nın tavan ve duvar süslemelerinde çiçek resimlerine sıkça rastlanmaktadır. Çiçeklerin yer aldığı bu natürmortlar, kalemişi bezemelerin arasına, kartuşların ve madalyonların içine ya da buketler halinde vazolara yerleştirilerek resmedilmiştir. Çoğunlukla gül, şakayık ve lalenin yanında kasımpatı, yıldız çiçeği, leylak ve ortancalardan oluşan çiçek demetleri, sarayın tavan ve duvarlarını süslemiştir.

Lale Devri olarak adlandırılan, Batı sanatından etkilenilen dönemde, 'Şukufe' adı verilen çiçek buketlerinin tasvir edildiği görülmeye başlanmıştır. Sarayın has bahçesinde yetiştirilen çiçeklerin resmedildiği kompozisyonlar yapılmıştır.¹⁵²

Batılılaşma dönemi çiçek resimlerinin en parlak devri olmuştur. Avrupa'da çiçek ressamlığının ilgi görmesi, Osmanlıda da etkilerini göstermiştir. Şukufe denilen natüralist tarzda yapılan çiçekler, buketler halinde, vazo içlerinde, bereket boynuzunda ve vazolarda resmedilmiştir. 19. Yüzyılda 'Türk Rokokosu' dediğimiz ekolde üslupla birlikte yapılmışlardır.¹⁵³

Hristiyanlıkta Meryem Ana'nın masumiyetinin sembolü olan gülün kokusunun, Osmanlılarda Hz. Muhammed'in yüzünün ter kokusundan geldiğine olan inancından dolayı dini bir anlam taşımaktadır. Tezyini sanatlarda gül örneklerine ilk kez, Fatih Sultan Mehmet'in elinde gül koklarken resmedildiği portresinde rastlanır. 18. 19. yüzyıllarda natüralist biçimlerde görülen gül, rokoko süslemede o kadar çok kullanılmıştır ki, dönemim en önemli süsleme unsurlarından olmuştur.¹⁵⁴ Dolmabahçe Sarayı'nın süslemesinde, kalemişleri arasında yer alan natürmortlarda da en yaygın kullanılan çiçek olmuştur.

¹⁵² Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER, 167

¹⁵³ Faruk TAŞKALE, **Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Muhteşem Bir Çiçek Albümü**, Antik Dekor, S 95, 103

¹⁵⁴ Faruk TAŞKALE, **Tezhip Sanatında Güller**, Tezhip Buluşması, 227

Avrupa'ya Türkler'in tanıttığı lale, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve çeşitli Batı ülkelerinde çok sevilmiş, Batıda Tulipominia (Lale çılgınlığı) denilen dönemin, bizde ise Lale Devri akımının doğmasına sebep olmuştur.¹⁵⁵ Orta Asya'da Karahoca ve Bezeklik'te bulunan duvar resimlerinde, kalem işi örneklerinde ki motiflerden biri olan lale motifi, sanatın her alanında kullanılmıştır.¹⁵⁶

Bilinen ilk örneklerinin Selçuklu taşlarında ve çinilerinde bulunan, birçok şekilde stilize edilen karanfil, önemli bir bezeme motifi olmuştur. 18. yüzyıl ve sonrasında 'Şükufename' adlı eserlerde yer bulmuştur. Kalemîşi sanatında da önemli örneklerine rastlanmaktadır.¹⁵⁷

Çalı biçiminde bir gövdeye sahip olan, büyük yaprakları ve çeşitli renkleri olan ortanca çiçeği, Dolmabahçe Sarayı'ndaki çiçek motifleri arasında yerini almıştır.

Eski kaynaklarda 'zerrin kadeh'¹⁵⁸ olarak geçen nergis çiçeği, kitap sanatlarında olduğu gibi, duvar resimlerinde de sık görülen bir süsleme motifidir.

Türkiye'den Avrupa'ya 16. yüzyılda götürüldüğü bilinen leylak çiçeği,¹⁵⁹ soğuk havaya dayanıklı bir süs bitkisidir ve Dolmabahçe Sarayı süslemelerinde sıkça tasvir edilen çiçeklerden olmuştur.

En sevilen bahçe çiçeklerinden biri olan yıldız çiçeğinin¹⁶⁰ de, saraydaki duvar süslemelerinde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Medhal Salon'un duvarında yer alan yaprak sırtlı C kıvrımlarından oluşan kartuşun içindeki çiçek demetinde, mavi ve sarı renkli güllerin üst kısmında sarı bir lale resmedilmiştir. (Resim 4.95.) Mavi Salon'da mimari görünümlü resimlerin

¹⁵⁵ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**, s.282

¹⁵⁶ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,105

¹⁵⁷ A.g.k., s.121-126

¹⁵⁸ Bkz. (155), DEMİRİZ, 289

¹⁵⁹ A.g.k.,283

¹⁶⁰ A.g.k.,288

olduğu duvarda, vazoz içerisinde, mavi, sarı ve pembe renkli yıldız çiçeklerinden oluşan kompozisyon yer almaktadır. (Resim 4.96)

Resim 4.93. 10 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gl resmi

Resim 4.94. 69 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan karanfil resimleri

Resim 4.95. Medhal Salon duvar süslemesinde yer alan çiçek demeti

Resim 4.96. Mavi Salon duvar süslemesinde bulunan çiçek demeti

Resim 4.97. 116 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan çiçek demetleri

Resim 4.98. 28 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan çiçek demeti

Dolmabahçe Sarayı'nın 116 numaralı odasının tavanında kalemişleri arasında kalan boşluklara çok sayıda çiçek demeti yapılmıştır. Köşede yer alan çiçek demetinin bir tanesinde, mavi renkli bir ortanca ve sarı renkteki nergis çiçeği dikkat çekmektedir. (Resim 4.97.) 28 nolu odanın tavanında, -S- ve -C- kıvrımları ile çevrili kartuşun içine resmedilen beyaz bir gül ve aşağı doğru eğilmiş sarı bir lale bulunmaktadır. (Resim 4.98.)

4.6.9. Meyve Motifleri

Bolluk ve bereketin sembolü olan meyvelerin yorumlara yol açan özelliği, çekirdekli bir yiyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü çekirdek bir tohumdur ve neslin sürekliliğini sağlamaktadır.¹⁶¹

Bereketi ifade eden meyve motifleri, seramik ve taş işçiliğinde olduğu gibi mimariye de yansımıştır. Bu motifler, sarayların tavan ve duvarlarında yer alan kalemişi süslemelerde görülmektedir.¹⁶²

Çiçek ve meyve motiflerinin olduğu bu natürmortlar barok dönemde oldukça fazla kullanılmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın süslemesinde göze çarpan meyve motifleri ise genellikle -C- ve -S- kıvrımlarından oluşan kartuşların ve madalyonların içlerine resmedilmiştir.

Bereketin ve uzun yaşamın sembolü olan nar, İslam öncesi Türk sanatında Uygurlar tarafından, Osmanlı coğrafyasına son yüzyılda hakim olan Batı tasvir sanatında da sıkça kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, Tevrat ve İncil'de bahsi geçen nar kutsal kabul edilen bir meyve olmuştur. Nar motifi, mezar taşlarında sıkça kullanılmış olmasının yanı sıra, özellikle saray ve kasırların tavan ve duvar süslemelerindeki meyvelerin arasında oldukça fazla görülür.¹⁶³

Çok çekirdekli bir meyve olan incir, bolluk ve bereketi temsil eden meyvelerdendir. Hz. Âdem ile Havva incir yaprağı ile örtünmüşlerdir. İncir ağacı aynı zamanda, çiçek açmadan meyvesini verdiği için Hz. Meryem'in sembolü olmuştur.¹⁶⁴ Mimari yapılarda yer alan kalemişi süslemelerde meyve kompozisyonlarından oluşan natürmortlar arasında incir sıkça kullanılmıştır.

¹⁶¹ Bkz. (141), ERSOY, 388

¹⁶² A.g.k., 388

¹⁶³ Bkz. (132). M. ÜÇER- K. ÜÇER,189

¹⁶⁴ Bkz. (141), ERSOY, 379

Kur'an-ı Kerim' de on bir ayette geçen üzüm, nar ve incir gibi kutsal sayılan meyvelerden biri olmuştur. Mitolojide, tanrıların içkisi olarak kabul edilmiştir. Tevrat ve İncil'de sıkça şaraptan bahsedilmiştir.¹⁶⁵ Minyatür ve çini sanatında da oldukça fazla kullanılan bir meyve olan üzüm, Batılılaşma dönemi mimari yapılarında, tavan ve duvarlardaki kalemışı bezemelerinde sıkça görülmektedir.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan elma, masallarda, halk hikayelerinde, türkü ve şiirlerde kullanılmıştır. Türk mitolojisinde çocuk sahibi olmanın ve üremenin sembolü olmuştur.¹⁶⁶ Türkler ve özellikle Oğuz Türkleri için önemli bir sembol olan kıvılcık elma, Türk devletleri için bir hedefi ve amacı simgelemektedir.¹⁶⁷ Mimaride ise elma motifi, diğer meyvelerle birlikte kalemışleri arasında yer alan natüremortlarda resmedilmiştir.

Yunan mitolojisinde Tanrıça Hera'nın meyvesi olan armut, diğer meyveler gibi bolluk ve bereketin simgesi olmuştur.¹⁶⁸ Armut Batı tarzı süslemeye sahip saray, köşk ve kasırlarda, kalemışı süslemelerin arasında yerini almıştır.

Dolmabahçe Sarayı Medhal Salon'un tavanında bulunan -C- kıvrımlarıyla çevrelenmiş kartuşun içerisine, armut, üzüm, nar gibi muhtelif meyveler resmedilmiştir. (Resim 4.99.) Binek Salon'un tavanındaki büyük -C- kıvrımlarının çevrelediği kartuşun içinde, yarısı görünen bir kâsenin içerisine, üzüm, ananas ve elmadan oluşan kompozisyon yer almaktadır. (Resim 4.100)

Örneğine çok fazla rastlanmayan karpuz resimleri, bu sarayda Harem Binek Salonu ve Selamlık Binek Salonu tavan kalemışleri arasında dikkat çekmektedir. (Resim 4.101.)

¹⁶⁵ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,182

¹⁶⁶ Rukiye BÜYÜKOF LAZ, **Halk Anlatımlarında Elma Motifi Üzerine**, 6

¹⁶⁷ Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER,193

¹⁶⁸ A.g.k., 190

Resim 4.99. Medhal Salon tavan süslemesinde bulunan meyve resimleri

Resim 4.100. Selamlık Binek Salonu tavan süslemesinde bulunan meyve resimleri

Resim 4.101. Harem Binek Salonu tavan süslemesinde bulunan karpuz resmi

4.6.10. Vazo

Vazo, sözlükte içine çiçek yerleştirilen ya da süs eşyası olarak kullanılan kap anlamına gelmektedir.

İkonografi sanatında Musa peygamberin amblemlerinden biridir. İçinde bir hazineyi saklayan kap olarak adlandırılan vazo, yakılan ölülerin küllerini saklamak için kullanılmıştır. Yunan resim sanatında, vazunun çok fazla kullanılmasının, bu kutsallığından kaynaklandığı düşünülebilir.¹⁶⁹

15. yüzyıldan itibaren, her türlü Türk süslemesinde de vazo motifleri sıkça kullanılmıştır.¹⁷⁰ Osmanlı mimarisinde ilk dönemlerden beri resmedilen çiçek

¹⁶⁹ Bkz. (141), ERSOY, 345

¹⁷⁰ A. AKAR-C. KESKİNER, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, s.13

motifleri, lale devrinde gerçeğe yaklaşarak vazo içine girmiş, buketli vazolar ve çiçek demetleri olarak kalemişi süslemelerinde yer almıştır.¹⁷¹

Dolmabahçe Sarayı'nın süslemesinde de kalemişleri arasında, içinde çiçek demetleri bulunan vazolara rastlanmaktadır. Muayede Salonu'nun pendantifinde, üçgen kısmın altından yukarıya doğru, üst üste vazolar resmedilmiştir. Vazoların içlerine de muhtelif çiçek demetleri yapılmıştır. (Resim 4.103.)

Resim 4.102. Pembe Salon tavan süslemesinde bulunan vazo motifi

¹⁷¹ Bkz. (50) BAKIR, 65

Resim 4.103. Muayede Salonu pandantif süslemesinde bulunan vazo motifi

Resim 4.104. 115 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan vazo motifi

4.6.11. Sütun

Sütun, genellikle taştan yapılan, silindirik biçimindeki taşıyıcı elemana verilen isimdir. Üst tarafında, dönemlerine göre süslenmiş sütun başlığı, alt tarafında ise, sütunun üstüne oturtulduğu altlık olan sütun kaidesi yer alır.

Göz aldaticı resimlerde, mimari unsurların daha fazla kullanılıyor olması, mekanları daha geniş göstermek amacı içindir. Düz duvar yüzeyine resmedilen, gerçekçi olmayan hayali sütunlar ve kemerler, sonsuzluk duygusu yaratması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Trompe-l'oeil (göz aldaticı) tekniğinin kullanıldığı ilk yapı olan Dolmabahçe Sarayı'nda, bazı mekanların tavan ve duvarlarında yer alan mimari resimlerde de sütunlar resmedilmiştir.

Özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu ve Mavi Salon gibi önemli mekanlarında, tek boyutlu duvarların üzerine resmedilen sütunlar, mekânda içeri doğru devam ediyormuş hissi uyandırmaktadır. Tavan ve duvarlarda yer alan abartılı ve perspektifli, sonsuzluk hissi veren bu resimler, barok dönem üslubunu oluşturmaktadır.

Resim 4.105. Mavi Salon duvar süslemesinde bulunan sütun resimleri

Resim 4.106. Muayede Salonu galeri katında bulunan sütun resimleri

4.6.12. Kurdele Motifi

Batı sanatında heykel, resim gibi sanatlarda kullanılan kurdele, Osmanlı'da tezhib ve kalemişi sanatlarında motif olarak kullanılmıştır. Diğer motiflerde olduğu gibi, kurdele motifi de ışık-gölge etkisi ile üç boyut hissi verilerek yapılmıştır. Kalemişi bezemelerin arasında yer alan çiçek demetleri, kurdele ile bağlanarak resmedilmiştir.

Resim 4.107. Harem Binek Salonu'nda bulunan kurdele motifi

Resim 4.108. 62 numaralı oda tavan süslemesinde, kurdele motif

4.6.13. Asma Yapağı

Asma yapağı çeşitli cam eşyalarda, taş oymalarda kullanıldığı gibi mimari yapılarda da duvar ve tavanları süslemiştir. Bolluk ve bereket sembolü olan asma motifinin, Selçuklu ve Osmanlı camilerinin ve sarayların çinilerinde ve süslemelerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir.¹⁷²

Dolmabahçe Sarayı Mavi Salon tavan süslemelerinde bir kalemişi kompozisyonu ve çiçek buketinin arasında yer alan asma yapağı dikkat çekmektedir. Yine Dolmabahçe 28 numaralı odada bir kartuşun içinde meyve resimleri ile birlikte resmedilmiştir. (Resim 4.110.)

Resim 4.109. Mavi Salon tavan süslemesinde asma yapağı motifi

¹⁷² Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,25

Resim 4.110. 28 numaralı oda tavan eteği süslemesinde bulunan asma yaprağı

4.6.14. Defne Yapağı

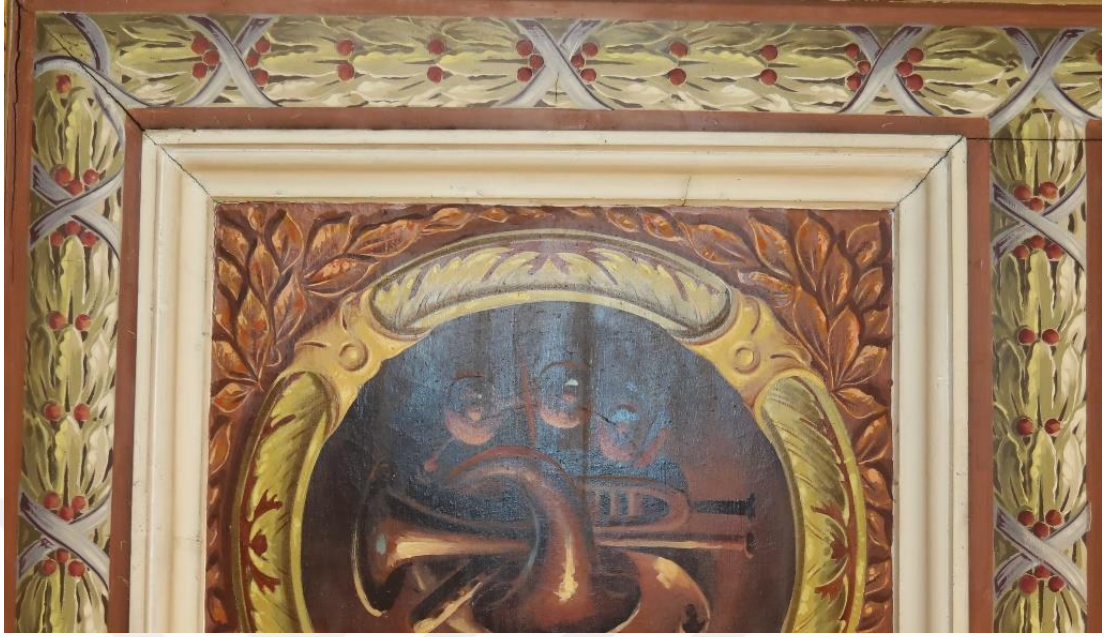
Defne, Yunan ve Roma'da zafer kazanıp sonra ölümsüzlüğe ulaşanlara, yücelik sembolü olarak verilmiştir. Kralların, ilim adamları ve milli kahramanların başlarına defne yaprağından taç şeklinde süslemeler yapılmıştır.¹⁷³

Pek çok uygarlıkta süsleme motifi olan defne, bütün yıl koku yayan ağaçlardan biridir. Her mevsim yeşil olarak kalması onu ölümsüzlüğün sembolü yapmıştır. İstanbul'da Müslümanların ve gayrimüslimlerin mezar taşlarında süsleme ögesi olarak kullanılan defne yaprağı, mimari yapılardaki kalemişi süslemelerde de yer almıştır.¹⁷⁴

Dolmabahçe Sarayı Harem Binek Salonu 91 numaralı odada, kasetlerin etrafını çevreleyen bordürler defne yaprağı ile süslenmiştir. (Resim 4.111.)

¹⁷³ Bkz. (141) ERSOY, 381

¹⁷⁴ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER, 177

Resim 4.111. 91 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan defne yaprağı motifi

Resim 4.112. 10 numaralı oda süslemelerinde bulunan defne yaprağı motifi

4.6.15. Rumi

Rumi motifi Selçuklular tarafından Anadolu'ya getirilen bir bezeme motifidir. Zamanında Şarki Roma İmparatorluğuna ait olan Anadolu'ya Diyar-ı Rum ve oraya yerleşen Selçuklulara Rum Selçukileri denmesi sebebiyle, Selçuklulara ait olan bu bezemeye rumi denilmiştir.¹⁷⁵

Rumi motifinin çıkış noktasını büyük bir kesim sanat tarihçi hayvan menşeli, bir kısmı ise bitki menşeli olarak yorumlamışlardır. Motifin en erken örneğine ise Uygur Türkleri'ne ait 9-10 yüzyıllarda yapılan Bezeklik Fresklerinde rastlanmıştır.¹⁷⁶

15. yüzyılda klasik halini alan motifin, çizilişindeki farklılıklarına göre, sade rumi, dendanlı rumi, tezyini rumi, sencîde rumi sarılma rumi, hurde rumi, ve kanatlı rumi gibi isimler alan çeşitleri vardır.¹⁷⁷

- a. **Sade Rumi:** Sade görünümlü olan rumi motifi, aynı zamanda en çok kullanılan rumi çeşididir.
- b. **Dendanlı Rumi:** Farsça bir sözcük olan dendan, diş anlamına gelmektedir. Sade ruminin sınır çizgisinin dilimli çizilerek süslenmiş halidir.
- c. **Tezyini (İşlemeli) Rumi:** İrice bir rumi içerisine yerleştirilen hatayi grubu motiflerden oluşan rumi çeşididir.
- d. **Sencîde Rumi:** Kısmen simetrik olarak düşünülen, sırt sırta vermiş iki rumi motinin oluşumuna verilen isimdir.
- e. **Sarılma (Piçide) Rumi:** Piçide rumi de denilen motif, rumi motifinin üstüne, diğer bir ruminin sarılmasıyla çizilmiş halidir.

¹⁷⁵ Bkz. (1), ARSEVEN, 1714

¹⁷⁶ Münevver ÜÇER, XVI-XVIII Yüzyıllarda Türk Tezhip Sanatında Ekol Olmuş Sanatçıların Karşılaştırılması, Sanatta Yeterlilik Tezi, s.23

¹⁷⁷ İ.A BİROL- Ç. DERMAN, Türk Tezyini San'atlarında Motifler ,182

f. Hurde Rumi: İri bir rumi motifinin, küçük rumilerle süslenmesiyle elde edilen rumi motiftir.

g. Kanatlı Rumi: Aynı merkezden çıkan iki sade rumiden oluşan rumi motiftir.¹⁷⁸

Desen içindeki vazifelerinden dolayı rumi motifi, tepelik ve ortabağ olarak da adlandırılır.

Tepelik: Desen içinde tepe noktalarında bulunan, simetrik bir şekilde işlenmiş olarak görülen rumi motiftir. Çeşitli yayınlarda palmet ismiyle verilmektedir. Fakat bu kelimenin tezhip sanatında yeri yoktur.¹⁷⁹

Zaman içinde gelişen tepelik formu, rumi motifinin küçültülerek, simetrik olacak şekilde işlenmiş halidir. Bu form, kapalı formların birleşme ve bitiş noktasında, dandanların bitiş noktası ve tığların çıkış noktası olarak kullanılmıştır.¹⁸⁰

Ortabağ: Desende bağlayıcı bir motif olan ortabağ, helezonların başlama ve birleşme noktalarında kullanılan bir motiftir.¹⁸¹

Rumi çeşitleri, tezhip sanatı, çini, kalemişi ve diğer klasik sanatlarda kullanılan temel motiflerdendir. Dolmabahçe Sarayı'nın kalemişi süslemeleri sarayın tamamında, barok ve rokoko üslupta yapılmıştır. Ancak bazı odaların Osmanlı sanatındaki klasik motifler ile süslediği görülmektedir. Harem bölümünde yer alan 63 numaralı Hünkâr Dinlenme Odası'nın tavan ve duvarları klasik rumi motifleriyle süslenmiştir. (Resim 4.114- Resim 4.115)

¹⁷⁸ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,40-44-49-51-52-56-57

¹⁷⁹ Bkz. (177), İ.A BİROL- Ç. DERMAN, 183

¹⁸⁰ Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER,60

¹⁸¹ Bkz. (177), İ.A BİROL- Ç. DERMAN, 183

Resim 4.113. 63 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi

Resim 4.114. 63 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan rumi motifi

Resim 4.115. 165 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi

4.6.16. Gemi

Dolmabahçe Sarayı'nın Selamlık ve Harem bölümlerinde çok fazla rastlanmasa da bazı odalarında gemi konulu resimler bulunmaktadır.

3 numaralı odanın tavan eteklerinde yer alan dört adet resmin bir tanesinde, yelkenliler ve kayıklar ile birlikte, arka planda patlayan bir yanardağ tasviri görülmektedir. (Resim 4.116.) 93 numaralı odanın tavanında, -C- kıvrımlardan oluşan bir kartuş içerisine, dalgalı bir denizde bulunan üç direkli bir geminin yan yatmış hali resmedilmiştir. (Resim 4.117.)

Resim 4.116. 3 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gemi resmi

Resim 4.117. 93 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan gemi resmi

4.6.17. Müzik Aletleri

19. yüzyılda Osmanlı'da barok ve rokoko kalemişleri arasındaki kartuş ve madalyonların içlerine, manzara, çiçek ve meyve resimlerinin haricinde müzik aletlerinin de tasvir edildiği görülmektedir.

Dolmabahçe Sarayı 62 numaralı odanın tavanında daire şeklindeki madalyonlardan birinin içine, altın varak zemin üzerine lir ve trompet bir zeytin dalı ile beraber resmedilmiştir. (Resim 4.118)

4 ila 8 telli bir enstrüman olan lir, tarih olarak M.Ö. 8-9. yüzyıla kadar uzanır. Türk sanatına uzak olan bu müzik aleti, Batılılaşma döneminden sonra bazı örnekler vermiştir.¹⁸² Bakır veya pirinçten yapılan üflemlili bir çalgı olan trompet ise, çeşitli izci ve asker bandolarında kullanılmaktadır.¹⁸³

Sarayın Harem Binek Salonu 91 numaralı odasının tavan süslemesinde, köşelerde yer alan daire madalyonların içlerine çeşitli enstrüman resimleri yer alır. Madalyonun bir tanesinde keman ve zilli tef resmi bulunmaktadır. (Resim 4.119)

Yaylı sazların en önemlisi olan keman, Arapların Rebab'ından¹⁸⁴ alınıp geliştirilmiştir. Batı kemanı ise 1826'dan sonra musikimize girmiştir.¹⁸⁵ Duvar resimlerinde tasvir edilen müzik aletlerinden biri olmuştur. Yuvarlak bir kasnağa geçirilmiş deriden yapılan müzik aleti olan tefin kenarlarındaki yarıklara pul şeklinde geçirilen ziller vardır. Bunlara da zilli tef denilmektedir.¹⁸⁶ Zilli tef de keman gibi tavan süslemelerinde resmedilen bir müzik aletidir.

¹⁸² Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER, 270-271

¹⁸³ Türk Ansiklopedisi, Cilt XXXI, 430

¹⁸⁴ Vural SÖZER, **Müzik Ansiklopedik Sözlük**, 576 Rebab (ar. Rebab). Uzak Doğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar yayılan alanda, çeşitli ülkelerde kullanılan bazı yaylı ve mızraplı çalgıların genel adı.

¹⁸⁵ Türk Ansiklopedisi, Cilt XXI, 481

¹⁸⁶ Bkz. (1), ARSEVEN, 1958

Resim 4.118. 62 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resmi

Resim 4.119. Harem 91 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resmi

4.6.18. Fleur-de-lis

Zambak veya süsen çiçeğinin stilize edilmesiyle elde edilen motif, Fransızca'da 'Fleur-de-lis' olarak adlandırılmıştır. Rivayete göre, Frankların ilk kralı, I. Clovis vaftiz edilirken, Meryem Ana tarafından kendisine zambaklar gönderilmiştir. Bu zambaklar, Clavis'in armasında yer alan hilallerle mucizevi bir şekilde yer değiştirmiştir. Böyle mucizevi bir olayın ardından fleur-de-lis, kutsal bir kimliğe bürünmüştür.¹⁸⁷

Motif ve arma olarak kullanılan Fleur-de-lis, kalemişi süslemelerinde de geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Dolmabahçe Sarayı 69 numaralı Atatürk'ün Çalışma Odası olan mekânda, tüm duvarı kaplayacak biçimde baskı motifi olarak kullanılmıştır. (Çizim 4.16.)

Çizim 4.16. 69 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan Fleur-de-lis motifi

¹⁸⁷ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,73

5.BEYLERBEYİ SARAYI

II. Mahmud'un Beylerbeyi kıyılarında yaptırdığı eski ahşap saray 1851 yılında yanmış¹⁸⁸ yerine Sultan Abdülaziz 1865 yılında bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nı inşa ettirmiştir¹⁸⁹. Padişah ve ailesinin özellikle bahar aylarında kullandıkları bir yazlık sahil saray olarak yapılmıştır. Sarayın resmi açılışı 25 Zilkade 1281/21 Nisan 1865'de Sultan Abdülaziz tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁰

Mabeyn-i Humayun, Hünkâr Dairesi, Valide Dairesi ve Harem-i Humayun olarak dört bölümden oluşmaktadır. Harem Dairesi ana binadan ayrı olarak inşa edilmiştir.¹⁹¹ Yaklaşık 3.000 metrekarelik bir alana inşa edilen Beylerbeyi Sarayı'nın dış cephesi Batılı bir görünüme sahip iken, iç mekân geleneksel saray yaşamına uygun olarak düzenlenmiştir.¹⁹² 6 salon ve 25 odadan oluşan sarayın, dış süslemesi kadar iç süslemesi de oldukça gösterişlidir.

Resim 5.120. Beylerbeyi Sarayı

¹⁸⁸ Bkz. (74), TUĞLACI, 396

¹⁸⁹ Haluk ŞEHİSUVAROĞLU, **Boğaziçi'ne Dair** s.172

¹⁹⁰ Cengiz GÖNCÜ, **Beylerbeyi Sarayı**, s.23

¹⁹¹ A.g.k., 91

¹⁹² A.g.k., 25

Beylerbeyi Sarayı tamamen mermerden ve Bakırköy'den getirilen kûfeki taşlarından yapılmıştır.¹⁹³ Saray, Rönesans ve barok akımlarının etkili olduğu eklektik bir yapıdır. Oryantalist bir etkiye sahip olan saray kompleksi, asıl saray, Deniz Köşkleri, Sarı Köşk, Mermer Köşk ve Ahır Köşk'ten ibarettir. Sarayın deniz cephesinde yer alan Deniz Köşkleri, çadır şeklindeki çatısıyla dikkat çekmektedir.

18. yüzyılın başlarında Batı'dan etkilenmeye başlayan Osmanlı mimarisi, 19. yüzyılda da yoğun olarak uygulanan barok ve rokokodan sonra, Batı'nın da etkilendiği Oryantalizm akımıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra tanışmıştır.

Osmanlı mimarlığında Oryantalizm ifadesi daha çok resim sanatında kullanılmış, mimarlık alanında çok yaygın bir terim olmamıştır. İncelenen kaynaklarda, Hint, Arap ve Mağrip üsluplarından daha çok 'İslam Revivalizmi'¹⁹⁴ olarak bahsedilmiştir.¹⁹⁵ Oryantalizm Osmanlıda Sultan Abdülaziz döneminde etkili olmaya başlamıştır.¹⁹⁶

14. yüzyılda inşa edilen Elhamra Sarayı ve ondan etkilenilerek yapılan Wilhelma Sarayı da İstanbul'da bulunan Beylerbeyi Sarayı'na ilham kaynağı olmuştur. Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan Beylerbeyi Sarayı'nda Endülüs, Mağrib üsluplarının egemen olduğunu görülmektedir.

Beylerbeyi Sarayı'nın planı, Balyan ailesi mimarlarının katkılarıyla gelişen eyvanlı merkezi sofa motifine dayanan bir kompozisyondur.¹⁹⁷

¹⁹³ Bkz. (189), ŞEH SUVAROĞLU, 172

¹⁹⁴ Bkz. (41), HASOL, 388, Revivalizm: Canlandırıcılık,

¹⁹⁵ Bkz. (19) SANER, 12

¹⁹⁶ A.g.k., 3

¹⁹⁷ Bkz. (84), BATUR,52

Beylerbeyi Sarayı'nın mimarı, babasının 1866'da ölümünden sonra 1878'de kendisine Ser Mimar-ı Devlet ünvanı verilen Sarkis Balyan'dır. Beylerbeyi Sarayı Sarkis Balyan'ın en önemli eseridir.¹⁹⁸ Sarkis Balyan'ın başkalfa olduğu, belgelerde ‘‘ebniye-i seniyye kalfası, saray-ı hümayun başkalfası, serkalfa-yı ebniye-i humayun’’ olarak geçmektedir.¹⁹⁹

Sarayın dekorasyon ve süsleme işlerinde Mıgırdiç Civanyan, çizim ve gözetim işlerinde ise Bedros Namte çalışmıştır.²⁰⁰

Sanatçı bir padişah olan Sultan Abdülaziz, Batılı ressamı da Beylerbeyi Sarayı'na davet etmiştir. Rus asıllı Ayvazovski, 21 Ekim 1874'te İstanbul'a gelerek Abdülaziz'le görüşmüştür. Chelebovski de Abdülaziz'in isteğiyle sarayda çalışmıştır. Milli Saraylar Daire Başkanlığı arşivinde bulunan bir belgede Chelebovski'nin Saray-ı Humayun için yaptığı resimlerle ilgili talep ettiği ücret görülmektedir. Bu belgeye göre Chelebovski'nin Beylerbeyi Sarayı'nın tavanlarında yer alan bazı gemili resimleri yaptığı düşünülmektedir.²⁰¹

Sultan Abdülaziz Beylerbeyi Sarayı'nın süslemelerini aktif olarak yönlendirmiştir. Resimlerin eskizlerini kendi çizdiği gibi tavan süslemeleri örnekleri de göstererek, aynı anlayışta süslemeler ile tavanların resmedilmesini istemiştir. Abdülaziz Beylerbeyi Sarayı'nın oda ve diğer mekanların tavan süslemeleri görevini Mabeyn-i Humayun ressamlarından Mason Bey'e vermiştir.²⁰²

Beylerbeyi Sarayı'nı inşa ettiren Sultan Abdülaziz, Sultan II. Mahmud ile Pertevniyal Sultan'ın oğludur. 9 Şubat 1829'da doğmuş, 25 Haziran 1861'de kardeşi Sultan Abdülmecid'in yerine tahta geçmiştir. Askeri bir darbeyle tahttan indirilen

¹⁹⁸ Bkz. (84). BATUR, 50

¹⁹⁹ MB., 115/91, (9C 1284); HH.EBA., 23/56, (9 Teşrin-i Sani 1290) adlı belge Cengiz Göncü'ye ait, Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı başlıklı tezde sayfa 27'de bildirilmiştir.

²⁰⁰ Bkz., (74), TUĞLACI, 397

²⁰¹ Şule Yum, **Milli Saraylar'da Duvar ve Tavanlarda Yer Alan Doğa ve Mimari Konulu Manzara Resimleri**, Yüksek Lisans Tezi, 20

²⁰² A.g.t., 21

Sultan Aziz, dört gün sonra intihar etmiş, bazı iddialara göre de öldürülmüştür. (4 Haziran 1876)²⁰³

Tanzimat Dönemi'nin ikinci padişahı olan Sultan Abdülaziz, 1863'te görkemli Mısır seyahatinden sonra 1867'de Avrupa gezisine çıkmıştır. Bu uzun geziden sonra, gördüklerinden etkilenmiş ve İstanbul'un çehresini değiştirme hevesine kapılmıştır. Bir donanma aşığı olan Sultan Abdülaziz, Tersane'nin modernleşmesi, demiryolu yapımı, eğitim ve kültür kurumlarının kurulması için çaba sarfetmiştir. Güreşe meraklı olan Abdülaziz, yaşadığı dönemde sık sık güreş müsabakaları düzenlemiştir. Mevleviliğe meyli olan padişahın, ney üflediği ve lavta çaldığı da bilinir. Sultan Abdülaziz'in döneminde orta oyunu da altın çağını yaşamıştır.²⁰⁴ Gelenekçi bir padişah olan Abdülaziz'in Doğu esintili üsluplara olan ilgisini, saltanatı sırasında yaptırdığı saraylarda görmek mümkündür.

5.1. Beylerbeyi Sarayı Mekanları ve Kalemîsi Süslemelerinin Dönem Özellikleri

5.2. Beylerbeyi Sarayı Mabeyn-i Humayun

Sarayın ana binası içinde yer alan Mabeyn-i Humayun, hem padişahın çalışma mekanı hem de sarayın idari kadrosuna ait olan mekanları içermektedir.²⁰⁵

5.2.1. 1 Nolu Mabeyn Giriş Sofası

Saraya gelen devlet erkânı, elçiler ve yabancı devlet misafirleri Mabeyn-i Humayun kapısından içeri girdikten sonra bu salona alınırlardı. Salondan üst kata çıkan merdivenler de padişahın ve üst düzey konukların kullandığı 'saltanat merdivenleri' işlevini görmektedir.²⁰⁶

²⁰³ Bkz. (93), KOÇU, 535

²⁰⁴ Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 23-25

²⁰⁵ Bkz. (190), GÖNCÜ, 91

²⁰⁶ A.g.k. , 96

Resim 5.121. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan süslemesi

Giriş sofasının duvarları ‘stuko’²⁰⁷ adı verilen mermer taklidi sıva ile kaplanmıştır.

Salonun tavanı ortada kare ve karenin iki yanında dikdörtgen olan üç kasetten oluşmuştur. Ortada yer alan kare kasetin göbek kısmında, kartonpiyer çıtalardan oluşturulmuş sekiz kollu yıldız formunda, geometrik bir kompozisyon vardır. Bu kompozisyonu, köşelerinde yer alan madalyonlarda çiçek demetleri bulunan, geniş bir bordür kuşatmaktadır. Bordür, kırmızı zemin üzerinde, sarı renk ile saadet düğümü motifleri ve Mağrib etkili mavi renk rumi motifleri ile tezyin edilmiştir. (Resim 5.121)

Yanlarda bulunan dikdörtgen kasetlerin ortasında, çıtalardan oluşmuş, iç içe iki adet sekizgen kaset vardır. İç kısımda olan sekizgenin içine, fırtınalı bir denizde gemi

²⁰⁷ Bkz. (41), HASOL, 427, Stük, stüko: Eskiden özgün anlamında bütün sıva işlerine verilen ad; (bugün) sönmüş kireç, mermer tozu, tebeşir tozu. Tutkal ve çeşitli boyaların karıştırılmasıyla yapılan mermer görünüşünde bir çeşit iç sıva, ustuka, yalancımermer , mermer taklidi, taş hamuru.

resmi tasvir edilmiştir. (Resim 5.123) Bu tasvirin etrafındaki bordürde, mavi zemin üzerine sarı renk ile tepelik formları ve rumilerden oluşan bir bezeme dolaşmaktadır. Sekizgen formların köşelerine yerleştirilen üçgen alanlar ile oluşturulan dikdörtgeni, orta kasetteki gibi bir bordür çevrelemiştir. Bu kare ve dikdörtgen kasetlerin etrafında, beyaz zemin üzerine sarı bitkisel motifler ve aralarında mavi zeminli kartuşlar olan bordür kuşatmıştır.

Endülüs kaynaklı motiflerin ve renklerin kullanıldığı tavan ve tavan eteklerinde, yoğun bir kalemişi süsleme görülmektedir. Tavan eteğinde, sarı, kırmızı ve mavi renklerden oluşan, sütun ve kemerleri andıran bir kompozisyon bulunmaktadır. Mavi zemin üzerine yapılan iki farklı kompozisyon yan yana tekrar etmektedir.²⁰⁸ Süslemede kullanılan motifler, tavandaki gibi rumilerden oluşmaktadır. Yalnız tavan eteğinde, rumi motiflerin haricinde, barok üslupta görülen istiridye motifleri de bulunmaktadır. (Resim 5.122)

Resim 5.122. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan eteği süslemesi

²⁰⁸ Bkz. (35), DÜNDAR, 214

Resim 5.123. 1 numaralı Mabeyn Giriş Sofası tavan süslemesi detayı

5.2.2. 17 Numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası

17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası, büyükelçiler ve yabancı misafirlerin padişahın huzuruna çıkarken geçtikleri salondur. Günümüzde ‘Sedefli Salon’ olarak bilinmektedir.²⁰⁹

²⁰⁹ Bkz. (190), GÖNCÜ, 203

Resim 5.124. 17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası genel görünüm

Daire şeklindeki tavan, dairesel bir kasnaktan sonra, köşelerde bulunan üçgen bölmelerle kareye tamamlanmıştır. Dairenin göbeğinde sekizgen bir kaset içinde rozetler ve geometrik geçmelerden oluşan bir süsleme mevcuttur. Sekizgenin her köşesinden yukarıya doğru açılan, geometrik kasetler bulunmaktadır. Bu kasetler üst kısımlarından, yarım daire olacak şekilde, içeriye ve dışarıya doğru kavis yaparak, sırayla yerleştirilmiştir. İçeriye doğru kavisli olan kasetlerde, mavi zemin üzerine, bir kartuş içinde çiçek demetleri ve onun etrafında istiridye ile rumi motifleri yer almaktadır. Üst kısımlarına daire madalyonlar içinde, çiçek buketleri resmedilmiştir. Diğer kasetlerde ise, rumiler, kozalak motifleri ve çiçek demetleri, kırmızı zemin üzerine tezyin edilmiştir. (Resim 5.124)

Tavan eteğinde, mavi renk rumilerle oluşturulan bir paftalama yan yana sıralanmıştır. Paftaların içleri yeşil zemin üzerine, rumiler ve kufi yazıyı andıran bir kompozisyon ile bezenmiştir. (Resim 5.126) Dış kısımlarında kalan yüzeylerde, kozalak motifleri ve rumilerin olduğu bir kompozisyon tekrarlanmıştır.

Resim 5.125. 17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası tavan süslemesi

Resim 5.126. 17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası tavan eteği süslemesi

Resim 5.127. 17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası eyvanı tavan süslemesi detayı

Salonun kara ve deniz tarafında eyvanlar bulunmaktadır. Eyvanın olduğu tavanın orta kısmında, köşelerde üçgen alanlar olan sekizgen bir kaset ve yanlarında dikdörtgen kasetler bulunmaktadır. Sekizgenin ortasına ikinci bir sekizgen alan oluşturulmuş ve buraya yanan yelkenli bir gemi resmi tasvir edilmiştir. (Resim 127) İki sekizgenin arasında kalan boşluk, daire madalyonlar ve dilimli dikdörtgen kartuşların içine resmedilen çiçek demetleri ile bezenmiştir. Daha önce Dolmabahçe Sarayı 62 numaralı odanın tavanında da örneği görülen çiçeklerin zeminleri de altın varak ile kaplanmıştır. Bütün geometrik kasetlerin arasında ince bir bordür dolaşmaktadır. Bu bordür, beyaz zemin üzerine, tekrarlanan, birbirine geçmeli geometrik motiflerle bezenmiştir. (Resim 5.127)

Eyvanların yan duvarları, yeşil renk stukoların arasında yer alan dikdörtgen panolara yapılan kalemişleri ile süslenmiştir. Ortada bulunan geniş panonun önüne bir ayna yerleştirilmiştir. Yanlarda bulunan panolara, ortaya bir madalyon içinde çiçek demetleri resmedilmiştir. Madalyonun her iki tarafı simetrik olarak, geometrik

bir çerçeve içinde saadet düğümü motifi ve onun üstünde yer alan bir istiridye motifi ile bezenmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın duvar yüzeyleri de tıpkı tavanlarında bulunan süslemeler gibi aynı tarz ve yoğunlukta süslenmiştir. (Resim 5.128.)

Bu salonda da tıpkı Mabeyn Giriş Salonu'nda görüldüğü gibi Mağrib etkili kalemî süslemeler mevcuttur. Doğu etkisinin yanında, barok üslubunu yansıtan, istiridye motifleri ve madalyonlar içinde çiçek demetlerine de yer verilmesiyle eklektik bir anlayışın bize sunulmasını sağlamaktadır.

Resim 5.128. 17 numaralı Mabeyn Üst Kat Sofası eyvan duvar süslemeleri

5.3.Beylerbeyi Sarayı Hünkâr Dairesi

5.3.1. Havuzlu Salon

Mabeyn ve Harem'i birbirinden ayıran bu salon ortasında yer alan mermer bir havuz olması nedeniyle 'Havuzlu Salon' adını almıştır. Mermer havuzu ve zengin süslemeleri ile, sarayın önemli mekanlarından biridir.

Bu havuz, divanhane geleneğine referans veren özgün bir düzenlemedir.²¹⁰

Resim 5.129. Havuzlu Salon genel görünüm

Havuzun bulunduğu sofanın üstünde yer alan tavan, ortada kare ve yanlarında dikdörtgen kasetlere bölünerek tasarlanmıştır. Kare kasette, köşelerinden birbirine bağlanan, küçük kare çerçeveler, büyük bir yıldız oluşturmuştur. Bu çerçevelerin hepsinin içine, farklı renk ve kompozisyonlarda çiçek demetleri resmedilmiştir.

²¹⁰ Bkz. (84), BATUR, .52

Yıldızın ortasında, mavi, yeşil ve kırmızı zemin üzerine rumiler, kozalak, istiridye ve saadet düğümü motifleriyle oluşturulan kompozisyon bulunmaktadır. (Resim 5.129.)

Yanlardaki dikdörtgen kasetlerin ortasında, dilimli kartuşların içine gemi resimleri tasvir edilmiştir (Resim 130) Sarayın ilk inşa edildiği zaman, orta ve üst kat tavanlarına resmedilen hayvan figürleri, padişahın emriyle, saray ressamı Mösyö Mason tarafından, gemi resimlerine dönüştürülmüştür.²¹¹ Bu konu, BOA, HH.EBA. 21/39. Lef.34. 7 Mayıs 1284/ 20 Mayıs 1868 tarihli belgede mevcuttur.²¹²

Gemi resimlerinin olduğu dikdörtgeni çevreleyen sekizgen kasetler bulunmaktadır. Bu kasetlerin içleri, Mağribi üslupta yapılmış rumi ve saadet düğümü motiflerinin olduğu kompozisyonların arasında yer alan kartuşlara, çiçek demetleri ve müzik aletleri resmedilerek süslenmiştir. (Resim 5.130.)

²¹¹ Cengiz Göncü, Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilat ve Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, 37

²¹² "Beylerbeyi Sarayı hümayünuna hayvanât resimlerinin muahharan ihrâcıyla Mösyö Mason marifetiyle yerlerine tersim olunan gemi ve sair resimlerin mesâha pusulası olmağla ve ber-mûceb-i hisâb yüz elli altı arsuna bâlig olmus olmasıyla beher zirâ'ı kontrato olduğu vechile beseryüz gurusdan bi'l-hisâb kayd olunarak isbu varakanın hıfz olunması fi 7 Mayıs sene [12]84" (HH.EBA, 21/39, lef. 34, 7 Mayıs 1284/20 Mayıs 1868), Bu arşiv belgesinden ilk olarak, Cengiz GÖNCÜ'ye ait, Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı, Yüksek Lisans Tezinde bahsedilmiştir. s.37

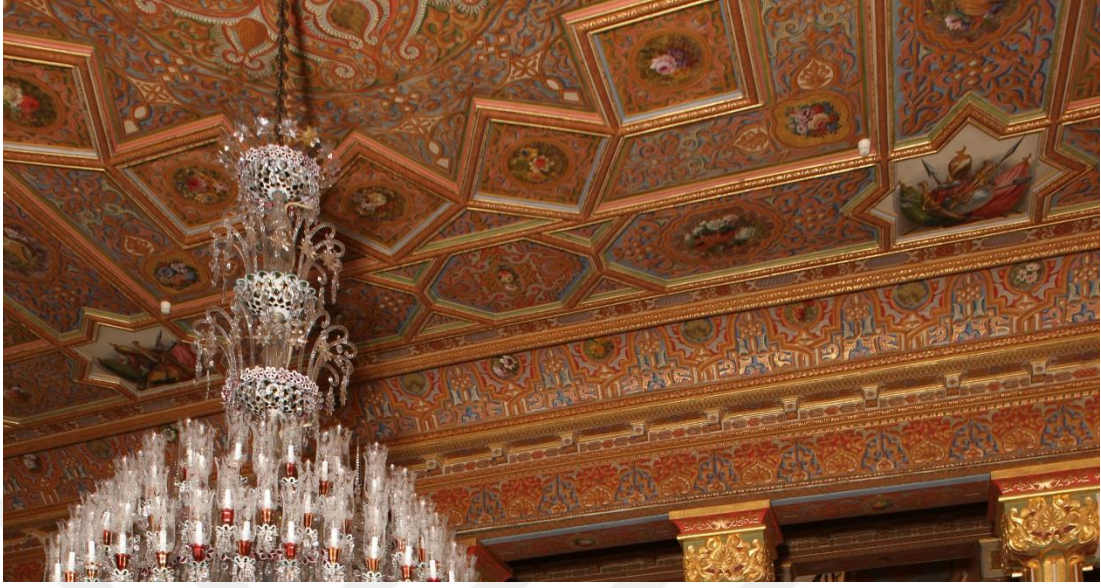

Resim 5.130. Havuzlu Salon tavan süslemesinde bulunan gemi resimleri

Ayrıca bu tavanda ampir üslubun etkileri de görülmektedir. Yarıyı görünen yıldız formunun içine, beyaz zemin üzerinde, bayrak, sancak, kılıç ve kalkan gibi askeri semboller tasvir edilmiştir.

Tavan eteklerinde yan yana duran, kemerleri andıran şekiller yan yana sıralanarak bir kompozisyon oluşturmuştur.²¹³ Kemerlerin içi, mavi zemin üzerine, rumi ve saadet düğümü motifleri ile bezenmiştir. Bunların arasında kalan boşluklar ise daire madalyonların içlerine yapılan çiçek demetleri ve istiridye motifleri ile süslenmiştir. (Resim 5.131)

²¹³ Bkz. (35), DÜNDAR, 237

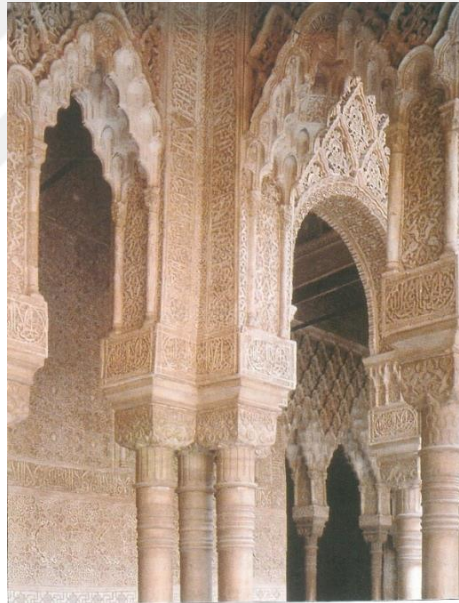
Resim 5.131. Havuzlu Salon tavan süslemesi

Resim 5.132. Havuzlu Salon tavan süslemesi detayı

Resim 5.133. Havuzlu Salon sütun başlıkları

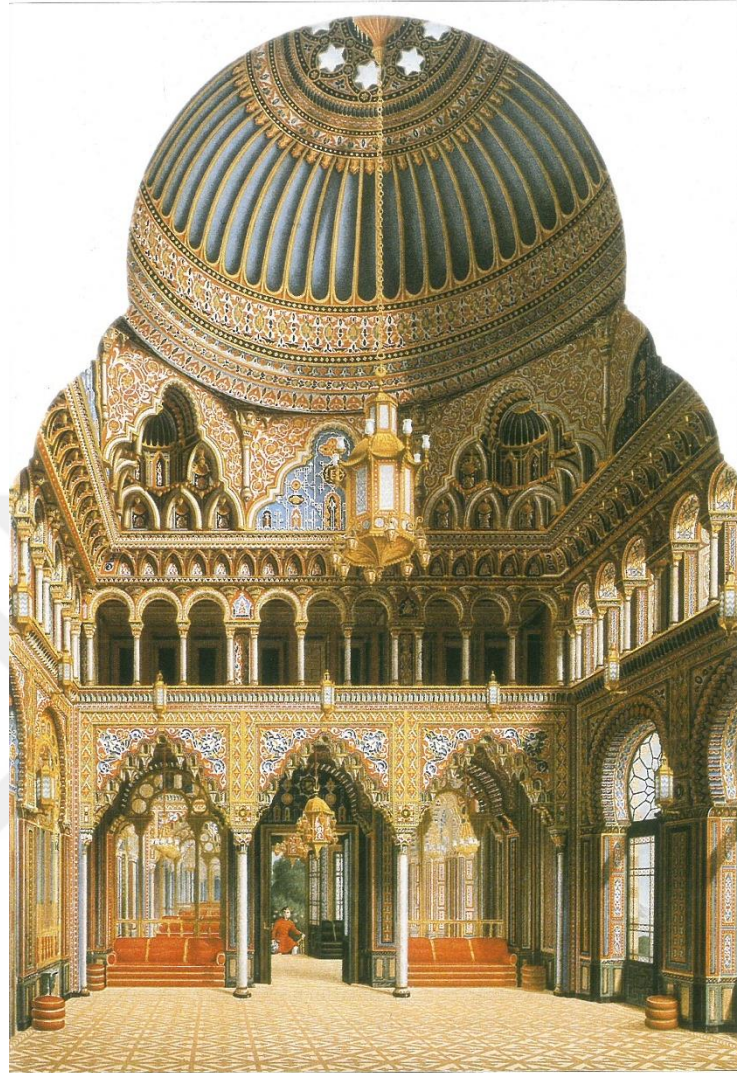

Resim 5.134. Elhamra Sarayı Aslanlı Avlu'da moresk sütun başlığı²¹⁴

Havuzlu Salon'da bulunan ikili sütun başlıkları Endülüs mimarisindeki sütun başlıkları ile benzerdir. Açık yeşil zemin rengi üzerine altın varak ile uçları dışarıya doğru kıvrık lotüs yaprakları ile silindirik yüzey süslenmiş, üzerindeki parçada ise yine aynı renk zemin üzerine bitkisel motiflerle bir tasarım yapılmıştır.²¹⁵

²¹⁴ Bkz. (19), SANER, 33

²¹⁵ A.g.k.,32

Resim 5.135. Wilhelma Sarayı Kubbeli Salon²¹⁶

Osmanlı'da oryantalist izler taşıyan Beylerbeyi Sarayı'na, L.Zanth'ın inşa ettiği Wilhelma Sarayı, kalemişi tasarımında önemli bir esin kaynağı olmuştur.²¹⁷

²¹⁶ Bkz. (19), SANER, 61

²¹⁷ A.g.k.,57

5.3.2. 22 Numaralı Mavi Salon

Mavi Salon sarayın en görkemli mekanlarından biridir. Salonun ortasında yer alan mavi renkteki sütunlarından dolayı ‘Mavi Salon’ adını almıştır.

Resim 5.136. Mavi Salon genel görünüm

Tonoz biçimindeki kemerler üzerine yükseltilmiş tavanın, ortasında büyük bir kare ve yanlarında dikdörtgen kasetler yer almaktadır. Bunları da çevreleyen geniş dikdörtgen bordürler ve köşelerde iki kenarları düz, yıldız şeklinde kasetler vardır. Büyük kare kasetin köşelerinde bulunan üçgen bölmelerle, ortada bir sekizgen oluşturulmuştur. Sekizgenin ortasında on iki kollu yıldız şeklinde bir kompozisyon yapılmıştır. Yıldızın kolları yeşil ve mavi zemin üzerine, dış kısmı ise beyaz zemin üzerine sarı renk rumilerle süslenmiştir. (Resim 5.136.)

Yanlardaki dikdörtgen kasetlerde, mavi zemin üzerine, ta’lik yazı ile, padişaha adaletli olmayı tavsiye eden manzumeler yer almaktadır. Beylerbeyi Sarayı’nın

birçok odasının tavanlarında yer alan sülüs ve talik hat yazılarıyla yazılmış kitabeler İstanbullu bir hattat olan Abdülfettah Efendi tarafından yazılmış, Mabeyn (Hassa) şairleri tarafından kaleme alınmıştır. Mavi Salon'un ve diğer odaların tavanlarındaki yıpranmış olan kitabeler 1950'li yıllarda hattat Hamit Aytaç tarafından restore edilmiştir.²¹⁸

Tonoz biçimindeki tavanın tavan eteklerinde buzlu camdan pencereler yer almaktadır. Mavi Salon, altı büyük penceresinin haricinde, tavan eteklerinde de yer alan bu pencereler sayesinde sarayın en aydınlık mekânı olmuştur.²¹⁹ Tavandaki geometrik kasetlerin ortalarında olduğu gibi, tavan eteğinde pencerelerin aralarındaki yüzeylerde de madalyon içinde çiçek demetleri yer almaktadır.

Salonun doğu ve batı tarafında yer alan eyvanların tavan süslemeleri de orta mekânda olduğu gibi, Mağrib etkili kalemişleri ile süslenmiştir. Tavanın göbek kısmında, dilimli daire şeklinde büyük bir madalyon vardır. Bu madalyonda mavi zemin üzerine ta'lik hatlı yazılar bulunmaktadır. Orta mekândan farklı olarak, buradaki yazının etrafında bulunan geometrik kasetlere, sancak, kılıç, kalkan gibi savaş aletleri resmedilmiştir. Beylerbeyi Sarayı kalemişleri arasında sık görülen, mağribi üslupta da yer alan kozalak motifleri, bu salonun süslemeleri arasında da kullanılan bir motif olmuştur. (Resim 5.137.)

Hünkarı simgeleyen Mavi Salon'da, moresk sütun başlıkları, kalemişleri ve ta'lik kitabeleri ile Doğu etkisini hissederken, çiçek demetleri ve ampir üslubunun sembollerinden olan, resimler ile Batı etkisi de görülmektedir. Beylerbeyi Sarayı süslemelerinde yıldız formları ve geometrik bölmeler, kalemişi süslemelerine göre daha dikkat çekici biçimde kullanılmıştır.

Beylerbeyi Sarayı Mavi Salon'da bulunan moresk sütun başlığı örnekleri Endülüs mimarlığı örneği olan Elhamra Sarayı'ndaki sütun başlıklarında da görülür.²²⁰

²¹⁸ Bkz., (190), GÖNCÜ, 37-38

²¹⁹ Bkz., (74), TUĞLACI, 409

²²⁰ Bkz. (19) SANER, 32

(Resim 5.140) Mavi mermer taklidi sütunların üzeri mavi renk zemin üzerine altın varak kullanılarak bitkisel motiflerle bezenmiştir. (Resim 5.139)

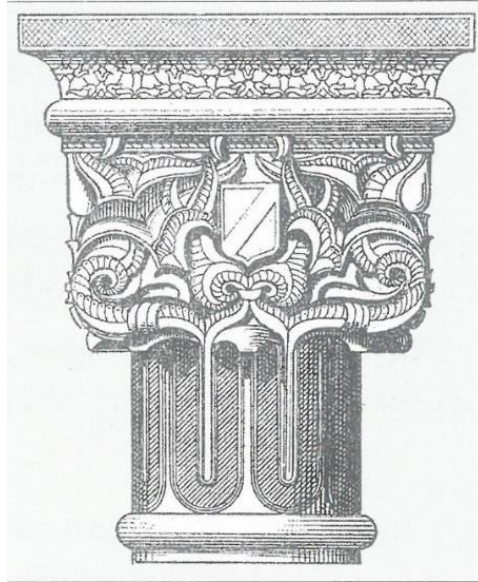
Resim 5.137. Mavi Salon doğu eyvanı tavan ve duvar süslemeleri

Resim 5.138. Mavi Salon tavan ve tavan eteği süslemeleri

Resim 5.139. Mavi Salon sütun başlığı

Resim 5.140. Elhamra Sarayı moresk sütun başlığı²²¹

²²¹ Bkz. (19), SANER,31

5.3.3. 23 Numaralı Yemek Odası

Hünkâr Dairesi'nde bulunan yemek odası, padişahların yemeklerini yedikleri mekandır.

Resim 5.141. 23 numaralı oda genel görünüm

Geometrik bölmelere ayrılmış tavanın orta kısmında üç adet dikdörtgen kaset yer almaktadır. Bunları daha dar dikdörtgenler ile köşelerdeki -L- şeklinde kasetler çevrelemiştir. Orta merkezdeki kasetin göbek kısmında yer alan daire madalyonun içinde ve bunun etrafında, -C- kıvrımları, istiridye motifleri ve akant yapraklarından oluşan bezemeler bulunmaktadır. Akant yapraklarından oluşan kaselerin içlerine çiçek demetleri resmedilmiştir. -L- şeklindeki ve onların arasında yer alan dikdörtgen kasetlerde, akant yapraklarından oluşan kompozisyonların arasında meyve natürmortları yer alır. Beylerbeyi Sarayı'nda çok fazla görülmeyen meyve resimleri, Hünkâr Dairesi'nde bulunan bu odada görülür. Tavanın bütününe yapılan

kalemişleri, beyaz zemin üzerine sarı renk ile, barok üslup özelliklerine sahip motiflerle tezyin edilmiştir.

Daha önce Dolmabahçe Sarayı Binek Salon'da görülen bağa motifi, burada da meyve resimlerinin altındaki boş yüzeylerde zemin dolgusu olarak kullanılmıştır. (Resim 5.142)

Ortadaki kasetin yanlarında yer alan dikdörtgen çerçevelerin içinde, mavi renk zemin üzerine, Hattat Abdülfettah Efendi tarafından yazılmış kitabeler yer almaktadır.²²² (Resim 5.142) Bu kitabeler Cumhuriyet döneminde Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyeleri tarafından hazırlanan raporda, sarayın tavanlarındaki tezyinat içerisinde sanatsal değeri en yüksek unsurlar olarak gösterilmiştir.²²³

Odanın tavanında bulunan barok üsluptaki süsleme, odanın duvar süslemelerinde de görülmektedir. Duvar yüzeyi dikdörtgen bölmelere ayrılmıştır. Bu bölmelerin her birinde, tam ortaya yerleştirilen vazo içinde çiçek motifleri, kafes şeklinde desenleri olan, akant yapraklarından oluşan bir sehpanın üzerine resmedilmiştir. Vazonun üst kısmında yine akant yaprakları ile bir kompozisyon uygulanmıştır.

Sarayın çoğunluğunda görülen Mağrib etkili kalemişlerine bu odada rastlanmaz. Batı kaynaklı olan motifler ve vazo içinde çiçek demetleri ile meyve resimlerinden oluşan duvar resimleri bu odanın süslemesinde kullanılmıştır.

²²²(HH.d., 492, R.12 Mart 1282/M.25 Mart 1866). "Beylerbeyi Sarayı tavanındaki celi yazıların müzehhib yevmiyesi olarak Fettâh Efendi'ye 7.553 kuru ödendiğinin yazıldığı belge, Cengiz Göncü'ye ait, Beylerbeyi Sarayı İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı başlıklı tezde 38. sayfada bildirilmektedir.

²²³ Bkz.(190),GÖNCÜ,176

Resim 5.142. 23 numaralı oda tavan süslemesinde yazı detayı

Resim 5.143. 23 numaralı oda tavan süslemesi detayı

5.3.4. 24 Numaralı Padişah Yatak Odası

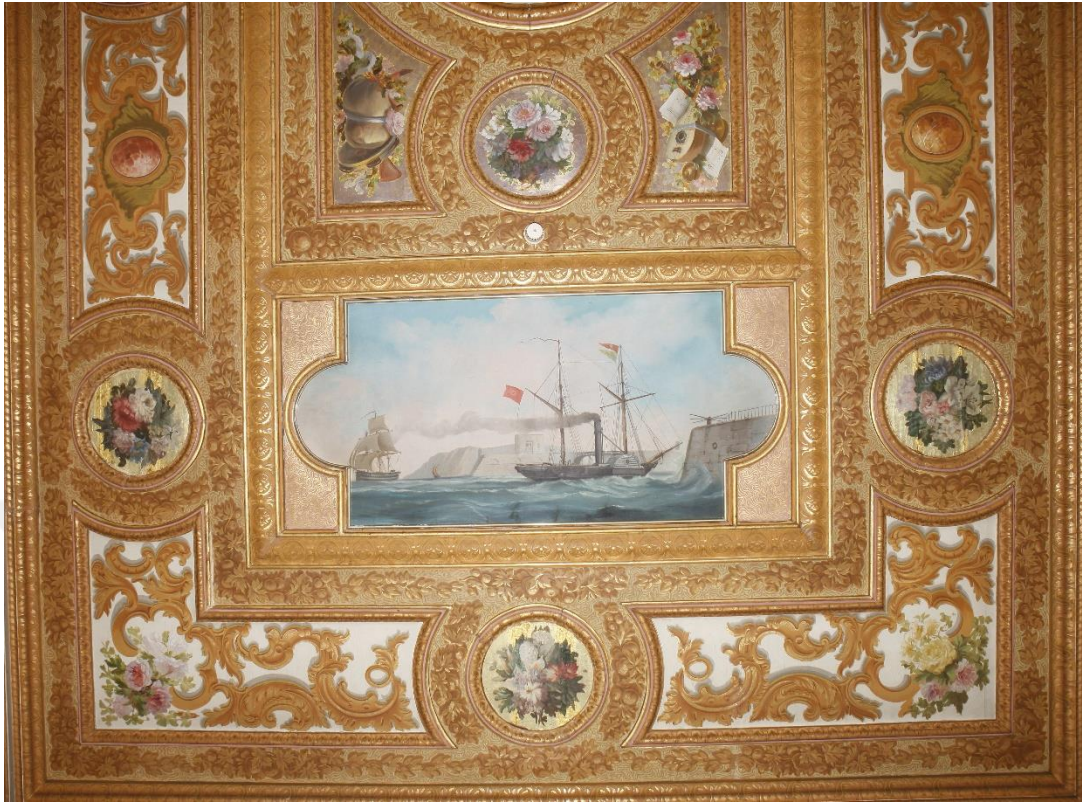
24 numaralı oda, padişahın yatak odası olarak kullandığı odadır. Sarayda yabancı bir devlet başkanının ikameti sırasında da aynı amaçla kullanılmıştır.²²⁴

Resim 5.144. 24 numaralı oda tavan ve duvar süslemeleri

Tavanın ortasında büyük dikdörtgen bir kaset bulunmaktadır. Kasetin göbek kısmında yer alan oval madalyonun içine beyaz zemin üzerine sarı renk ile, -S- ve -C- kıvrımları, istiridye motifleri, akant yaprakları ve çiçek buketleri resmedilmiştir. Bunun iki yanlarında simetrik olarak, içlerinde çiçek buketleri olan, daire bir madalyon yer alır. Köşelerde çiçekler arasında müzik aletlerinin resmedildiği geometrik kasetler bulunmaktadır. Resmedilen müzik aletlerinden tulum ve telli çalgılardan olan lavta Türk çalgıdır. Gelenekçi bir padişah olan Sultan Abdülaziz'in lavta çaldığı bilinmektedir. Bu sebeple padişahın yatak odası olan mekâna bu müzik aletlerinin onun isteğiyle resmedilmiş olabileceği söylenebilir. Dikdörtgenin iki yanlarında bulunan geometrik çerçevelerin içlerine yelkenli gemi resimleri tasvir edilmiştir. (Resim 5.144.)

²²⁴ Bkz. (190), GÖNCÜ,180

Resim 5.145. 24 numaralı oda tavan süslemesi

Tavanın orta kısmındaki dikdörtgeni çevreleyen geniş bordürün uzun kenarlarında da gemi resimlerine yer verilmiştir. Bu tasvirlerin iki yanında bulunan dikdörtgenlerin içlerinde, ortada pembe mermer taklidi bir madalyonun etrafında, yapraklar ve -C- kıvrımlarından oluşan kompozisyonlar yer almaktadır. Köşelerdeki -L- şeklindeki kasetler, çiçek buketlerinin etrafında aynı tarz motiflerle bezenmiştir. (Resim 5.145.) Aralarda kalan daire madalyonlara yapılan çiçek demetleri, tıpkı 17 numaralı salondaki gibi, altın varak zemin üzerine işlenmiştir. Tavanda bulunan bütün geometrik kasetler ince bir bordür ile ayrılmaktadır. Asma yaprağından oluşan bir desenle süslenmiş bordürün boş kalan yüzeyleri ise bağa motifi ile doldurulmuştur. Salonun duvarları, 23 numaralı oda gibi, altın varak çerçeveli panolara bölünerek, aynı tarz motif ve kompozisyonlarla bezenmiştir. Çiçekli vazolar ve akant yapraklarından oluşan bezemeler duvarlarda yer almaktadır. Panoların arasında kalan yüzeyler ise stuko sıva ile kaplanmıştır.

Resim 5.146. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 5.147. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 5.148. 24 numaralı oda tavan süslemesi detayı

5.3.5. 25 Numaralı Hünkâr Dinlenme Odası

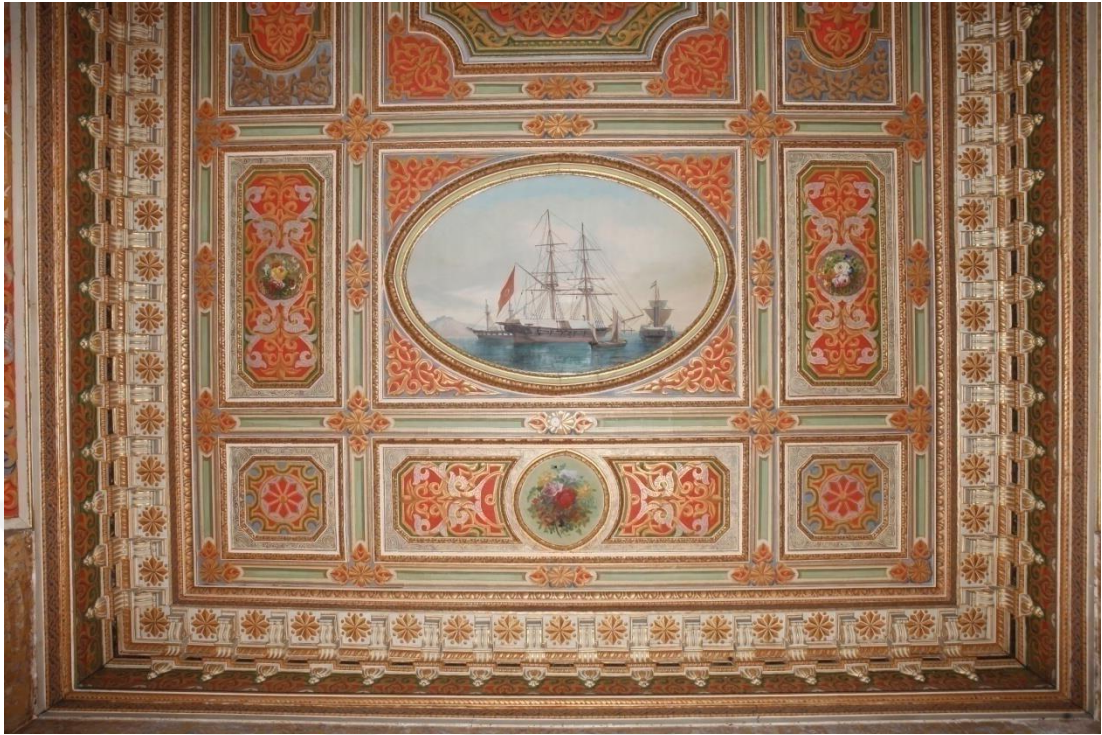
Mavi Salon'un girişinde sağ tarafta yer alan bu oda padişahın istirahat, yemek ve aile üyeleriyle görüştüğü dinlenme odasıdır.²²⁵

Resim 5.149. 25 numaralı oda genel görünüm

Odanın tavanı, sarayın genelinde görüldüğü gibi, geometrik bölmelere ayrılmıştır. Orta kısımda bulunan karenin göbek kısmında, dilimli daire madalyonun içine yıldız şeklinde geçmeli geometrik bir tasarım yerleştirilmiştir. Karenin iki yanlarındaki geometrik kasetlere oval madalyonların içinde gemi resimleri tasvir edilmiştir. Kare ve dikdörtgenlerin köşelerindeki üçgen alanlar, tepelik formlarının olduğu rumi motifleri ile süslenmiştir. Ortadaki bu kasetleri çevreleyen dikdörtgenlerin içine rumilerden oluşan kompozisyonlar ve çiçek demetleri resmedilmiştir. (Resim 5.150.)

²²⁵ Bkz. (190), GÖNCÜ,156

Resim 5.150. 25 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Tavanın köşe kısımlarında yer alan karelerin içleri, mavi zemin üzerine yeşil, sarı ve kırmızı renklerden oluşan rozetlerle bezenmiştir. Köşe kare ve yanlarındaki dikdörtgenlerin içlerinde kalan boşluklar bağa motifi ile süslenmiştir. (Resim 152) Bağa motifinin Beylerbeyi Sarayı'nda sık kullanıldığı görülmektedir. Tavanda bulunan bütün geometrik paftaların arasında dolaşan, yeşil zeminli bordürlerin birleşim yerlerine ve orta noktalarına rozet ve bitkisel motiflerle süslemeler yapılmıştır.

Bu odanın kalemişi süslemeleri, sarayın genelinde görülen, Mağrip üslubundan etkilenmiş bezemelerdir.

Resim 5.151. 25 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 5.152. 25 numaralı oda tavan süslemesi detayı

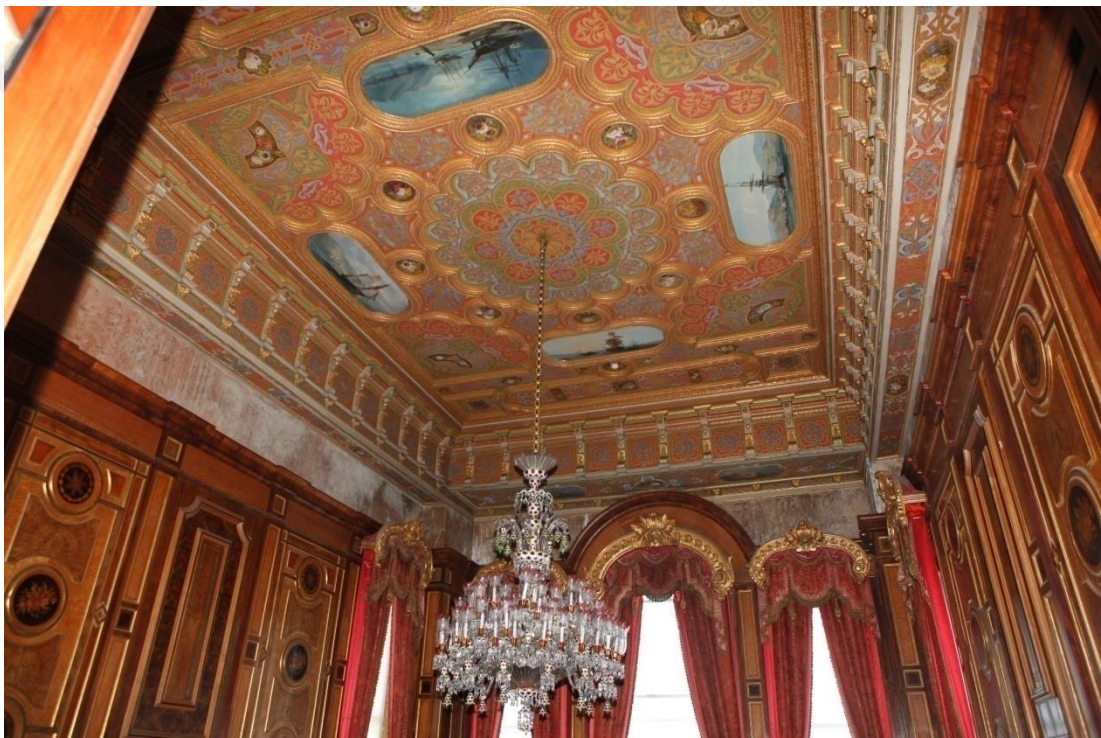
Resim 5.153. 25 numaralı oda duvarları süslemeleri

Odanın duvarlarında ki panoların arasında kalan yüzeyler sarı renk stuk, alt tarafta ki bordür ise mavi renk stuk ile kaplanmıştır. Duvarda yer alan dikdörtgen panolardan dar olanın içine, ters simetrik olarak geometrik bir paftalama yapılmıştır. Kırmızı zemin üzerinde, yeşil, sarı ve mavi renklerden oluşan bitkisel motiflerle, istiridye ve kozalak motif süslemeleri vardır. Geniş dikdörtgen panonun ortasına yapılan dilimli kemer şeklindeki paftanın içinde, bitkisel motifler ve geçmelerlerden oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. (Resim 5.153.)

5.3.6. 26 Numaralı Hünkâr Has Odası (Doğramalı Oda)

Sarayın Hünkâr Dairesi'nde yer alan bu oda, duvarlarındaki ahşap kaplamalardan dolayı 'Doğramalı Oda' olarak anılmaktadır.

Sarayın görkemli odalarından olan bu mekân, padişahların yabancı devlet başkanları ve hükümdarları ağırladıkları yerdir.²²⁶

Resim 5.154. 26 numaralı oda tavan süslemesi genel görünüm

Dikdörtgen tavan altın varaklı çıtalarla geometrik kasetlere bölünmüştür. Ortada bulunan dilimli madalyonun göbek kısmında sekizgen içinde bir gülbezek motifi vardır. Bunun etrafını dilimli bir madalyon daha çevrelemiştir. İki madalyonun dilimlerinde tekrarlayan rumi motifleri yer almaktadır. Köşelerde bulunan dilimli çeyrek madalyonlar da aynı tarz süslemeye sahiptir. Bunların arasında yer alan oval

²²⁶ Bkz. (190), GÖNCÜ, 192

kasetler içine gemi resimleri tasvir edilmiştir. Bahsi geçen bütün kasetleri birbirine bağlayan daire madalyonlarda çiçek buketleri resmedilmiştir. (Resim 5.154)

Bu tavanda farklı olarak köşelerdeki küçük kare kasetlerin içlerinde ay-yıldız motiflerini görülmektedir. (Resim 5.156) Bu motiflerin arasında kalan, kısa kenarları kavisli dikdörtgenlerin içi, gülbezekler, saadet düğümü, çiçekler ve Mağrib etkili rumi motifleri ile bezenmiştir.

Resim 5.155. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 5.156. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Resim 5.157. 26 numaralı oda tavan süslemesi detayı

Kırmızı, mavi, yeşil ve altın, oryantalist bir yapı olan Beylerbeyi Sarayı'nda oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. (Resim 5.157.)

Resim 5.158. 26 numaralı oda duvarlarında bulunan ahşap kaplamalar

Duvarlarda bulunan ahşap kaplamaların üzerindeki süslemelerde daire içinde, Marköteri²²⁷ tekniğinde yapılmış, çiçek ve yıldız motifleri bulunmaktadır. (Resim 5.158)

²²⁷ Bkz. (41), HASOL, 309, Marköteri: Fr. Ahşap yüzey üzerine yapılan bir tür kakma. İslam sanatında sedefkari adıyla bilinir. Marketörde ahşabın yanısıra malzeme olarak metal, fildişi, sedef ve kemik kullanılmıştır.

5.4. Beylerbeyi Sarı Köşk

Kufeki taşından yapılan Sarı Köşk, adını taşının renginden almıştır. Bodrum üzerine iki kattan oluşan köşk, bodrum kısmında bir salon ve iki oda, üst katlarda da bir salon ve buna açılan iki adet odadan oluşmaktadır.²²⁸

Eski Beylerbeyi Sarayı'nın bir parçası olduğu söylenen köşk²²⁹ ile Beylerbeyi Sarayı'nın kalem işlerindeki renk ve desen benzerlik göstermektedir.²³⁰

Resim 5.159. Sarı Köşk alt kat salonu tavan süslemesi

Sarı Köşk'ün alt kat salonunun tavanı geometrik bölmelere ayrılmıştır. Tavanın ortasında yer alan sekizgenin içine yerleştirilen gülbezek motifinin etrafı lale formuna benzeyen motiflerle çevrelenmiştir. Bunların ortasında, tepelik motiflerinin içine ay-yıldız işlenmiş, diğer yüzeyler ise rumi, saadet düğümü ve kozalak motifleri

²²⁸ Bkz., (74), TUĞLACI, 416

²²⁹ A.g.k., 416

²³⁰ B.k.z., (190), GÖNCÜ, 60

ile süslenmiştir. Sekizgenin her bir köşesinde yer alan sekiz köşeli yıldızlar gülbezek ve kozalaklar ile süslenmiştir. Yıldızların aralarında bulunan dilimli madalyonlar zencerek motifleriyle ortadaki sekizgene bağlanmıştır ve içlerine çeşitli çiçek buketleri resmedilmiştir. Bu kompozisyonun dört köşesinde, kare çerçeveler içinde manzara resimleri bulunmaktadır. Resimlerin ve sekizgen çerçevelerin arasında kalan boşluklar, pembe zemin üzerine mavi renk ile serbest şekilde dolaşan rumi motiflerinden oluşmaktadır. (Resim 5.159)

Beylerbeyi Sarayı'nın tavan süslemelerinin genelinde görülen, geometrik bölmeler ve yıldız formları, Sarı Köşk'te de dikkat çekmektedir.

Resim 5.160. Sarı Köşk alt kat salonu tavan süslemesi detayı

Resim 5.161. Sarı Köşk üst kat salon tavan süslemesi

Sarı Köşk'ün üst kat salonunun tavanında bulunan geometrik kasetlerin tamamı bir bordürle çevrelenmiştir. Bu bordürlerin içleri yeşil zemin üzerine, birbirine ulanan dairelerle bezenmiş, her dairenin içine de bir çiçek motifi yerleştirilmiştir. Tavanın göbek kısmında iç içe geçmiş sekizgen yıldız formlarından oluşan bir tasarım vardır. Yıldız şeklindeki paftaların içleri renkli zeminler üzerine kozalak ve rumiler ile süslenmiştir. Sekizgen yıldızın köşelerinde, bordürlerle çevrili, -L- şeklinde geometrik kasetler bulunmaktadır. Bu kasetler, mavi zemin üzerine, dilimli madalyonlar içinde çiçek demeti ve etrafında rumi motifleriyle bezelidir. -L- kasetlerin uçlarına yerleştirilen kare kasetlere de muhtelif manzara resimleri yapılmıştır. (Resim 161) Manzara resimlerinin aralarında kalan, kırmızı zeminli altıgen kasetler bulunmaktadır. Bu kompozisyonun etrafında yer alan altıgen kasetlerden sonra, en dışta tüm tasarımı çevreleyen bir bordür dolaşmaktadır. Mavi zemin üzerine bir sarmaşık gibi resmedilen çiçekler, barok üslubun etkilerini göstermektedir. (Resim 5.163.)

Resim 5.162. Sarı Köşk üst kat salon tavan süslemesi detayı

Resim 5.163. Sarı Köşk üst kat salon tavan süslemesi detayı

Resim 5.164. Sarı Köşk üst kat salon duvar süslemesi

Üst kat salonun duvarları, sarı renk stuc ile kaplanmıştır. Stukların arasında yer alan dikdörtgen panolar kalemişleri ile bezenmiştir. Panoların ortasında, daire madalyonun içine çiçek demetleri resmedilmiştir. Bunun etrafı, rumiler, istiridye, kozalak ve ay-yıldız motiflerinden oluşan bir kompozisyonla tezyin edilmiştir. (Resim 5.164.)

5.5. Beylerbeyi Sarayı'nda Kullanılan Motifler

5.5.1. Akant Yapağı

Çizim 5.17. 23 Numaralı oda tavan süslemesinde bulunan akant yapağı

Çizim 5.18. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan akant yapağı

5.5.2. C ve S Kıvrımları

Çizim 5.19. 24 numaralı oda süslemesinde bulunan 'C' kıvrımı

Çizim 5.20. 8 numaralı oda süslemesinde bulunan 'C' kıvrımı

Çizim 5.21. 24 numaralı oda süslemesinde bulunan yaprak sırtlı 'C' kıvrımı

Çizim 5.22. 23 numaralı oda süslemesinde bulunan yaprak sırtlı 'S' kıvrımı

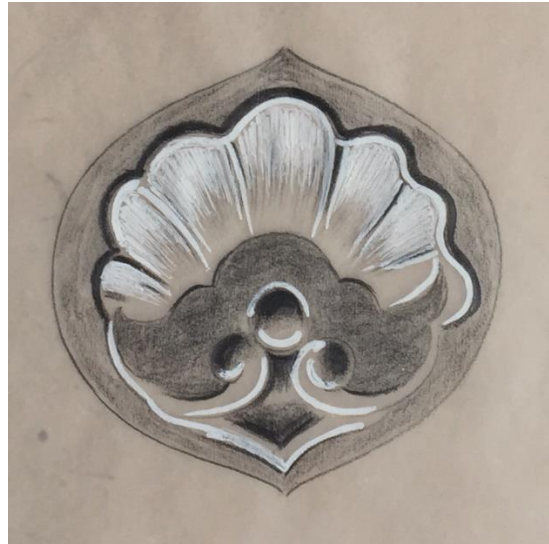

Çizim 5.23. 8 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan 'S' kıvrımı

5.5.3. İstiridye

Çizim 5.24. Sarı Köşk tavan süslemesinde ıstırdıye motıfı

Çizim 5.25. 14 numaralı oda tavan süslemesinde ıstırdıye motıfı

5.5.4. Rozet (Gülbezek)

Çizim 5.26. 17 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

Çizim 5.27. 9 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

Çizim 5.28. 25 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rozet motifi

5.5.5. Rumi

Beylerbeyi Sarayı'nda mağribi etkili kalemişi kompozisyonları arasında en fazla kullanılan bezeme unsuru rumi motifleridir. Türk tezyinatında önemli bezeme unsuru olan rumi motifi, Beylerbeyi Sarayı'nda Mağrib-Endülüs etkisi ile farklı biçimlerde kullanılmıştır.

Çizim 5.29. 20 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi

Çizim 5.30. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan rumi motifi

Çizim 5.31. 25 numaralı oda süslemesinde bulunan rumi motifi

Çizim 5.32. 14 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan rumi motifi

Çizim 5.33. 25 numaralı oda süslemesinde bulunan tepelik motifi

Çizim 5.34. 26 numaralı oda süslemesinde bulunan tepelik motifi

5.5.6. Saadet Düğümü

Birbirinden güzel örgü çeşitlerini oluşturan bezemelere, Farsça'da 'birbirine geçmiş küçük halka' anlamına gelen 'zencirek' denilmektedir. Zamanla zencerek olarak günümüze gelmiş bu geometrik geçmeler, bir alttan bir üstten geçen şeritlerin oluşturduğu farklı örgü şekilleri meydana getirmiştir. Bu bezeme üslubu bütün İslam sanatlarında sıkça kullanılmıştır. İslam dünyasının haricinde, Bizans mozaiklerinde ve Ermeni mezar taşlarında da uygulandığı görülmüştür.²³¹

Düğüm motifi olarak da sıkça karşımıza çıkan bezemeler, Anadolu Beylikleri devri ve erken Osmanlı sikkelerinde de kullanılmıştır. Şifa düğümü ve saadet düğümü olarak adlandırılan motif, başı yılan başı, sonu da yılan kuyruğu olarak resmedilmiş haliyle, günümüzde tıp sembolü olarak kullanılmaktadır. Kıymetli hocamız Süheyl Ünver, bu sembolü tıp sembolü olarak önermiş ve teklifi kabul edilmiştir.²³²

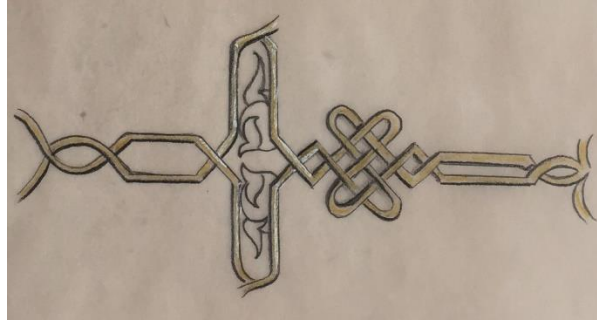
Tezhip sanatında, ahşap ve taş bezemelerde ve bu çalışmaya konu olan kalemişi sanatında da kullanılmaya devam etmiştir. Beylerbeyi Sarayı kalemişi bezemelerinin arasında bu motife sıkça rastlanmaktadır.

Çizim 5.35. 1 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan saadet düğümü motifi

²³¹ Bkz. (2), BİROL, 192

²³² Bkz. (132) M. ÜÇER- K. ÜÇER, 203

Çizim 5.36. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan saadet düğümü motifi

5.5.7. Çiçek Motifleri

Beylerbeyi Sarayı 21 numaralı Doğramalı Oda tavan süslemesinde, dilimli oval bir kartuşun içine sarı ve kırmızı yıldız çiçeklerinin etrafında pembe bir şakayık gülü, bir gül goncası ve iki adet lale resmedilmiştir. Aynı odada daire bir madalyonun içinde mavi bir süsen çiçeği dikkat çekmektedir. (Resim 5.165.)

Latince 'Iris' adı verilen süsen, halk arasında mezarlık çiçeği olarak bilinmektedir. Mavi, sarı, beyaz ve mor renkte açan süsenin Latince karşılığı gökkuşağı anlamına gelmektedir. 16. yüzyıldan itibaren kitap sanatları ve çinilerde kullanılan süsen, 19. yüzyılda kalemişleri arasındaki çiçek motiflerinde tasvir edilmiştir.²³³

20 numaralı Esvab Odası'nın tavanında, köşelerde bulunan dilimli kartuşlar içerisine yapılan çiçek resimlerinden bir tanesinde pembe bir gül ve beyaz bir ortanca resmedilmiştir. (Resim 5.166.)

Sarı Köşk'ün tavan resimlerinde daire madalyon içerisinde, beyaz zambaklar ve turuncu yıldız çiçeği birlikte resmedilmiştir. Türk bahçelerinin sevilen çiçeklerinden olan zambak, 16. yüzyıldan itibaren tezhip sanatında kullanılmıştır.²³⁴ (Resim 5.168.)

²³³ Bkz. (132), M. ÜÇER-K. ÜÇER, 144

²³⁴ A.g.k., 127

Resim 5.165. 21 numaralı oda tavan süslemesinde çiçek demeti

Resim 5.166. 20 numaralı oda tavan süslemesinde çiçek demeti

Resim 5.167. 17 numaralı Mabeyn Salonu tavan süslemesinde çocuk demeti

Resim 5.168. Sarı Köşk tavan süslemesinde çocuk demeti

5.5.8. Meyve Motifleri

Beylerbeyi Sarayı'nda meyve motifleri çiçek motiflerine oranla daha az kullanılmıştır. 23 numaralı yemek odasının tavan süslemesinde yer alan akant yapraklarından oluşmuş çanak şeklindeki kalemişi bezemenin içine, asma yarakları ile beraber yeşil ve kırmızı üzüm resmedilmiştir. 19. yüzyılda yapılan meyve resimleri arasında üzüm sık kullanılan bir motif olmuştur.

Daha önce bahsedildiği gibi, uzun yaşamın ve bereketin sembolü olan ve kutsal kabul edilen nar motifi de Beylerbeyi Sarayı 23 numaralı odanın tavanına resmedilen meyvelerden biri olmuştur.

Resim 5.169. 23 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan meyve motifleri

Resim 5.170. 23 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan meyve motifleri

5.5.19. Vazo

Vazo motifi Beylerbeyi Sarayı'nın bazı odaların duvarlarında içlerine çiçek buketleri yerleştirilerek resmedilmiştir.

Resim 5.171. 23 numaralı oda duvar süslemesinde bulunan vazo motifi

5.5.10. Gemi

16. ve 18. yüzyıllar arasında Türk seramiklerinde çok görülen gemi motiflerinin, minyatür ve taş süslemesinde ilginç örnekleri bulunmaktadır.²³⁵

17. yüzyıla kadar minyatür sanatında, belge niteliğinde yapılan gemi resimleri, Osmanlı sanatında geç dönemde duvar resimlerinde daha gerçekçi olarak resmedilmiştir.²³⁶

19. yüzyılda kalemişi ve duvar resimlerinde, kıyılara yakın olan kentlerde, deniz ve gemi konulu resimler yaygın olarak yapılmıştır. Yine bu yüzyılın başında Türkiye'ye gelen ve büyük ilgi gören, buharlı gemi tasvirlerine de rastlanmaktadır.²³⁷

Saraydaki gemi tasvirlerinde en çok dikkat çeken özelliklerden biri, gemilerin özelliklerine göre ayrıntılı olarak resmedilmeleridir.

Beylerbeyi Sarayının 25 numaralı odasının tavanında bulunan gemi tasvirlerinden bir tanesi korvettir.²³⁸ Korvet, Osmanlı donanmasında 18. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılan üç direkli yelkenli savaş gemisi türüdür.²³⁹ Kalemişleri arasındaki oval kartuşla içerisine resmedilen gemide iki adet Türk bayrağı vardır. (Resim 5.172.)

Sarayın 20 numaralı Esvab Odası'nda görülen gemi resimlerinden biri Brik²⁴⁰ adı verilen gemi türüdür. Brik, tek ambarlı, iki direkli en hızlı yelkenli savaş gemisidir.²⁴¹ Yine 26 Numaralı Hünkâr Has Odası tavanında yer alan, limana yanaşmış şekilde resmedilmiş, Brik türü bir gemi ve etrafında kayıklar

²³⁵ Bkz. (170), A. AKAR- C. KESKİNER,13

²³⁶ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER,274

²³⁷Bkz. (18), RENDA, 1532,

²³⁸ A.g.k., 161

²³⁹ İdris BOSTAN, **Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri**, s.373

²⁴⁰ Bkz. (190), GÖNCÜ, 223

²⁴¹ Bkz. (239), BOSTAN, 384

görülmektedir. Türk bayraklarının asılı olduğu bu gemilerde oval kartuşlar içine yapılmıştır. (Resim 5.174.)

1 numaralı salonun tavanında yer alan resimde, fırtına içinde dalgaların arasında üç direkli yelkenli bir gemi tasviri bulunmaktadır. Kalemişlerinin arasında sekizgen bir kartuş içine resmedilmiştir. (Resim 5.175.)

Resim 5.172. 25 numaralı oda tavan süslemesinde Korvet resmi

Resim 5.173. 26 numaralı oda tavan süslemesinde Brik resmi

Resim 5.174. 20 numaralı oda tavan süslemesinde Brik resmi

Resim 5.175. 1 numaralı salon tavan süslemesinde Bulunan gemi resmi

5.5.11. Kozalak Motifi

Beylerbeyi Sarayı kalemişi süslemeleri arasında sıkça görülen motiflerden birisi kozalak motifidir. Diğer bitkisel bezemelerle beraber, stilize edilmiş kozalaklar kullanılmıştır.

Resim 5.176. Mavi Salon süslemelerinde kozalak motifi

Resim 5.177. 26 numaralı oda tavan süslemesinde kozalak motifi

Resim 5.178. 7 numaralı salon tavan süslemesinde kozalak motifi

5.5.12. Sekiz Köşeli Yıldız

Geometrik süsleme İslam kültürünün egemen olduğu bütün toplumlarda uygulanmıştır.²⁴² Taç kapılarda, minyatürlerde, sivil ve dini mimarilerde yer alan kalemişi bezemelerinde kullanılmıştır.

Orta Asya mitolojisinde cennetin sembolü olan sekiz köşeli yıldız, minyatür kitaplarında sekiz cennet olduğu inancı ile resmedilmiştir. Mimaride Karahanlılar zamanında kullanılmaya başlanmış olup, Selçukluların da temel motiflerinden olmuştur.²⁴³

Beylerbeyi Sarayı'nda tavan ve duvar süslemelerinde geometrik bölmeler ve geometrik desenler sıkça kullanılmıştır. 1 numaralı Mabeyn Salonu'nun tavanının göbek kısmında büyük bir sekiz köşeli yıldız dikkat çekmektedir. 14 numaralı oda ve Sarı Köşk'te bulunan tavan süslemeleri arasında da bu motif kullanılmıştır.

²⁴² Yıldız DEMİRİZ, **İslam Sanatında Geometrik Süsleme**, s.7

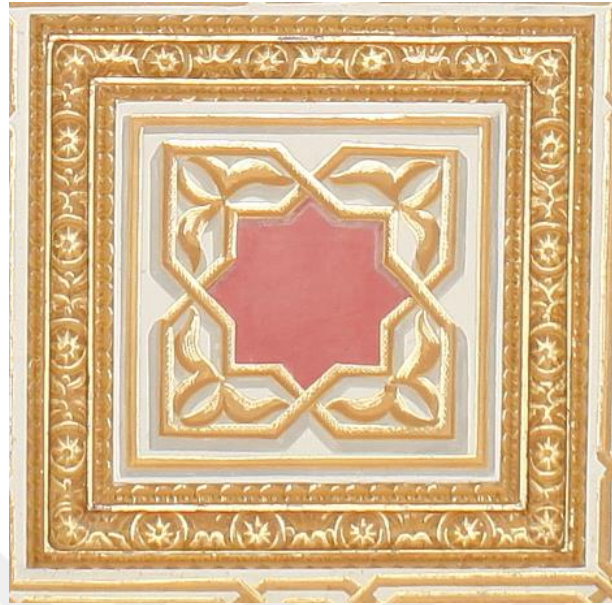
²⁴³ Bkz. (132), M. ÜÇER- K. ÜÇER, 206

Resim 5.179. 1 numaralı sofa tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız

Resim 5.180. Sarı Köşk tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız

Resim 5.181. 14 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan sekiz köşeli yıldız

5.5.13. Müzik Aletleri

Beylerbeyi Sarayı 24 numaralı padişahın yatak odasının tavan süslemesinde, göbek kısmın dört köşesinde yer alan kartuşların içlerinde, çeşitli müzik aletleri resimleri bulunmaktadır. Resmin bir tanesinde zilli tef ve tulum çiçek buketleriyle beraber tasvir edilmiştir.

Tulum, bir ucuna zurna, diğerine ağızla üflemek için bir meme takılı olan müzik aletidir.²⁴⁴

24 numaralı odada yer alan resimlerin bir tanesinde pembe güllerle beraber telli çalgılardan olan lavta resmi, notaların olduğu bir defterle beraber resmedilmiştir.

7 Numaralı Havuzlu Salon'un tavanında bulunan kalemişleri arasındaki oval kartuşlar içindeki resimlerden bir tanesinde, gitar ve onun arkasında duran bir arp ve ney resmi, beyaz ve pembe güllerle beraber resmedilerek süslemeye zenginlik katmıştır.

²⁴⁴ Bkz. (1), ARSEVEN, 2049

Resim 5.182. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri

Resim 5.183. 24 numaralı oda tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri

Resim 5.184. 7 numaralı salon tavan süslemesinde bulunan müzik aletleri resimleri

6.DOLMABAHÇE VE BEYLERBEYİ SARAYLARININ SÜSLEME ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma sonrası, inşa edilen saraylar, dönemin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan mimari yapılarıdır. Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları 19. yüzyılda yapılmış, görkemli mimari tasarımları ve yoğun süslemeleriyle devrin önemli saraylarıdır. Dolmabahçe Sarayı hem yazın hem kışın kullanılıyor olmasına karşılık, Beylerbeyi Sarayı tamamen yazlık saray olarak inşa edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batıya açılmasıyla Türk mimari yapısında olan değişiklikler bu saraylarda hem mimari hem de süsleme alanında kendini göstermiştir. Bu teze konu olan Dolmabahçe ve Beylerbeyi Saray'larını kalemişi uygulamaları bakımından karşılaştığımız zaman, en önemli ve bariz fark, süslemede görülen üslup farklılığıdır. Her iki saray da dış cephe mimarisi olarak birbirine benzese de iç mimarisi ve kalemişi süslemelerinde birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Beylerbeyi Sarayı, dışta Batı karakterli olsa da iç mekân süslemelerinde Türk ve İslam kaynaklı bezemeleri ile daha geleneksel bir süsleme tarzına sahiptir.

18. yüzyılın ortalarında Türk sanatına giren barok ve rokoko üslup hem mimari çizgilerde hem de süsleme konusunda değişikliğe yol açmıştır. Yalnız baroğun Türkiye'deki uygulamaları Batı'nın bir taklidinden ibaret olmamış, on, on beş yıl gibi bir sürede Türk sanatçısı baroktan Türk baroğu dedirtecek özellikte eserler ortaya çıkarmıştır.²⁴⁵ Yalnız Türk baroğu, planlardan çok mimari detaylarda görülmüştür. Ancak Batı'dan hızla etkilenen Türk sanatı, bu dönemde sivil ve dini mimaride, özellikle Türkiye'de çalışan yabancı mimarların etkisiyle eklektisizmin egemenliğine girmiştir.²⁴⁶

²⁴⁵ Bkz. (37), CEZAR, 11

²⁴⁶ Semavi Eyice, XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-klasik Üslubu,165

Barok, rokoko ve onları takip eden ampir üslupların uygulandığı Dolmabahçe Sarayı'nda Eklektisist anlayış egemen olmuştur. Eklektisizm'in²⁴⁷ egemen olduğu Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra inşa edilen Beylerbeyi Sarayı'da eklektik anlayışın bir yapısıdır. Aralarındaki fark, Beylerbeyi kalemişi süslemelerinde, ağırlıklı olarak Mağrib-Endülüs kaynaklı motiflerin yanında Batı karakterli motiflere yer verilmesidir.²⁴⁸ Dolayısıyla eklektik üslup, iki sarayın da genel özelliğini oluşturur.

18. yüzyılın ortalarından itibaren, Osmanlı mimari yapılarında uygulanan barok ve rokoko üsluplarından sonra, Mağribi anlayıştan esinlenilerek, Türk süsleme motiflerinden üretilen desenler 19. yüzyılda Osmanlı mimarlığına girmiştir. Bu süsleme tarzının en iyi örnekleri Beylerbeyi Sarayı iç mekân süslemelerinde görülmektedir.

Portekizlilerin 15. yüzyılın sonunda, Hindistan deniz yolunu açmaları sonucu, Avrupa ve Doğu arasında olan ticaret hız kazanmıştır. Bu ticari ilişkiler neticesinde, Oryantalizm mimari alanda da etkisini göstermiştir. 18. yüzyılda Fransa ve İngiltere'de farklı uygarlıklara karşı ilgi artmış, birçok mekânın duvarları, Hint olarak nitelendirilmekle beraber, Çin motiflerine sahip duvar kağıtlarıyla kaplanmıştır. Oryantalizm'in diğer önemli kolu, Elhamra Sarayı'na dayanmaktadır. Arap-Emevi kültürü 8. yüzyılın başında İspanya'ya yayılmış, 15. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Bu sebeple, Mağrip sanatı ve mimarlığının, Endülüs'teki en önemli yapılarından biri Elhamra Sarayı olmuştur. 1842-51 yılları arasında, Alman mimar Ludwig Zanth, Mağrip stiline egemen olduğu Elhamra Sarayı'ndan etkilenerek, Stuttgart yakınlarında Wilhelma Sarayı'nı inşa etmiştir. Osmanlı mimarlığına bakıldığı zaman, Elhamra ve Wilhelma Sarayı'nda görülen, Mağrip-Endülüs etkisinin İstanbul da bulunan Beylerbeyi Sarayı'na ulaşmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁹

²⁴⁷ Bkz. (246) EYİCE., 12

²⁴⁸ Bkz. (35), DÜNDAR, 214

²⁴⁹ Bkz. (19), SANER, 5-19

Beylerbeyi Sarayı'nda Batı üslubu, daha çok dış cephede kendini göstermiştir. İç mekân kalemişi süslemelerinde ise, Dolmabahçe'de görülen, barok, rokoko ve ampir üslubun etkilerinin yanında, Mağribi üslubun egemen olduğu bir süsleme anlayışı vardır. Batı süslemesinden doğu süslemesine bir geçiş olmuştur. Beylerbeyi Sarayı'nda Doğu ve İslam kaynaklı süsleme öğeleri yoğunluktadır. Dolmabahçe Sarayı ise dışta ve içte Batı karakterli süslemeye sahiptir.

Beylerbeyi Sarayı'nda iç mekânda Mağrib etkili süslemelere karşılık, dış cephe mimarisinde Batı etkisiyle, eklektik bir anlayış tercih edilmiştir. Sultan Abdülaziz bir yandan Doğu kültürünü yaşatmak isterken, bir yandan da devletin gücü ve görkemini Batılı unsurlarla göstermek istemiş olmalıdır.²⁵⁰

Wilhelma Sarayın'nda kullanılan, kırmızı, sarı ve mavi renkler ve kullanılan motiflerin benzerliği, Beylerbeyi Sarayı'nda da ön planda olmuştur. Avrupa'daki Oryantalizm ile karşılaştırıldığı zaman, Avrupa'da dış cephelerde de kullanılan canlı renkler, Osmanlı da iç mekânda sınırlı tutulmuştur.²⁵¹

Beylerbeyi Sarayı'nın çoğu mekânında, tavanlarda uygulanan geometrik bölmeler ve yıldız formları, kalemişi süslemelerden daha çok dikkat çekmektedir. Türk süsleme sanatında sık görülen sekiz köşeli yıldız kompozisyonları bu sarayda çok fazla kullanılan süsleme unsurları olmuşlardır.²⁵² Geometrik bölmelerin içlerinde, sarı, kırmızı ve mavi gibi canlı renklerle uygulanan Mağrib etkili kalemişi bezemeler bulunmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı, mekânın daha geniş gösterilmesi ve sonsuzluk duygusunu vermek için yapılan trompe-l'oeil tekniğinin kullanıldığı ilk yapıdır. Batı saraylarında sık kullanılan bu süsleme tekniğinin, Dolmabahçe Sarayı'nda en güzel örneği Muayede Salonu kubbesidir. Daha çok sütun, kemer, pencere ve korkuluk gibi mimari öğelerin kullanıldığı bu resimler sonsuzluk duygusu vermeyi

²⁵⁰ Bkz. (35), DÜNDAR, 154

²⁵¹ Bkz. (19), SANER, 128-129

²⁵² Bkz. (35), DÜNDAR, 427

amaçlamaktadır. Mavi gökyüzünün izlendiği pencerelerde, iki yana toplanmış drapeli perdeler, Osmanlı coğrafyasındaki eklektik dönemin en önemli öğelerindendir. Bu salonun mimarisi ve süslemesindeki ihtişam aynı zamanda saltanatın gücünü göstermek amacıyla yapılmıştır. Muayede Salonu, Dolmabahçe Sarayı'nda Batı süsleme tarzını en çok yansıtan mekandır.

Abdülmecid'in özel daire olarak kullandığı Mavi Salon'un kara ve deniz tarafında yer alan duvar süslemelerinde, içeriye doğru devam eden sütunlardan oluşan, trompe-l'oeil özellikli tasvirler vardır. Mekânı daha geniş göstermek için çizilen bu perspektifli resimler oldukça başarılıdır. Paris Operası dekoratörü olan M.Sechan tarafından döşenmiş olan sarayın bu mekânı Osmanlı Saray anlayışı ve Batı resim anlayışı ile birleşmiştir.²⁵³

Teze konu olan, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı süsleme özellikleri bakımından karşılaştırıldığında en belirgin farklardan birisi, Dolmabahçe Sarayı'nda yoğun olarak kullanılan trompe-l'oeil tekniğinin, Beylerbeyi Sarayı'nda hiç kullanılmamış olmasıdır.

Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn-i Humayun bölümünde yer alan Süfera ve Zülvecheyn Salonu'nun tavan süslemeleri, sadece altın varak ile yapılmıştır. Hiç kalemişinin kullanılmadığı bu salonlar, altının zenginliğinin ve ihtişamının ön planda olduğu salonlardır. Böyle bir uygulama Beylerbeyi Sarayı'nda görülmez.

Her iki sarayda da kalemişi süslemeler, sıva, ahşap ve bez üzerine uygulanmıştır. Yalnız Dolmabahçe Sarayı'nda ki 65 numaralı odanın tavanı, ayna üzerine kalemişi uygulaması yapılan tek örnektir ve Beylerbeyi Sarayı'nda böyle bir uygulama yoktur.

Dolmabahçe Sarayı'nın kalemişi süslemelerinde, tamamen Batı kaynaklı olan barok ve rokoko üslupları kullanılmıştır. Yalnız Harem bölümünde bulunan 165, 175 ve 63 numaralı odalarda, süslemede batı etkisinin olmadığı, klasik Osmanlı motifleri

²⁵³ Bkz. (201), YUM,77

kullanılmıştır. Bu odaların geleneksel süsleme özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Beylerbeyi Sarayı'nda 19. yüzyılda Batıda sevilen ve uygulanan bir üslup olan Elhamra ve Mağrib etkili ağır kalemişleri vardır. Batı resim anlayışındaki tasvirler, Batı İslam tarzında ağır kalemişleri arasına yerleştirilmiştir.²⁵⁴

Dolmabahçe Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı'nın kalemişleri arasında yer alan kartuşların içlerinde duvar resimleri oldukça fazla yer alır. Her iki sarayda da bu resimlerin çoğunda çiçek ve meyve kompozisyonları bulunmaktadır. Bu kompozisyonlar sık kullanılmaları ve güzellikleri ile süslemenin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nda Beylerbeyi Sarayı'na göre meyve motifleri daha fazla kullanılmıştır.

Sultan Abdülaziz'in denize olan ilgisinden dolayı, Beylerbeyi Sarayı'nda gemi resimleri çoğunluktadır. Sarayın ilk yıllarında tavan süslemelerinde vahşi hayvan resimleri yer alırken, daha sonra bu resimler Abdülaziz'in emriyle, saray ressamı Mösyö Mason tarafından gemi resimlerine dönüştürülmüştür.²⁵⁵ Beylerbeyi Sarayı'nın ağırlıklı konusunu oluşturan bu resimlerde, gemi ve yelkenlilerin çeşitli türleri görülmektedir. Dolmabahçe Sarayı'na bakıldığında, Beylerbeyi'ne göre az rastlanan deniz ve gemi konulu resimler, Mabeyn-i Humayun bölümünde bulunan 3 numaralı oda ve Harem bölümünde ki 93 numaralı odalarda görülür.

Her iki sarayda da yer alan tavan resimleri arasında manzara kompozisyonları ve doğa resimleri oldukça fazla kullanılan duvar resimleridir. Beylerbeyi Sarayı'nda kalemişleri arasında bulunan bu resimler, Dolmabahçe Sarayı'na göre daha az sayıdadır. Dolmabahçe'de saray ana binasında, yalnızca Harem bölümünde gördüğümüz bu tasvirler, Mavi Salon'un ve 212 numaralı salonun tavan eteklerinde, canlı renkler ile ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir.

²⁵⁴ Bkz. (253), YUM, 42

²⁵⁵ Bkz. (190), GÖNCÜ,37

Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'nın tavanlarında yer alan resimlerin bazılarını müzik aletleri oluşturmuştur. Dolmabahçe'nin 91 numaralı odasında keman, zilli def ve flüt, 62 numaralı odasında lir ve trompet resimleri yer almaktadır.

Beylerbeyi Sarayı'nın 24 numaralı odasında ise Dolmabahçe Sarayı'nda hiç görülmeyen bir tulum ve başka bir kartuşun içinde de telli çalgılardan olan lavta resmi dikkat çekmektedir. 7 numaralı salonda gitar, arp ve ney resimleri çalışılmıştır. Müzik aletlerinden olan lavta ve tulum bir Türk çalgısıdır. Üflemeli bir çalgı olan ney ise tasavvuf musikisinin önemli bir sazıdır. Müzisyen yönü olan Sultan Abdülaziz'in ney üflediği ve lavta²⁵⁶ çaldığı bilinmektedir. Bu sebeple Beylerbeyi Sarayı'nın 24 Numaralı padişahın yatak odası olan mekânda, bu müzik aletlerinin bulunması, onun isteğiyle resmedilmiş olduğunu gösteriyor denebilir. Dolmabahçe Sarayı'na bakacak olursak, 62 numaralı odada tasvir edilen, Türk sanatına uzak olan lir ve trompet, Batı müziği aletleridir. Bu odanın tasarımını Sultan Abdülmecid'in isteğiyle Fransız Charles Sechan'ın dekore ettiği düşünüldüğü zaman, buradaki müzik aletleri resimlerinin de Batı kaynaklı olması tesadüf değildir.

Teze konu olan sarayların, kalemişi kompozisyonları arasında yer alan duvar resimlerinde, kılıç, miğfer, kalkan, sancak gibi askeri motifler de kullanılmıştır. Ampir üslupta en fazla rastlanan unsurlar olan bu sembolleri, Dolmabahçe Sarayı'nın Halife Merdiven Sahanlığı ve Beylerbeyi Sarayı'nın Havuzlu Salonu'nda görmek mümkündür.

Dolmabahçe Sarayı'nın Selamlık Binek Salonu'nda bulunan, diğer odalarında da görülmeyen duvar resmi niteliğinde yapılmış istiridyelerin içindeki inci ve mercan resimlerine, Beylerbeyi Sarayı ana binasında rastlanmamıştır.

19. yüzyıl duvar resimlerine konu olan, tamamen Batı kaynaklı tül ve perde motifleri, Dolmabahçe Sarayı'nda ustalıkla resmedilen çalışmalardır. 28 numaralı odanın duvarları ve 116 numaralı odanın tavanında zarif bir şekilde işlenen tüller ile Mavi Salon ve Muayede Salonu tasvirlerinde kullanılan drapelî perdeler oldukça

²⁵⁶ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.1 ,26

başarılı örneklerdir. Dolmabahçe’de görülen ancak Beylerbeyi’nde hiç görülmeyen önemli motiflerden birisi de bunlardır.

Milli Sarayların duvar ve tavan resimlerinde insan figürlü tasvirler çok az rastlanmıştır. Bu dönem Batı’da doğaya açılma dönemi olduğu için, Dolmabahçe ve Beylerbeyi saraylarında doğa resimlerinin önem kazandığı söylenebilir. Bir yandan İslam’da tasvir yasağının olması sebebiyle figürlerin az kullanılmış olabileceği de gündeme gelmiştir. Fakat çalışmalardan İslam’ın ilk yıllarında resim yasağının uygulanmadığı öğrenilmektedir. Av köşklerinin ve hamamların duvarlarında insan figürlerine hatta çıplak kadın resimlerine bile rastlanmaktadır. Ayrıca insan figürlü tasvirler Uygur Türkleri’nde duvar ve tavan resmi geleneğinde, fresk olarak uygulanmıştır.²⁵⁷

Dolmabahçe Sarayı 212 numaralı salonun tavan eteklerinde bulunan resimlerden 3 tanesinde çok küçük boyutlu insan figürleri vardır. Fakat Beylerbeyi Sarayı’nda İnsan figürlü resimlere rastlanmamıştır.

Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı komplekslerinde yer alan duvar resimleri arasında, hayvan figürlü kompozisyonlarda bulunmaktadır. Bu tasvirler, her iki sarayda da sarayın ana binasında görülmez. Yalnız Dolmabahçe Sarayı Harem bölümünde iki odada küçük boyutta kuş resimlerine rastlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı ek yapılarından olan Camlı Köşk’te doğa içinde yırtıcı hayvan resimleri tasvir edilmiştir. Beylerbeyi Sarayı yapılarından olan Mermer Köşk ve Ahır Köşk’te de hayvan resimleri Mağrib etkili kalemleri arasında yer almaktadır.

Ayrıca Beylerbeyi Sarayı’nda bazı odaların tavan süslemelerinde sülüs ve ta’lik hat ile yazılmış yazılar bulunmaktadır. Mavi Salon’un tavanına mavi zemin üzerine yazılan yazılarda, padişaha adaletli olmayı tavsiye eden manzumeler vardır. Aynı salonun kara tarafında yer alan kitabelerde ise Sultan Abdülaziz’in hükümdar olarak üstün özelliklerinden bahsedilmiştir.²⁵⁸ Yemek Odası tavanında bulunan kitabelerde

²⁵⁷ Şule YUM, Son Dönem Osmanlı Sarayları İle Bazı Batı Saraylarının Duvar ve Tavan Resim Programından Örnekler, M.S, S.4.81

²⁵⁸ Bkz. (190), GÖNCÜ, 164

de adalet kavramından bahseden yazılar vardır. Bu yazıların Hattat Abdülfettah Efendi tarafından yazıldığı bilinmektedir.²⁵⁹ Beylerbeyi Sarayı tezyinatında önemli bir bölümü oluşturan bu yazılara, Dolmabahçe Sarayı'nda hiç rastlanmamıştır.

Dolmabahçe'nin hiçbir mekanında böyle bir süsleme görülmemesine rağmen, Türk-İslam kültürünü temsil eden bu hat yazıları dikkat çekicidir. Sultan Abdülaziz'in gemi resimlerinde olduğu gibi, sanatçıyı yönlendirmesi, Beylerbeyi Sarayı'nda hat yazılarının kullanılmasında padişahın tercihini yansıttığı söylenebilir.²⁶⁰

Dolmabahçe Sarayı'nın iç süslemelerinde büyük çoğunlukta, Batılı sanatçılar, Beylerbeyi'nde ise yerli sanatçılar çalışmıştır.²⁶¹

Resim 6.185. Dolmabahçe Sarayı Selamlık Bölümü giriş kapısı üçgen alınlık

Mustafa Cezar MS. S.18'de yer alan makalesinde, Dolmabahçe'nin Selamlık bölümünün giriş kapısında bulunan üçgen alınlıkta, tuğranın olduğu kısmın rumiye yakın bir desen ile süslenmiş olduğunu söylese de buradaki motiflerin Türk sanatlarındaki rumi motifiyle bir alakası olmadığı görülmektedir.²⁶²

²⁵⁹ Bkz. (190), GÖNCÜ, 176

²⁶⁰ Bkz. (211), Göncü,68

²⁶¹ Bkz. (42), CEZAR, 21

²⁶²A.g.m. 18

Resim 6.186. Dolmabahçe Sarayı sütun başlığı

Resim 6.187. Beylerbeyi Sarayı sütun başlığı

Dolmabahçe Sarayı'nın içinde yer alan sütunları incelendiğinde, Dor, İyon, Korint başlıklı sütunlar olup, Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan sütun başlıkları, Endülüsmagrib etkili moresk sütun başlıklarından etkilenmiştir.

Resim 6.188. Dolmabahçe Sarayı Halife Merdiven Sahanlığı duvar resimleri

Resim 6.189. Beylerbeyi Sarayı 7 numaralı Havuzlu Salon duvar resimleri

SONUÇ

Dolmabahçe Sarayı ile Beylerbeyi Sarayı'nın kalemişi süslemeleri dönem, renk, desen ve form özellikleri açısından karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Tezin asıl konusuna gelmeden önce, kalemişi sanatı tarihçesi ve teknikleri hakkında bir giriş yaparak, batılılaşma dönemi mimarisi genel olarak değerlendirilmiştir.

Dolmabahçe Sarayı'nın banisi Sultan Abdülmecid ve Beylerbeyi Sarayı'nı inşa ettiren Sultan Abdülaziz'in bu eserlerin ortaya çıkmasında ve süslemeleri konusunda büyük rol oynadıkları görülmektedir. Osmanlı devletinde hüküm sürmüş iki kardeş padişahın, karakterleri ve sanata bakış açıları, yaptırdıkları saraylar üzerinde etkilerini yansıtmıştır.

Siyasi, askeri ve ekonomik alanda gelişmelerin yaşandığı 19. yüzyılda, Batılılaşma etkisi mimariye de yansımıştır. Sultan Abdülmecid'in Batı hayranlığı ile inşa ettirdiği Dolmabahçe Sarayı, o döneme uygun bir üslupla yapılmıştır. Barok, rokoko, ampir ve neo-klasik gibi Batı karakterli üslupların yanında, Osmanlı mimarisinin yansıdığı yönleri ile, dönemin en önemli eklektik yapısı olmuştur.

Gelenekçi ve aynı zamanda sanatçı bir padişah olan Sultan Abdülaziz'in, Beylerbeyi Sarayı'nın süslemelerini kendisinin yönlendirdiği bilinmektedir. Sarayın süslemeleri görevini Mason Bey'e veren Abdülaziz, resimlerin eskizlerini kendisi de çizerek, süslemelerin aynı anlayışla yapılmasını istemiştir. Cengiz Göncü'ye ait, 'Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı' adlı yüksek lisans tezinde belirtilen arşiv belgesine göre; sarayın ilk inşa edildiği yıllarda tavanda bulunan hayvan figürleri, padişahın emriyle, Mason Bey tarafından gemi resimlerine dönüştürülmüştür. Sultan Abdülaziz'in Doğu esintili üsluplara olan ilgisi, Beylerbeyi Sarayı başta olmak üzere, yaptırdığı saraylarda görülmektedir.

Dış ve iç süslemede tamamen Batı karakterli bir saray olan Dolmabahçe, devrin en görkemli sarayıdır. Dışta Batı tarzda olsa da iç mekan süslemelerinde Türk ve İslam kaynaklı bezemeleri olan Beylerbeyi Sarayı'nın daha geleneksel bir süsleme tarzına sahip olduğu görülmektedir.

Dolmabahçe Sarayı'nın tavan ve duvar süslemelerinin incelendiği bölümde, barok, rokoko ve ampir üslupların bir arada kullanıldığı eklektik bir anlayış egemendir. Yalnız Harem bölümünün, 165, 175 ve 63 numaralı odaları klasik Osmanlı motifleri kullanılarak tezyin edilmiştir. 65 numaralı odanın tavanı ise ayna üzerine kalemişi uygulaması yapılan ilginç bir örnek olarak gösterilebilir.

Dolmabahçe Sarayı 19. yüzyılda trompe-l'oeil (göz aldatımı) resim tekniğinin kullanıldığı en önemli yapıdır. Batı süsleme tarzını en çok yansıtan bu teknik, Muayede Salonu kubbesinde en güzel örneğini vermiştir. Barok mimarisinin karakteristik özelliklerinden olan bu 3 boyutlu resimler, içeriye doğru devam eden kemer ve sütunlar ile dışarıya açılan pencereler, gerçek gibi algılanmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı kalemişi süslemelerinde barok ve rokoko üslupta kullanılan, -S- ve -C- kıvrımları, akant yaprakları ve istiridye motifleri, ışık ve gölge etkisiyle ustaca işlenmiştir. Bu motiflerin arasına yerleştirilen, manzaralar, çiçek ve meyve kompozisyonları, müzik aletleri, tül ve perde resimleri, çiçekli vazolar kalemişi çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Barok dönemin önemli bezeme unsurlarından olan tül ve perdeler, Dolmabahçe Sarayı'nın bazı mekanlarında başarılı bir şekilde resmedilmiştir. 116 numaralı sofanın tavanını ve 28 numaralı oda ile Mavi Salon'un duvarlarında bulunan zarif tül motifleri dikkat çeken süsleme öğeleridir. Perspektif derinliği çok güzel olan Muayede Salonu kubbesinde en güzel örnekleri görülen yana toplanmış drapeli perdeler, ışık ve gölge etkisiyle aslına uygun olarak tasvir edilmiştir. 212 numaralı salonun tavan eteklerinde, Dolmabahçe Sarayı, Küçüksu Kasrı, Fenerbahçe Parkı ve İmrahor Köşkü betimlemeleri bulunmaktadır. İstanbulda bulunan o dönemin yapılarının resmedildiği bu duvar resimleri belgeleme niteliği de taşıdığı için ayrıca önemlidir.

Dolmabahçe Sarayı'nda 62 numaralı oda ile Camlı Köşk Merasim Salonu'nun tavan eteğinde, ampir üslubun etkisiyle yapılan, kabartma şeklinde armalar bulunmaktadır. 62 numaralı odada görülen gemi başları ile Camlı Köşkte'ki kartal figürleri, tamamen altın varakla kaplanarak oldukça dikkat çeken süslemeler olmuştur.

Dolmabahçe Sarayı'nın süslemelerinde altının zenginliği ve ihtişamının ön planda olduğu oda ve salonları vardır. Süfera ve Zülvecheyn Salonları'nın tavan süslemeleri sadece altın varak uygulamaların yapıldığı, kalemişi süslemelerin olmadığı mekanlardır.

Beylerbeyi Sarayı'nın tavan ve duvar süslemelerinin incelendiği bölümde, Elhamra ve Mağrib etkili kalemişlerinin yoğunlukta olduğu bir süsleme tarzıyla karşılaşılır. Havuzlu Salon ve Mavi Salon'da bulunan moresk sütun başlıkları, bu etkinin görüldüğü dikkat çeken süsleme öğeleridir. Havuzlu Salon'da yer alan ikili sütun başlıkları, Endülüs mimarisindeki Elhamra Sarayı'nda bulunan başlıklarla benzer özelliktedir. Doğuya gösterilen ilgi sonucunda Batı'da inşa edilen Elhamra Sarayı ile Stuttgart yakınlarında yapılan Wilhelma Sarayı oryantalist mimarinin önemli örnekleridir. Ve Beylerbeyi Sarayı'nın Doğu kaynaklı iç mekan süslemelerinde önemli ölçüde esin kaynağı olmuştur. Sarı, kırmızı, mavi ve yeşil gibi tamamen canlı renklerin kullanıldığı, Mağribi tarzda kalemişlerinden oluşan odaların haricinde; barok ve ampir üslupta olan süsleme tarzı, Harem ve Hünkar Dairesi'nin bazı odalarında görülmektedir.

Dolmabahçe'de hiç rastlanmayan fakat, Beylerbeyi tavan süslemelerinde bulunan ta'lik hat ile yazılmış yazılar, Beylerbeyi Sarayı tezyinatında önemli bir bölümü oluşturmaktadır. İstanbullu hattat Abdülfettah Efendi tarafından yazılan kitabeler, Mavi Salon ve 23 numaralı Yemek Odası tavanlarını süslemektedir.

Beylerbeyi süslemelerinde, göze çarpan başka bir ayrıntı, kalemişleri arasında bulunan gemi tasvirleridir. Sultan Abdülaziz'in denize olan ilgisinden dolayı, onun isteğiyle sarayın birçok mekanında duvar resimlerine konu olmuştur.

Beylerbeyi Sarayı süslemelerinde , tavanların geometrik bölmelere ayrılması ve yıldız formlarının çok fazla kullanılması, kalemişi süslemeler kadar dikkat çekmektedir.

Tezin en son bölümü olan karşılaştırma bölümünde, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı arasındaki benzerlik ve farklılıklar değerlendirilerek, tesbit edilmiştir. Osmanlı mimarlığında Batı etkilerinin belirgin biçimde görüldüğü her iki saray da eklektik anlayışın yapılarıdır. Dolmabahçe'deki barok, rokoko ve ampir üslupların bir arada kullanıldığı eklektik yapıya karşılık, Beylerbeyi'nde barok ve ampir uygulamaların yanında, Mağrib etkili kalemişlerinin bulunduğu bir eklektik yaklaşım görülmektedir. Bu saraylar, dış mimarileriyle benzerlik gösterse de, iç mekan süslemelerinde farklılıklar göstermiştir.

EK-1: SÖZLÜK

Altun Varak (Varak-ı Zer): 24 ayarlık külçe altının dövülerek veya merdaneden geçirilerek 1 mm kalınlığında levhalar haline getirilmesi ve ardından güderiler arasında çok uzun süre tokmaklanması yoluyla elde edilen; yaldızlanacak yüzeye yapıştırılarak uygulanan, sigara kağıdından daha ince altın levha. (Neslihan Sönmez, Osmanlı Dönemi, Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü, 25)

Bağa: (İng. Tortoise shell). Kaplumbağa kabuğundan yapılan her tür eşyayı niteler. Osmanlı döneminde bundan tabak, kase, fincan zarfı, kaşık vs. yapılırdı. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 33)

Bezeme: (İng. Decoration, ornament). Mimarlık ürünü üzerinde ve her türden kullanım eşyası üzerinde süslemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların tümü. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 41)

Canlandırıcılık (Revivalizm) : Eski üslupların diriltilerek yeniden mimarlık akımı haline getirilmesi, revivalizm. Terim daha çok, yeni Grek (İng. Grek revival), yenigotik (İng. Gotik revival) ve yeniklasik akımlarla, 18. yy'ın sonları ile 19. yy'da gelişmiş olan öteki canlandırıcı akımları anlatmakta kullanılır. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 111)

Ebniye-i Hassa Müdürlüğü: Şehremaneti kurulduktan sonra Mimarbaşılarda Şehreminlerinin yetki alanları ve çalışmaları sirtüşme konusu oldu. Bu yüzden 1831'de ikisi birleştirilerek bir süre bu müdürlük aracılığı ile yapı işleri yürütüldü. Oldukça önemli ve yararlı çalışmalar yapan bu müdürlüğün bir önerisi üzerine de tanzimat'ın ilk yıllarında özel statüde bir mimarlık okulunun açılmasına izin verilmişti. (Necdet SAKAOĞLU, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü, 34)

Eklektisist: (İng. Eclecticist). Eklektisizm anlayışı doğrultusunda üretilmiş yapıtları ve bu anlayışla çalışan sanatçıları niteler. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 74)

Eklektisizm: (İng. Eclecticism). Farklı sanatsal dizgelerden alınan öğelerin yeni bir dizge içinde yeniden kullanılması eylemi. Sanatta farklı çağ ve üsluplardan seçilip devşirilen öğelerin yeni bir tasarım ya da ürün oluşturmak için ele alınması olgusunu ifade eder. Bu durum 19. yy'da çok yaygın biçimde görülür. Bununla birlikte, eklektisizm bir üslup değil, bir davranış biçimi olarak değerlendirilmelidir. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 74)

Göz Aldatımı: Güzel sanatlarda, nesnelere gözü aldatacak denli gerçeğe uygun betimleme yöntemi. Kimi sağır duvarlar üzerine yapılan ve uzaktan bakıldığında balkonları, pencereleri olan bir cephe gibi algılatan perspektifli duvar resimleri. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 193)

Harem-i Humayun: Osmanlı Sarayı'nın harem bölümü. En büyük harem Topkapı sarayı'ndaydı. Padişah haremî yüzlerce cariye'nin barındığı bir kurum niteliğindedir. Burası özel yasalar ve yöntemlerle idare edilirdi. Haremağası bölümünün ilk amiriydi. Cariyeler, İstanbul Gümrük Emîni tarafından ya da devlet adamlarınca hediye edilen güzel ve yetenekli kızlardı. Harem protokolü acemi cariyeden başlar Valide Sultan'a dek aşamalar gösterirdi. Hazinedar ustalar, gedikliler Harem'in kadın yöneticileriydi. (Necdet SAKAOĞLU, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü, 49)

Kâgir: Taş, tuğla ve kerpiçten yapılmış her tür yapıyı niteler. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 120)

Kalemkâr: Kalemî denilen bezeme türünün uygulanmasıyla uğraşan meslek adamı. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 121)

Kartuş: Ortasındaki boşluğa kitabe, simge, amblem, marka ya da bezeme örgesi konulan dekoratif biçimli kitabelik ya da çerçeve. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 245)

Mabeyn-i Humayun: II. Mahmed'dan itibaren padişahların resmi yaşayışlarını geçirdikleri sarayın ana dairesi. Buraya “ mabeyn-i hümayun-ı cenab-ı mülukane” de dendiği olurdu. Padişahlık resmi büroları bu bölümdeydi.Sabahleyin harem dairesinden mabeyne geçen padişah, gününün tamamını burada geçirir, elçileri, sadrazamı ve nâzırları burada kabul eder, kitap okur, dinlenir, yemeğini yerdi.Bâbiâli'nin hükmet makamı sayılması gibi mabeyn de saltanat makamıydı. (Necdet SAKAOĞLU, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü, 78)

Madalyon: İt. Çoğu bir çerçeveye sınırlanmış daire, çokgen ya da oval biçimli bezeme örgesi. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 302)

Mağribî: (İng. Maghribi). Hat sanatında bir yazı türü. Hemen hemen yalnızca Kuzeybatı Afrika'da kullanıldığından bu adla anılmıştır. Kufi'nin değişime uğramasıyla önce Tunus'un Kayrevan kentinde 10. Yy'da ortaya çıkmış, buradan Fas, Cezayir ve Endülüs'e yayılmıştır. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 151)

Oryantalist: Fr. Oryantalizmden yana olan; oryantalizm doğrultusunda yapılmış. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 345)

Oryantalizm: Fr. < Lat. 19. yy'da gelişen ve Doğu kültürlerinin incelenmesini amaçlayan bilim dalı Avrupa ülkelerinde pek çok kültür ve sanat dalında olduğu gibi mimarlıkta da etkili olmuştur. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 345)

Pendantif: Fr. (pendentif) Bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidelerinin arasını kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmeyi sağlayan küresel üçgen. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 354)

Sülyen: (İng. Red lead). Demir ve ahşap üzerine astar olarak sürülen bir tür kırmızı boya. (Metin SÖZEN- Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, 223)

Tonoz: Yun. Biçimi alttan içbükey olmak üzere taş ya da tuğla ve harçla örülmüş yarım silindir biçiminde tavan; bir kemerin ötelenmesi ile meydana gelen örtü, geçme tonoz. (Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 460)

KAYNAKLAR

AKAR, A. – KESKİNER, C. (1978), **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, İstanbul

ARSEVEN, Celal Esat, (1965), Sanat Ansiklopedisi, C.2, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

ASLANAPA, Oktay, (1989), **Türk Sanatı**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul

ATASOY, Nurhan, (1984) Dolmabahçe Sarayı'nın Türk Karakteri, **Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler**, 78

ATASOY, Nurhan, (2008) Dolmabahçe Sarayı ve Eski Türk Gelenekleri, **Milli Saraylar**, 4, 7

BAKIR, Betül (2003), **Mimaride Rönesans ve Barok, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

BATUR, Afife (2010), '19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Etkin Bir İsim: Balyanlar, Haz. Hasan Kuruyazıcı, Çev. Nazım Hikmet Richard Dikbaş, **Batılılaşan İstanbul'un Ermeni Mimarları**, Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul

BATUR, Afife (1995), 'Beşiktaş Sarayları', **Dün Bugün Beşiktaş**, 15, 62-66

BATUR, Afife, (2011), Dolmabahçe Sarayı'nda Bir İngiliz Mimar William J. Smith ve Camlı Köşk, **Milli Saraylar**, 8, 9-11

BAZİN, Germain, (1993), **Baroque And Rococo**, London

BEKSAÇ, Engin, (2000), **Avrupa Sanatı'na Giriş**, Engin Yayıncılık, İstanbul

BİROL, İnci A., (2008) **Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri**, Kubbealtı, İstanbul

BİROL, İnci A.- DERMAN, Çiçek, (1995) Türk Tezyini San'atlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

BOSTAN, İdris, (2005), **Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri**, Bilge Yayım Habercilik ve Danışmanlık Ltd.Şti., İstanbul

BÜYÜKOFLAZ, Rukiye, (2004), **Halk Anlatmalarında Elma Motifi Üzerine Bir Araştırma**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya

CAN, Selman, (2010), Balyanlar ve Dolmabahçe Sarayı Mimari Sorunu, **Milli Saraylar**, 23-27

CEZAR, Mustafa (1995), **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul

CEZAR, Mustafa, (1984), Sanatta Batıya Açılışta Saray Yapıları ve Kültürünün Yeri, **Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler**, 57-60

CEZAR, Mustafa (1992) 'Süslemeler Yönünden Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları', **Milli saraylar**, 8-28

CONTİ, Flavio (1978), **Barok Sanatını Tanıyalım**, Çev. Solmaz Turunç, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul

CONTİ, Flavio (1978), **Rokoko Sanatını Tanıyalım**, Çev. Eren Soley, İnkılap Kitabevi, İstanbul

DEMİRİZ, Yıldız, (1979), **Osmanlı Mimarisinde Süsleme I; Erken Devir (1300-1453)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

DEMİRİZ, Yıldız, (2004), **İslam Sanatında Geometrik Süsleme**, Yorum Sanat, İstanbul

DEMİRİZ, Yıldız, (2005), **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**, Yorum Sanat, İstanbul

DÜNDAR, Mesut, (2008), Beylerbeyi Sarayı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (1993), Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını,

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.I., Yapı Endüstrisi Merkezi Yayınları

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.III., Yapı Endüstrisi Merkezi Yayınları

ERSOY, Necmettin, (2000), Semboller ve Yorumları, Dönence Yayınları, İstanbul

ESEMENLİ, Deniz (2002), **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe**, Homer Kitabevi, İstanbul

GÖNCÜ, Cengiz, (2013), **Beylerbeyi Sarayı**, TBMM Milli Saraylar, İstanbul

GÖNCÜ, Cengiz, (2006) **Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı**, Yüksek Lisans Tezi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

GÖNCÜ, Cengiz, (2015), **Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilat**, Doktora Tezi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

GÖNCÜ, Cengiz, (2008) Dolmabahçe Sarayı'nın Mimari Kadrosu, İnşa Süreci ve Maliyeti Üzerine Yeni Tesbitler, **Milli Saraylar**, 4,

HASOL, Doğan, (2005), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 9. Baskı, Yapı Yayın, İstanbul

KANLIÇAY, S. Sinem, (2010), **Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)**, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

KILIÇBAY, Mehmet Ali, Osmanlı Batılılaşması, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.I: 147-148

KOÇU, Reşad Ekrem, (1981), **Osmanlı Padişahları**, Ana, İstanbul

KUBAN, Doğan, (2007), **Osmanlı Mimarisi**, Yem Yayın, İstanbul

OKÇUOĞLU, Tarkan, (2000) **18. Ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

RENDA, Günsel, (1985), 19. Yüzyılda Kalemışı Nakış-Duvar Resmi, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.VI: 1530-1534

SAKAOĞLU, Necdet, (1985), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul

SANER, Turgut, (1998), **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm**, İstanbul

SÖNMEZ, Neslihan, (1997) **Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü**, Yem Yayın, İstanbul

SÖZEN, Metin- TANYELİ, Uğur (2005), **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul

SÖZER, Vural, (2005), **Müzik Ansiklopedik Sözlük**, Remzi Kitabevi, İstanbul

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, **Boğaziçi'ne Dair**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul

TAŞKALE, Faruk, (2006), Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Muhteşem Bir Çiçek Albümü, **Antik Dekor**, 95, 100-102

TAŞKALE, Faruk, (2012), 20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, **Hat ve Tezhip Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara

TAŞKALE, Faruk, Tezhip Sanatında Güller, **Tezhip Buluşması**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

TBMM MİLLİ SARAYLAR (2005), **Dolmabahçe Sarayı**, TBMM Milli Saraylar, İstanbul

TBMM MİLLİ SARAYLAR (2012), **Dolmabahçe Sarayı**, TBMM Milli Saraylar, İstanbul

T.B.M.M. Milli Saraylar, **Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)**, (2015) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul

TEKİNALP ŞAHİN, Pelin, (2006), Duvar Resimlerinde Köşk, Kasır ve Saraylar, **150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler**, C II: 115-121

TUĞLACI, Pars, (1993), **Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü**, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul

Türk Ansiklopedisi, (1974), Cild XXI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara

Türk Ansiklopedisi, (1974), Cild XXXI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara

TÜZÜN, Melihat, (2004), **Rönesans'dan Barok'a Dini ve Tarihsel Konulu Eserlerdeki Natürmort Nesneleri**, M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul

ÜÇER, M.- ÜÇER, K., (2018), **İstanbul'un 100 Motifi**, Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul

ÜÇER, Kaya (1988), **Klasik, Barok, Rokoko, Ampir Kalemîşi Üslupları**, Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

ÜÇER, Kaya, (2018), Kalemîşi Sanatı, Kömürde Açan Çiçekler, **Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları**, 18-23

ÜÇER, Münevver, (1994) **XVI. Ve XVIII. Yüzyıllarda Türk Tezhip Sanatında Ekol Olmuş Sanatçıların Karşılaştırılması**, MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul

VİGNES-DUMAS, Claire, (2012), Charles Sechan İstanbul'da, Çev. Osman Nihat Bişgin, **Milli Saraylar**, 9, 235-243

YETKİN, Suut Kemal (1977), **Barok Sanat**, Cem Yayınevi, İstanbul

YUM, Şule, 'Son Dönem Osmanlı Sarayları ile Bazı Batı Saraylarının Duvar ve Tavan Resim programından Örnekler', **Milli Saraylar** ,4, 73-81

YUM, Şule, (1991), **Milli Saraylar'da Duvar ve Tavanlarda Yer Alan Doğa ve Mimari Konulu Manzara Resimleri**, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Konya’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Konya’da tamamladı. 2009 yılında Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümünden onur öğrencisi olarak mezun oldu. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 yılından beri, TC. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı bünyesinde Kalemkar olarak görev yapmaktadır.

